

Κεντρικότητα και αστικός σχεδιασμός: έρευνα πεδίου

Καλλισθένη Αβδελίδη
με τη συμμετοχή της ομάδας έργου¹

6.1 Η σχέση των ατόμων που εργάζονται στις πλατείες Ομονοίας-Κοτζιά-Βαρβακείου-Μοναστηρακίου με την αστική ανάπτυξη και το δημόσιο χώρο τους

6.1.1 Έρευνα, αντικείμενο και στόχοι

Η αυτοτελής έρευνα πεδίου που παρουσιάζεται εδώ πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Κοινωνικές επιπτώσεις του αστικού σχεδιασμού και του σχεδιασμού βιώσιμης ανάπτυξης των πόλεων». Είχε ως αντικείμενο τη μελέτη της σχέσης μιας ειδικής ομάδας χρηστών επιλεγμένων αναδιαμορφωμένων χώρων, με την αστική ανάπτυξή τους και τον αστικό δημόσιο χώρο. Οι χώροι που επιλέχθηκαν για τη διεξαγωγή της μελέτης αυτής είναι οι τέσσερις κεντρικές πλατείες της Αθήνας, Ομονοίας, Κοτζιά, Βαρβακείου και Μοναστηρακίου, οι οποίες συνιστούν την πρώτη μελέτη περίπτωσης μεταξύ των πέντε του έργου, οι οποίες παρουσιάζονται συνοπτικά στο Παράρτημα 1.5 του πρώτου κεφαλαίου του παρόντος.

Η επιλογή της συγκεκριμένης περίπτωσης παίζει κεντρικό ρόλο σε μια έρευνα, η οποία βασίζεται σε μελέτη περίπτωσης. Την καθιστά τυπική, αποκλίνουσα ή κρίσιμη (Elman et al., 2016: 378) στο πλαίσιο δοκιμής θεωρητικών προβλέψεων ενός γενικού μοντέλου ή εξήγησης ενός αιτιακού μηχανισμού ή διερεύνησης των χαρακτηριστικών μιας περίπτωσης κλειδί (Gerring, 2011: 344). Η εδώ έρευνα εμπίπτει στην κατηγορία της περίπτωσης κλειδιού, καθώς πρόκειται για διερεύνηση των χαρακτηριστικών τεσσάρων κεντρικών πλατειών που, στο σύνολό τους,

1. Η εργασία διεξήχθη με τη συμμετοχή της Αθηνάς Βιτοπούλου, της Φιλύρας Βλαστού-Δημοπούλου, της Γεωργίας Γεμεντζή, του Κώστα Γκόρτσου, της Ευθαλίας (Λίνας) Μάσσου και του Κώστα Σακελλαρόπουλου.

συνιστούν μια ιδιαίτερη περίπτωση αναφορικά με πολλές πτυχές του εφαρμοσμένου αστικού σχεδιασμού στην Αθήνα (βλ. Κεφάλαιο 5). Οι τέσσερις πλατείες δεν επιλέχθηκαν τυχαία και σύμφωνα με τη μέθοδο στατιστικής δειγματοληψίας που να προτάσει ομοιογενή αλλά περιορισμένα δεδομένα περιγραφής τους ώστε να πιθανολογείται με ασφάλεια η ένταξή τους σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα. Αντίθετα, η μελέτη περίπτωσης Α που εμπεριέχει τις εν λόγω πλατείες επιλέχθηκε ως κρίσιμο σύνολο που μπορεί να περιγραφεί καλά ώστε να διερευνηθούν περισσότερες υποθέσεις και να επιτευχθούν διαφορετικοί ερευνητικοί στόχοι.

Διερευνώνται τα χαρακτηριστικά μιας ιδιότυπης κεντρικότητας, η οποία είναι συνυφασμένη με τη σημερινή κατάσταση και λειτουργία της κάθε πλατείας ξεχωριστά, όπως και του συνόλου τους εντός της κεντρικής περιοχής της πόλης, καθώς αυτές γειτνιάζουν μεταξύ τους και διαδέχονται η μία την άλλη πάνω στον άξονα της οδού Αθηνάς με κατεύθυνση την παλιά πόλη των Αθηνών. Η μελέτη αφορά μία ομάδα δρώντων στο σύστημα ανάπτυξης των δραστηριοτήτων στις τέσσερις αυτές πλατείες και βασίζεται στη γνώση που αυτή η ομάδα έχει αποκτήσει, μέσα από τη σχέση της με τους συγκεκριμένους χώρους και τις αναπλάσεις τους, για τον αστικό ανοιχτό δημόσιο χώρο γενικότερα. Κατ'επέκταση, το παρόν κεφάλαιο προτείνει η ποιοτική έρευνα να εμπλουτιστεί με ποσοτικές αναλύσεις και δεδομένα, που παρουσιάζονται στα επόμενα υποκεφάλαια, ώστε ορισμένες παρατηρήσεις της μελέτης περίπτωσης να δύναται να συνεξεταστούν με ορισμένες από τις παρατηρήσεις και τα αποτελέσματα των άλλων ερευνητικών εργασιών του έργου.

Έτσι, το συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο των ατόμων που δραστηριοποιούνται και εργάζονται εντός των αναδιαμορφωμένων χώρων αυτών διερευνήθηκε με τη διεξαγωγή έρευνας πεδίου με δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο απευθύνθηκε στους ιδιοκτήτες, σε στελέχη ή σε υπαλλήλους όλων των επιχειρήσεων, των γραφείων υπηρεσιών κ.ά. που εργάζονται σε επαγγελματικούς χώρους εγκατεστημένους στο ισόγειο επίπεδο περιμετρικά και επί της κάθε μιας των τεσσάρων πλατειών της μελέτης περίπτωσης Α. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 40 κλειστές και ανοιχτές ερωτήσεις κατανομημένες σε τρεις ενότητες, με μια εξειδικευμένη χαρτογραφική αναπαράσταση και συνοδεύεται από μια επεξηγηματική σελίδα για κάθε πλατεία. Η διαφορετική στοχοθεσία αποδίδεται με τις τρεις ενότητες του ερωτηματολογίου οι οποίες είναι οι εξής: : I. Ο Ερωτώμενος, II. Ο Επαγγελματικός Χώρος και η Επιχείρηση, III. Αντίληψη του Ερωτώμενου για τον Κοινόχρηστο Χώρο, τη Γύρω Περιοχή στην οποία εντάσσεται αυτός και την Ανάπλάσή του. Η συνοδευτική σελίδα περιλαμβάνει δύο τμήματα. Στο πρώτο τμήμα της γίνεται αναφορά στην έρευνα, στο ερωτηματολόγιο και στον τρόπο συμπλήρωσής του, ενώ στο δεύτερο παρουσιάζονται συνοπτικά το πρόγραμμα και η διαδικασία αναδιαμόρφωσης όπως και τα βασικά στοιχεία της πλατείας μετά την αναδιαμόρφωσή της. Ο σχεδιασμός και η κατάρτιση του ερωτηματολογίου και των συνοδευτικών σελίδων² στοχεύουν

2. Το ερωτηματολόγιο και οι συνοδευτικές σελίδες για τις τέσσερις πλατείες επισυνάπτονται, στο Παράρτημα του Κεφαλαίου 6 της Τελικής Έκθεσης Έργου, Τόμος 1: Κύριες ερευνητικές εργασίες στο Αβδελίδη (επιμ.) 4/2017α: 258-267. www.ekke.gr/wp Αστικός Σχεδιασμός.

στην άντληση πληροφοριών με αναφορά στη γνώση, την αντίληψη και τις εμπειρίες των ερωτώμενων σχετικά με τους συγκεκριμένους χώρους, τις αναπλάσεις τους και τον αστικό δημόσιο ανοιχτό χώρο γενικότερα.

Η ποσοτική ανάλυση των απαντήσεων βασίζεται σε ένα σύνολο 219 μεταβλητών³ και αποσκοπεί στην εμπειρική διερεύνηση των κοινωνικών, οικονομικών και χωρικών επιπτώσεων των αστικών επεμβάσεων, κατά εννοιολογικές ενότητες σε σχέση με τη θεματολογία του έργου αλλά και με τα ευρήματα και τα αποτελέσματα των ερευνητικών εργασιών που παρουσιάζονται στα Κεφάλαια 2, 3, 4, 5 και 7.

Σε γενικές γραμμές, η εργασία αναφέρεται στο συγκεκριμένο χαρακτήρα της κάθε πλατείας ξεχωριστά αλλά και του συνόλου που συνιστούν μαζί οι τέσσερις υπό μελέτη πλατείες. Μέσα από τις απαντήσεις των ερωτώμενων, εξετάζονται μια σειρά θεμάτων τα οποία αποτελούν το αντικείμενο εκτενέστερης διαπραγμάτευσης των υποκεφαλαίων 6.2, 6.3 και 6.4. Τα θέματα αυτά είναι τα παρακάτω:

A. Διερευνάται και εκτιμάται η ανάπτυξη των υφιστάμενων επιχειρηματικών κυρίως εμπορικών, υπηρεσιών κ.ά. δραστηριοτήτων, που αφορούν στην αστική, δημόσια και ιδιωτική, λειτουργία των πλατειών εντός της πόλης και, συγκεκριμένα, της κεντρικής της περιοχής, σε σχέση με τις αναπλάσεις που προηγούνται της σημερινής τους κατάστασης αλλά και σε σχέση με τα πρόσφατα γεγονότα της οικονομικής και προσφυγικής κρίσης, ώστε να σταθμιστούν οι επιδράσεις ανάλογα με τις διαφορετικές αιτίες τους.

B. Αποσαφηνίζεται και εκτιμάται η αντίληψη και ο τρόπος προσδιορισμού της περιοχής ένταξης των πλατειών στον τοπικό κοινωνικό αστικό ιστό σήμερα.

Γ. Περιγράφεται και εκτιμάται η σημερινή χρήση των πλατειών σύμφωνα με τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εκεί, τη συχνότητά τους και με τις κατηγορίες των χρηστών/επισκεπτών τους, όπως και η εκτίμηση των αλλαγών αυτών μέσα στο χρόνο.

Δ. Προσδιορίζονται με κριτική αξιολόγηση τα κύρια προβλήματα των χώρων, τα μειονεκτήματα αλλά και τα πλεονεκτήματά τους αναφορικά με τις πρότερες αναπλάσεις, σε σύνδεση με τις ειδικότερες σχέσεις των ερωτώμενων με τους συγκεκριμένους δημόσιους χώρους και με την επιχειρηματική/επαγγελματική δραστηριοποίησή τους σε αυτούς.

E. Διερευνάται η στάση των ερωτώμενων αναφορικά με τη συμμετοχή τους και τη διαδικασία διαβούλευσης για θέματα αστικού και πολεοδομικού σχεδιασμού τόσο του δημόσιου αστικού χώρου στον οποίο είναι εγκατεστημένος ο επαγγελματικός χώρος εργασίας τους όσο και της γύρω περιοχής του.

3. Στατιστικά αποτελέσματα με τους πίνακες συχνοτήτων και ραβδογράμματα για όλες τις κλειστές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου εμφανίζονται στην Τελική Έκθεση Έργου, Τόμος 2. Συνοδευτικές ερευνητικές εργασίες, με επιμέλεια Ε. Μάσσου στο Αβδελίδη (επιμ.) 4/2017 β: 83-159, βλ. www.ekke.gr/wp Αστικός Σχεδιασμός.

6.1.2 Διεξαγωγή της έρευνας πεδίου

Καταγραφή των χώρων

Η προκαταρκτική φάση έρευνας συμπεριέλαβε τη συστηματική καταγραφή, με επιτόπια αυτοψία, όλων των επαγγελματικών χώρων, εγκαταστάσεων και εξυπηρετήσεων επί και περιμετρικά των τεσσάρων πλατειών Ομονοίας, Κοτζιά, Βαρβακείου και Μοναστηρακίου, στο ισόγειο επίπεδο, των χώρων μελέτης και τα στοιχεία εισήχθησαν σε βάση δεδομένων.

Καταγράφηκαν στην πλατεία Ομονοίας 72 χρήσεις συμπεριλαμβανομένης της χρήσης κοινόχρηστων ανοιχτών χώρων και της χρήσης κλειστών καταστημάτων, εκ των οποίων οι 51 ήταν σε λειτουργία τη στιγμή της καταγραφής (Μάρτιος 2016). Αντίστοιχα στην πλατεία Κοτζιά καταγράφηκαν 66 χώροι εκ των οποίων 50 σε λειτουργία, στην πλατεία Βαρβακείου 111, εκ των οποίων επιλέχθηκαν 60 σε λειτουργία και, στην πλατεία Μοναστηρακίου, 40 εκ των οποίων 27 σε λειτουργία. Τα στοιχεία της επιτόπιας αυτής καταγραφής αποτέλεσαν, από τη μια μεριά, το αντικείμενο εκτεταμένης ανάλυσης όλων των χρήσεων των κτιριακών εγκαταστάσεων στο πλαίσιο αυτοτελούς εργασίας του έργου, με στόχο τη διερεύνηση της πραγματικότητας σχετικά με την εμπορικότητα και την προσαρμογή των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στις πλατείες με τη σημερινή τους κατάσταση σε σύνδεση τόσο με τα γεγονότα των τελευταίων ετών κυρίως της οικονομικής κρίσης, όσο και με τη φυσική μορφή του χώρου τους όπως προέκυψε από τις τελευταίες αστικές αναπλάσεις και τις ιδιαίτερες διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησή τους (βλ. σχετικά στα Κεφάλαια 4 και 5). Από την άλλη, η καταγραφή αυτή συνοδεύτηκε από τη διεξαγωγή μιας πρώτης άμεσης επικοινωνίας με το συγκεκριμένο πληθυσμιακό σύνολο της έρευνας με ερωτηματολόγιο και την συλλογή πληροφορίας βάσει της οποίας προετοιμάστηκε η κύρια επιτόπια έρευνα.

Πιλοτική έρευνα

Η επιτόπια έρευνα συμπεριέλαβε, σε συνέχεια της καταγραφής των χώρων, μια μικρής κλίμακας πιλοτική φάση έρευνας, κατά την οποία συμπληρώθηκαν οκτώ ερωτηματολόγια από άτομα που εργάζονταν σε χώρους με πρόσωπο σε δημόσιους ανοιχτούς χώρους (δρόμος, πλατεία). Οι ερωτώμενοι, έξι άνδρες και δύο γυναίκες, ηλικίας μεταξύ 18 και 54, κατά τη διάρκεια της αρχικής επικοινωνίας μαζί τους, μετά από την παρουσίαση της έρευνας και των στόχων της όπως και του σκοπού της πιλοτικής φάσης, ανταποκρίθηκαν θετικά στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και στη διατύπωση των παρατηρήσεων που κατά τη κρίση τους θα βοηθούσε στη βελτίωση του ερωτηματολογίου. Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν με δύο τρόπους:

➤ επιτόπια συμπλήρωση από τον ερωτώμενο, παρουσία τού/της ερευνητή/τριας και με την παροχή εκ μέρους του/της όλων των διευκρινίσεων και επεξηγήσεων που ζητήθηκαν. Ο χρόνος συμπλήρωσης κυμάνθηκε από 35' έως και 45'.

› παράδοση των ερωτηματολογίων στους ερωτώμενους και παραλαβή τους μετά από μία έως και τρεις κρούσεις, σε διάρκεια περισσότερων ημερών. Οι ερωτώμενοι υπολόγισαν ότι για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου κατανάλωσαν κατά μέσο όρο περίπου 20'.

Τα συμπεράσματα από τα αποτελέσματα της πιλοτικής φάσης έρευνας επικεντρώθηκαν στην αναδιατύπωση ορισμένων ερωτήσεων, στην αλλαγή του τρόπου αναπαράστασης της πλατείας στο χάρτη του ερωτηματολογίου και, σε ορισμένες περιπτώσεις στην πρόσθεση μικρών διασαφηνίσεων σε ορισμένες ερωτήσεις. Το κύριο συμπέρασμα ήταν θετικό αναφορικά με το ερωτηματολόγιο, τις στοχεύσεις του και την κατανόσή του τόσο συνολικά όσο και του μεγαλύτερου μέρους των ερωτήσεων. Ένα δεύτερο συμπέρασμα της δοκιμής του σχεδίου του ερωτηματολογίου ήταν ότι απαιτείται επιμονή από τη μεριά τού/τής ερευνητή/τριας στη συμπλήρωση όλων των ερωτήσεων και ότι επιπλέον με τον δεύτερο τρόπο συμπλήρωσης ενδέχεται να χρειαστούν περισσότερες κρούσεις για τη ολοκλήρωση της συνέντευξης.

Κύρια έρευνα

Στη συνέχεια των αποτελεσμάτων της πιλοτικής φάσης έρευνας διορθώθηκε, και συμπληρώθηκε το ερωτηματολόγιο και οριστικοποιήθηκε στην τελική του μορφή (Εικόνα 6-1) μαζί με τη συνοδευτική σελίδα ανά πλατεία (Εικόνα 6-2).

Η κύρια φάση έρευνας υλοποιήθηκε σταδιακά στις τέσσερις πλατείες της μελέτης περίπτωσης Α του έργου. Επιτεύχθηκε η συμπλήρωση ερωτηματολογίων σε ποσοστό 53% για το καταγεγραμμένο σύνολο των χώρων εργασίας της συγκεκριμένης ομάδας στόχου. Η ολοκλήρωση της επιτόπιας έρευνας αυτής υπήρξε δαπανηρή σε χρόνο. Η διεξαγωγή της έγινε από τις/τους ερευνήτριες/-τές (με κύρια την επιστημονική υπεύθυνη του έργου) και με την εφαρμογή των δύο προαναφερόμενων τρόπων συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου: με απευθείας συνέντευξη και συμπλήρωση του ερωτηματολογίου στο χώρο εργασίας του ερωτώμενου, είτε με τη συμπλήρωσή του από τον ερωτώμενο, κατά τη διάρκεια ποικίλων χρονικών διαστημάτων, μερικών ωρών έως και περισσότερων ημερών, με τη βοήθεια των διευκρινιστικών και επεξηγηματικών πληροφοριών που έδινε ο/η ερευνητής/τρια.

Η επικοινωνία και η επαφή με τους ερωτώμενους υπήρξε πολύ καλή ακόμη και όταν υπήρξε άρνηση συμπλήρωσης. Οι λόγοι άρνησης επικεντρώθηκαν στην αμφισβήτηση της χρησιμότητας μιας έρευνας τέτοιου τύπου και ιδιαίτερα της αποτελεσματικότητας των μελετών σχετικά με τα πραγματικά και καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι καταστηματαρχές στις συγκεκριμένες πλατείες. Σε ορισμένες περιπτώσεις, παρόλη την αμφιβολία της χρησιμότητας της ενέργειας ως προς το ζητούμενο άμεσο, ορατό και απτό όφελος προς το/ην ίδιο/α ως επαγγελματία, ο/η ερωτώμενος/η συμπλήρωσε το ερωτηματολόγιο, τερλικά, με ενδιαφέρον. Ωστόσο, αποδείχτηκε σημαντική η επιμονή, η πειστική επεξηγηματική επιχειρηματολογία και η διάθεση συνεργασίας εκ μέρους του/της ερευνητή/τριας.

Ανάλυση

Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν εισήχθησαν σε βάση δεδομένων του προγράμματος SPSS και παρήχθησαν οι πίνακες συχνότητας με τα αντίστοιχα γραφήματα για το σύνολο των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων και ανά πλατεία, για όλες τις κλειστές ερωτήσεις.

Όσον αφορά τις ανοιχτές ερωτήσεις, τόσο η κωδικοποίηση και η περιγραφική στατιστική ανάλυση όσο και η ποιοτική και ολοκληρωμένη ανάλυση συνδυάστηκε μεθοδολογικά με τα αποτελέσματα των ερευνητικών εργασιών του έργου όπως και προηγούμενων ερευνητικών έργων σχετικά με τη χρήση των ανοιχτών δημόσιων χώρων εντός πόλεων.

Βιβλιογραφία

- Αβδελίδη, Κ. (επιμ.) (2017). *Εμπειρική διερεύνηση για την κοινωνική θεώρηση των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού. Τελική Εκθεση Έργου. Τόμος 1: Κύριες ερευνητικές εργασίες, Τόμος 2: Συνοδευτικές ερευνητικές εργασίες*. Αθήνα: ΕΚΚΕ, www.ekke.gr/wp_Αστικός_σχεδιασμός.
- Avdelidi, K., Vitopoulou, A., Gemenetzi, G., Gortsos, K., Vlastou, F. and Massou, E. (2017a). Issues on urban design of public space: social and spatial identifications in the case of 4 central squares in Athens. In Gospondini A. (ed.) *Proceedings of the International Conference on Changing Cities III: Spatial, Design, Landscape and Socio-Economic dimensions* (pp. 194-207). Syros-Delos-Mykonos Islands, 26-30 June 2017, Thessaloniki: Grafima Publications.
- Avdelidi, K., Gemenetzi, G., Vitopoulou, A., Massou, E., Vlastou F. and Gortsos K. (2017b). Assessment of social and spatial effects of urban design in Athens: insights for a methodological approach. In Gospondini A. (ed.) *Proceedings of the International Conference on Changing Cities III: Spatial, Design, Landscape and Socio-Economic dimensions* (pp. 977-986). Syros-Delos-Mykonos Islands, 26-30 June 2017, Thessaloniki: Grafima Publications.
- Elman, C., Gerring, J. and Mahoney, J. (2016). Case Study Research: Putting the Quant Into the Qual. *Sociological Methods and Research*, 45 (3), 375-391.
- Gerring, J. (2011). The Case Study : What it is and what it does. *American Political Science Review*, 98, 341-54.

Παράρτημα 1

Ερωτηματολόγιο

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΟΥ ΑΠΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΣΕ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΕ ΧΩΡΟΥΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΜΕΤΡΙΚΗΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΠΟΥ ΑΝΑΔΙΟΡΜΟΦΩΘΗΚΕ ΜΕΤΑ ΤΟ 1997	
ΠΛΑΤΕΙΑ ΟΜΟΝΟΙΑΣ	
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Κρατών 9, 105 52 Αθήνα, Τ.Θ. 142 32, Τηλ. 210 74 91 638 Εθνικός Ερευνητικό Λογισμικό: _____ Ημερομηνία: _____ Όρα: _____	ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΔΙΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ Περιοχή ΓΣΣ: _____ Ερευνητής Συνετακτικής: _____

I. Ο ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΣ

1. Είσαοτε: Άρσος Γυναίκα

2. Η ηλικία σας είναι: _____ Η αντίστροφη σε μία από τις παρακάτω ηλικιακές ομάδες:
 15-17 18-24 25-34 35-44 45-54 55-64 65-74 75-84 85 και άνω

3. Το επίπεδο εκπαίδευσής σας είναι:

☐ Διδακτορικό	☐ ΠΤΧ	☐ Διδακτορικό ή ισοδύναμο
☐ Απολυτήριο Γυμνασίου	☐ Κ.Α.Λύκειο	☐ Μεταπτυχιακό ή ισοδύναμο
☐ Δεκαετή φοίτηση στο δημοτικό	☐ Απολυτήριο Γενικού Λυκείου	☐ Πτυχίο ΑΠΘ
☐ Οκτώχρονη ή εννιάχρονη φοίτηση στο δημοτικό	☐ Απολυτήριο Επαγγελματικού Λυκείου	☐ Πτυχίο Π.Ι.Ε. ΑΣΠΑΤΕ, ισότιμοι σπράβιν
☐ Επταετή ή οκτώετη φοίτηση στο δημοτικό	☐ Απολυτήριο Τεχνικού Λυκείου	☐ Πτυχίο ανώτατου επαγγελματικού σπράβιν
☐ Δέκα έτη φοίτηση στο δημοτικό	☐ Άλλο:	☐ Άλλο:

4. Η παροχή μόνιμης κατοικίας σας είναι: _____

5. Η επαγγελματική σας κατάρτιση ή το συνεκπαινο σπουδών σας είναι: _____

6. Σε σχέση με την επαγγελματική που στεγάζεται στον επαγγελματικό χώρο αυτό, είσαοτε:
 Δυσχερής/δυσχερής Ικανοποιητική Ισοζυγισμένη Καλή Ισοζυγισμένη επαγγελματική Άλλη: _____

7. Η υποκατάσταση σας είναι: _____
 Ολόκληρη Άλλη: _____

8. Σχετίζετε στον Κοινόχρηστο Χώρο (στην Πλατεία) εκτός της εργοστασιακής σας; ΝΑΙ ΟΧΙ
 Εάν ΝΑΙ, για ποιο λόγο, τι να είσαοτε: _____

9. Η διάρκεια της εργοστασιακής σας σχέσης με την εταιρεία είναι:
 Λιγότερο από 6 μήνες 6 έως 12 μήνες 1 έως 3 χρόνια Από 3 έως 10 χρόνια 10 χρόνια και άνω

II. Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

10. Ο επαγγελματικός χώρος της επιχείρησής στον οποίο εργάζεστε είναι:
 Πολυκατοικία Καταστήριο Βιογασείο Γραφείο Ημερήσιο Άλλο: _____

11. Εργάζεστε τη θέση του Επαγγελματικού Χώρου σε σχέση με τον Κοινόχρηστο Χώρο (την Πλατεία):
 Εκτός της Πλατείας Παραμετρική της Πλατείας, σε όλοιο καθορισμένο οριζόντιο Σε κλίση πέραρο Σε γωνιακή θέση Σε παραλλήλη πέραρο

12. Ποιο είναι η κόρια δραστηριότητα της επιχείρησής που στεγάζεται στον συγκεκριμένο επαγγελματικό χώρο;
 1 έως 3 άτομα 3 έως 5 6 έως 15 16 έως 25 26 έως 35 36 και πάνω

14. Ποιο είναι το ιδιοκτησιακό καθεστώς του επαγγελματικού χώρου;
 Μισθωτός Ιδιοκτησία Παραμετρική χρήση Άλλο: _____

15. Νυμίζετε πότε εκκίνηση να λειτουργεί η επιχείρησή σας εδώ; ΝΑΙ ΟΧΙ Εάν ΝΑΙ, πότε: _____

16. Η επιχείρησή σας λειτουργεί για πρώτη φορά σε αυτόν τον επαγγελματικό χώρο; ΝΑΙ ΟΧΙ Εάν ΟΧΙ, ποιο ήταν η προηγούμενη θέση της επιχείρησής / εταιρείας: _____

17. Νυμίζετε ποιο ήταν το είδος της επιχείρησής/δραστηριότητας στον επαγγελματικό χώρο ΝΑΙ ΟΧΙ
 αυτό, πριν την εγκατάσταση της επιχείρησής σας;
 Εάν ΝΑΙ, ποιο ήταν η δραστηριότητα αυτή: _____

18. Νυμίζετε εάν η επιχείρησή σας έχει άλλους δραστηριότητες; ΝΑΙ ΟΧΙ
 Εάν ΝΑΙ ποιο είναι το είδος της προηγούμενης δραστηριότητας: _____

19. Ποιο είναι οι κόρια λόγοι που επιλέχτηκε η συγκεκριμένη θέση και αυτή η περιοχή για την επιχείρησή σας;

20. Η επιλογή της εγκατάστασης της επιχείρησής εδώ, σε ποιο βαθμό θεωρείται ότι δικαιώνεται;
 Καθόλου Λίγο Μέτρια Πολύ Πάρα πολύ

21. Σε ποιο βαθμό θεωρείται ότι τα παρακάτω γεγονότα επηρέασαν την πορεία της Επιχείρησής σας;

ΑΝΑΓΛΙΣΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ

22. Ποια άλλα γεγονότα επηρέασαν την πορεία της Επιχείρησής και σε ποια χρονολογία;

III. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ ΠΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟ ΧΩΡΟ (ΠΛΑΤΕΙΑ), ΤΗ ΓΥΡΩ ΠΕΡΙΧΩΡΗ ΣΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΕΝΤΑΣΣΑΤΑΙ ΑΥΤΟΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΓΛΙΣΗ ΤΟΥ

23. Στην καθημερινότητά σας, όσα μιλώ για τον συγκεκριμένο Κοινόχρηστο Χώρο (Πλατεία), πως επώς τον αναφέρετε πως τον ονομάζετε:

24. Κατά την αντίληψή σας:
 Α) Πώς θα χαρακτηριζόταν περιγραφή της Εύρω Πλατείας στην οποία ενκόσεται ο συγκεκριμένος Κοινόχρηστος Χώρος (η Πλατεία);
 Β) Σημειώστε τους σημαντικούς πόρους της Εύρω Πλατείας αυτής:

 Γ) Στη συνέχεια, χρησιμοποιήστε τον χώρο της επόμενης σελίδας και σχεδιάστε ένα περιγράμμα το οποίο οριοθετεί τη Εύρω Πλατεία όσα επώς την αντιλαμβάνεστε.

Εικόνα 6-1. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας που απευθύνεται σε επαγγελματίες/εργαζόμενους που δραστηριοποιούνται επί και περιμετρικά του κοινόχρηστου χώρου που αναδιομορφώθηκε με αστική ανάπλαση

© Κ. Αβδελίδα (επιστημονική υπεύθυνη), Α. Βιτοπούλου, Φ. Βλαστού, Γ. Γεμενιτζή, Κ. Γκόρτσος, Κ. Σακελλαρόπουλος.

Παράρτημα 2

Συνοδευτικές σελίδες του ερωτηματολογίου

Αγαπητέ/ή ερωτώμενε/η,

Το ερωτηματολόγιο αυτό απευθύνεται προς τους επαγγελματίες και εργαζόμενους οι οποίοι, δραστηριοποιούνται σε επιχειρήσεις και υπηρεσίες που στεγάζονται σε καταστήματα-γραφεία-περίπτερα-πάρκους κτλ στην Πλατεία Ομονοίας.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αποτελεί μέρος έρευνας που διεξάγει το ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ για τις κοινωνικές επιπτώσεις των επιμεθώσεων αστικού σχεδιασμού. Στόχος των ερωτήσεων που καλείστε να απαντήσετε, είναι να διερευνηθούν οι σκέψεις και οι αντιλήψεις των ερωτώμενων που σχετίζονται λιγότερο μόνον με τις Πλατεία Ομονοίας, με άμεση εμπειρία και γνώση σχετικά με τη χαρακτηριστική της και τις αλλαγές που αυτή και η γύρω περιοχή έχουν υποστεί.

Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις. Μας ενδιαφέρει η γνώμη σας και η γνώση σας σχετικά με τα θέματα που τίθενται από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται ανώνυμα και τα στοιχεία που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς. Θα χρεωστεί να αφαιρεθεί για τη συμπλήρωσή του περίπου 25 λεπτά.

Για οποιαδήποτε πληροφορία, διεκρίνιση ή σχόλιο, μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μας αποστέλλοντας μήνυμα στο email: kavdelidi@ekke.gr

Ευχαριστούμε θερμά για τη συμβολή σας!

ΠΛΑΤΕΙΑ ΟΜΟΝΟΙΑΣ
Η αναδιοργάνωση της πλατείας σχεδιάστηκε στο πλαίσιο ενός συνολικού προγράμματος περιμετρώμενων έργων (του ΥΠΕΧΩΔΕ - σημερινό ΥΠΕΚΑ, της Αττάλ Μέρπ Α.Ε., της Εταιρείας Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Α.Ε., της τότε Γενικής Γραμματείας Δημοτικών Έργων και του Οργανισμού Αστικών Συγκοινωνιών Αθήνας) για την αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου της πόλης με τη συμπερίληψη στο παρκοτικό γήρμα του κέντρου της Αθήνας.
Η σημερινή διαμόρφωση της πλατείας Ομονοίας είναι αποτέλεσμα της υλοποίησης (2003), μετά από διαπραγματεύσεις, του πρώτου βραβείου στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό που προκήρυξε η ΕΛΛΑ ΔΕ το 1988 εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων, καθώς και της μεταγενέστερης πρόληψης και αφοσίωσης σκεπών κατά την περίοδο 2004-2012. Η μελέτη αναθέθηκε την προτεινόμενη από την Αττάλ Μέρπ Α.Ε. κυκλοφορηθεί μόλις μόλις.

Βασικά χαρακτηριστικά της αναδιοργάνωσης της πλατείας είναι:

- ♦ Ο αναπροσανατολισμός των κυκλοφορησών ροών γύρω από την πλατεία με αποτέλεσμα την απόδοση περισσότερου χώρου στους πεζούς, ειδικότερα στην κεντρική όλη του αστικού χώρου. Πιο συγκεκριμένα καταργήθηκε η κυκλική πορεία των οχημάτων, μειοψηφίστηκαν οι είσοδοι Αγ. Κωνσταντίνου και Περασίου και συνδέθηκαν τα πεζοδρόμια των οδών Σταδίου και Παντιστομίου και των οδών Αγ. Κωνσταντίνου και Περασίου για τη σύνδεση της περσής των πεζών.
- ♦ Η διαμόρφωση μιας επιμήρους γραμμής κατασκευών με αναβαθμίσεις που χρησιμεύει ως καθιστικό.
- ♦ Η υψομετρική διαφορά της κεντρικής εστιαστικής περιοχής με αποτέλεσμα τον διαχωρισμό της από την υπόλοιπη πλατεία και από τον πεζοδρομικό χώρο προς την οδό Γ' Σεπτεμβρίου.
- ♦ Μία σειρά αρχιτεκτονικών κατασκευών που οργανώνουν την σημερινή επιφάνεια της πλατείας: * η επίσημη διαδρομή από τετράγωνο πλάζα, * η διαμόρφωση δύο υδάτινων επιφανιών στο κέντρο της πλατείας * η πρόβληση τραπεζιών με διάθεση σε τρίμηνα της πλατείας και στη συνέχεια η αφοσίωση των εξερχομένων του μετρό με κατασκευές από μέταλλο και γυαλί, * η τοποθέτηση φωτιστικών στύλων, * η πρόβληση της γλυπτικής κατασκευής του Ζωγράφου «Πεντακτύλου» στο ανατολικό τμήμα της πλατείας * η πρόβληση τραπεζιών με διάθεση σε τρίμηνα της πλατείας και στη συνέχεια η αφοσίωση τους για τεχνικούς λόγους, * η πρόβληση δύο ελαφρών κατασκευών από μέταλλο και γυαλί για την οριζόντια χρήση για τραπεζοεπίστιαση, πρόβληση ξύλινων, πλαστικών και μεταλλικών ζωντανών με φυτό.

Αγαπητέ/ή ερωτώμενε/η,

Το ερωτηματολόγιο αυτό απευθύνεται προς τους επαγγελματίες και εργαζόμενους οι οποίοι, δραστηριοποιούνται σε επιχειρήσεις και υπηρεσίες που στεγάζονται σε καταστήματα-γραφεία-περίπτερα-πάρκους κτλ στην Πλατεία Βαρβακείου.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αποτελεί μέρος έρευνας που διεξάγει το ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ για τις κοινωνικές επιπτώσεις των επιμεθώσεων αστικού σχεδιασμού. Στόχος των ερωτήσεων που καλείστε να απαντήσετε, είναι να διερευνηθούν οι σκέψεις και οι αντιλήψεις των ερωτώμενων που σχετίζονται λιγότερο μόνον με τις Πλατεία Βαρβακείου, με άμεση εμπειρία και γνώση σχετικά με τη χαρακτηριστική της και τις αλλαγές που αυτή και η γύρω περιοχή έχουν υποστεί.

Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις. Μας ενδιαφέρει η γνώμη σας και η γνώση σας σχετικά με τα θέματα που τίθενται από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται ανώνυμα και τα στοιχεία που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς. Θα χρεωστεί να αφαιρεθεί για τη συμπλήρωσή του περίπου 25 λεπτά.

Για οποιαδήποτε πληροφορία, διεκρίνιση ή σχόλιο, μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μας αποστέλλοντας μήνυμα στο email: kavdelidi@ekke.gr

Ευχαριστούμε θερμά για τη συμβολή σας!

ΠΛΑΤΕΙΑ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ

Οι εγκαταστάσεις και η πλατεία της λαχανοπώσης επάνω από τη Δημοτική Αγορά της Αθήνας κατασκευάστηκαν στα τέλη του 1980 και αναμορφώθηκαν ριζικά το 2002 εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων.

Τα κύρια χαρακτηριστικά της σημερινής διαμόρφωσης της πλατείας Βαρβακείου είναι:

- ♦ Η δημιουργία πολυεπίπεδου δημόσιου χώρου ο οποίος περιλαμβάνει τις εξής λειτουργίες: * στο υπόγειο, δημόσιο χώρο στάθμευσης και ορισμένες εμπορικές δραστηριότητες, * στο ισόγειο τις εγκαταστάσεις της λαχανοπώρας, και * την υπερυψωμένη πλατεία-πάρκο, με χώρους φύσεως και γραμμικά στοιχεία από μέταλλο που χρησιμοποιούνται ως καθιστικό.
- ♦ Η ενσωμάτωση: * των απολήξεων των εξερχομένων του μετρό με κατασκευές από μέταλλο και γυαλί, * τριών μικρών κτιρίων, στη νότια πλευρά της πλατείας, που στεγάζουν κοινωνικές δράσεις του ιδρύματος απένανθ και είναι πλέον εγκαταλελειμμένα, * του δημόσιου περιπέτρου στη ανατολική πλευρά της πλατείας, το οποίο ανακατασκευάστηκε πρόφαστα για να αποτελέσει το χώρο συνάντησης θελοντικών ομάδων της πόλης («Ναυάβηνας»).

Αγαπητέ/ή ερωτώμενε/η,

Το ερωτηματολόγιο αυτό απευθύνεται προς τους επαγγελματίες και εργαζόμενους οι οποίοι, δραστηριοποιούνται σε επιχειρήσεις και υπηρεσίες που στεγάζονται σε καταστήματα-γραφεία-περίπτερα-πάρκους κτλ στην Πλατεία Κοτλιάς (Εθνικής Αντιστάσεως).

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αποτελεί μέρος έρευνας που διεξάγει το ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ για τις κοινωνικές επιπτώσεις των επιμεθώσεων αστικού σχεδιασμού. Στόχος των ερωτήσεων που καλείστε να απαντήσετε, είναι να διερευνηθούν οι σκέψεις και οι αντιλήψεις των ερωτώμενων που σχετίζονται λιγότερο μόνον με τις Πλατεία Ομονοίας, με άμεση εμπειρία και γνώση σχετικά με τη χαρακτηριστική της και τις αλλαγές που αυτή και η γύρω περιοχή έχουν υποστεί.

Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις. Μας ενδιαφέρει η γνώμη σας και η γνώση σας σχετικά με τα θέματα που τίθενται από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται ανώνυμα και τα στοιχεία που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς. Θα χρεωστεί να αφαιρεθεί για τη συμπλήρωσή του περίπου 25 λεπτά.

Για οποιαδήποτε πληροφορία, διεκρίνιση ή σχόλιο, μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μας αποστέλλοντας μήνυμα στο email: kavdelidi@ekke.gr

Ευχαριστούμε θερμά για τη συμβολή σας!

ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΤΛΙΑΣ

Μετά από διεκδικητικές αλλαγές στους σχεδιασμούς και τις διαδικασίες ανάληψης της πλατείας από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η σημερινή διαμόρφωση της πλατείας Κοτλιάς είναι αποτέλεσμα δύο ανεξάρτητων μελέτων. Η πρώτη αφορά τη μελέτη του υπόγειου χώρου στάθμευσης (1984-96) και η δεύτερη την αναδιοργάνωση της πλατείας (1998-2000), η υλοποίηση της οποίας ενέλεγχθη από γενικότρο πρόγραμμα ανάληψης του ιστορικού κέντρου της Αθήνας.

Βασικά χαρακτηριστικά της αναδιοργάνωσης της πλατείας είναι:

- ♦ Η διαίτηρη στο βορειοανατολικό τμήμα της πλατείας αντιπροσωπευτικό δείγματος αρχιτεκτονικών επιμηθών από την ανακατασκευή έρευνα που έγινε μεταξύ 1985-1988 (με εφορμή την απόφαση του υπουργείου χώρου στάθμευσης) και περιόριση με μετωπική κατασκευή που επέτρεπε τη θέαση του.
- ♦ Η υποδρόμηση των περιμετρώμενων οδών της πλατείας (Ευπολιάδος, Κρητικού, Αιόλου) και των κάπνων οδών (Πεντακτύλου, Σπέρτε και Γεωργίου Σταύρου), η κατασκευή τους με την πλατεία και η εδραφολή μεγάλης επιφάνειας ελαφρού χώρου.
- ♦ Μόρος των κάπνων πεζοδρομίων που κηρύττησαν την πρόβληση στον υπόγειο χώρο στάθμευσης.
- ♦ Μία σειρά αρχιτεκτονικών κατασκευών που οργανώνουν την σημερινή επιφάνεια της πλατείας: * επίσημη διαδρομή από πλάζα γρανίτη * σχήμα τετράγωνο καθιστικό από γυαλί ως προς τις πλευρές της πλατείας * μονομήτρα με γλυπτό στο κέντρο της πλατείας * μεταλλικές πόρτες για τη σύνδεση των εισόδων εδρών στον υπόγειο χώρο στάθμευσης * τραπεζομηνια που χρησιμοποιούνται ως καθιστικά κατά μήκος της βόρειας και νότιας πλευράς της πλατείας * τοποθέτηση φωτιστικών με συνθετικές * άλλες ανακατασκευές κυρίως κατά μήκος της δυτικής πλευράς της πλατείας (οδός Αθηνών), αλλά και σε άλλα σημεία της.

Αγαπητέ/ή ερωτώμενε/η,

Το ερωτηματολόγιο αυτό απευθύνεται προς τους επαγγελματίες και εργαζόμενους οι οποίοι, δραστηριοποιούνται σε επιχειρήσεις και υπηρεσίες που στεγάζονται σε καταστήματα-γραφεία-περίπτερα-πάρκους κτλ στην Πλατεία Μοναστηρακίου.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αποτελεί μέρος έρευνας που διεξάγει το ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ για τις κοινωνικές επιπτώσεις των επιμεθώσεων αστικού σχεδιασμού. Στόχος των ερωτήσεων που καλείστε να απαντήσετε, είναι να διερευνηθούν οι σκέψεις και οι αντιλήψεις των ερωτώμενων που σχετίζονται λιγότερο μόνον με τις Πλατεία Μοναστηρακίου, με άμεση εμπειρία και γνώση σχετικά με τη χαρακτηριστική της και τις αλλαγές που αυτή και η γύρω περιοχή έχουν υποστεί.

Δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις. Μας ενδιαφέρει η γνώμη σας και η γνώση σας σχετικά με τα θέματα που τίθενται από τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται ανώνυμα και τα στοιχεία που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς. Θα χρεωστεί να αφαιρεθεί για τη συμπλήρωσή του περίπου 25 λεπτά.

Για οποιαδήποτε πληροφορία, διεκρίνιση ή σχόλιο, μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μας αποστέλλοντας μήνυμα στο email: kavdelidi@ekke.gr

Ευχαριστούμε θερμά για τη συμβολή σας!

ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ

Η σημερινή διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου είναι αποτέλεσμα της υλοποίησης, μετά από προαγωγές, του πρώτου βραβείου στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό που προκήρυξε η Εταιρεία Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΛΛΑ Α.Ε.) το 1988.

Τα κύρια χαρακτηριστικά της σημερινής διαμόρφωσης της πλατείας Μοναστηρακίου είναι:

- ♦ Το σχήμα της πλατείας, η υποβάθμιση της σε σχέση με την οδό Ερμού και η επίπληση του δαπέδου της με πολλαπλάσιες κυβλίτσες, που δημιουργούν ένα ενιαίο χώρο για τους πεζούς δραστηριότητες με διάθεση προς, το γύρω από της πόλης πόλης.
- ♦ Η διεύθυνση του πεζοδρομίου της εκκλίσεως της κόμησης της Θεσσαλον (Πατισάνας).
- ♦ Η ενσωμάτωση των αρχιτεκτονικών επιμηθών της κώτης, του ποταμού Ηριδανού με διαμορφώσεις (ανοιχτό φρεσάτο σε χαμηλότερο επίπεδο και γυαλίνα άνοιγμα που χρησιμοποιείται ως καθιστικό) οι οποίες επιτρέπουν τη θέαση του από το επίπεδο της πλατείας.
- ♦ Οι αρχιτεκτονικές λύσεις που προλαμβάνουν: * την αναμόρφωση σε γλυπτό των απολήξεων των εξερχομένων του μετρό, * τη μεταρροπή σε όλινα καθιστικά των υπέργειων κατασκευών των φρεσάτων του μετρό, * την τοποθέτηση φωτιστικών στύλων.

Εικόνα 6-2. Οι επεξηγηματικές σελίδες με την παρουσίαση της έρευνας και την συνοπτική παρουσίαση της αστικής ανάπτυξης ανά πλατεία και τα βασικά στοιχεία του κοινόχρηστου χώρου μετά την αναδιόρθωσή του. © Κ. Αβδελίδη (επιστημονική υπεύθυνη), Α. Βιτοπούλου, Φ. Βλαστού.

Καλλισθένη Αβδελίδη

6.2 Δρώντες στο συστημα ανάπτυξης των δραστηριοτήτων στο δημόσιο χώρο των πλατειών Ομονοίας-Κοτζιά-Βαρβακείου-Μοναστηρακίου

6.2.1 Κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ ερωτώμενων και χαρακτηριστικά επιχειρήσεων

Οι 94 ερωτώμενοι είναι στην πλειονότητά τους άνδρες, σε ποσοστό 72,2%, ενώ το ποσοστό των γυναικών ανέρχεται μόνο στο 27,8%. Η αναλογία αυτή για την πληθυσμιακή ομάδα έρευνας, με τους άνδρες να υπερéχουν αριθμητικά με μεγάλη διαφορά έναντι των γυναικών, προέκυψε εκ των πραγμάτων. Καθώς η έρευνα αφορούσε τους χώρους⁴ και όχι τον πληθυσμό των εργαζομένων σε αυτούς, δεν υπήρξε εκ μέρους μας οποιαδήποτε μέριμνα ποσόστωσης σχετικά με τα χαρακτηριστικά του πληθυσμιακού συνόλου της έρευνας. Πάρα ταύτα, ενώ το σύνολό μας αυτό δεν είναι αντιπροσωπευτικό, δεν θα πρέπει, ωστόσο, να θεωρηθεί άτυπο και η ανδρική αριθμητική υπεροχή αποτελεί ένδειξη έμφυλης εικόνας της ομάδας στόχου της έρευνας. Σε σύγκριση με τα στοιχεία σε επίπεδο πόλης, διαπιστώνεται σημαντική διαφοροποίηση, καθώς στην Αθήνα στο λιανικό εμπόριο, που αποτελεί την κύρια χρήση των χώρων έρευνας, οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν, αντίθετα, πάνω από το μισό του συνόλου των εργαζομένων. Συγκεκριμένα, στο λιανικό εμπόριο στην Αθήνα, σύμφωνα με τα στοιχεία του Πανοράματος Απογραφικών Δεδομένων 2011, απασχολούνταν 536.710 άτομα, μεταξύ αυτών 258.941 άνδρες και 277.769 γυναίκες, με αντίστοιχα ποσοστά 48,25% και 51,75%. Έτσι, τα στοιχεία αυτά εμφανίζουν την εικόνα μιας σχετικής αριθμητικής ισομέρειας μεταξύ ανδρών και γυναικών, με τις γυναίκες ωστόσο να υπερτερούν ελαφρώς (Εικόνα 6-3). Ταυτόχρονα, όμως, κατά τους επιμέρους κλάδους του λιανικού εμπορίου, που ορίζει η Στατιστική Ταξινόμηση Οικονομικών Δραστηριοτήτων (ΕΛΣΤΑΤ-ΣΤΑΚΟΔ Ο8), εμφανίζεται συχνά μια έμφυλη εικόνα είτε με ανδρική είτε με γυναικεία αριθμητική υπεροχή. Στην περίπτωση ανδρικής υπεροχής, συγκαταλέγεται το λιανικό εμπόριο «εκτός καταστημάτων», δηλαδή σε υπαίθριους πάγκους και αγορές, με το ποσοστό των απασχολούμενων ανδρών

4. Υπενθυμίζεται ότι το κριτήριο επιλογής του/της κάθε ερωτώμενου/ης ήταν η καλή γνώση που αυτός/ή είχε με το χώρο της πλατείας, κατά δήλωσή του/της ή κατά υπόδειξη εκ μέρους της επιχείρησης.

σε αυτό να ανέρχεται στο 80,7%. Συγκαταλέγεται, επίσης, το λιανικό εμπόριο «εξοπλισμού πληροφοριακών και επικοινωνιακών συστημάτων σε ειδικευμένα καταστήματα», με το ποσοστό ανδρών να ανέρχεται στο 68,13%. Στην περίπτωση γυναικείας υπεροχής, ανήκει το λιανικό εμπόριο σε «μη ειδικευμένα καταστήματα», όπου το ποσοστό των γυναικών απασχολούμενων ανέρχεται στο 61% όπως και το λιανικό εμπόριο «άλλων ειδών σε ειδικευμένα καταστήματα», με ποσοστό γυναικών 65,6%. Υποθέτουμε, λοιπόν, ότι η έμφυλη ανδρική εικόνα της ομάδας έρευνας θα πρέπει να συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τον εμπορικό χαρακτήρα και το σημαντικό μερίδιο του υπαίθριου εμπορίου (κυρίως της αγοράς) σε αυτό. Βέβαια, στη διαμόρφωση της έμφυλης εικόνας αυτής συμβάλλει, χωρίς αμφιβολία, και η γενικότερη κατάσταση των πλατειών και της κεντρικής περιοχής της Αθήνας, η οποία είναι συνυφασμένη, συμβολικά αλλά και βιωματικά, με την εικόνα της υποβάθμισης και μιας «σκληρής καθημερινότητας», που ευνοεί την ανδρική υπεροχή εκεί. Η υπόθεση αυτή ισχυροποιείται και από το αποτέλεσμα της ανάλυσης των αναφορών στις απαντήσεις των ερωτώμενων (βλ. παρακάτω 6.3), σύμφωνα με το οποίο οι πρώτοι σημαντικοί παράγοντες για την καλύτερη λειτουργία των πλατειών είναι η ανάγκη επιτήρησης και αστυνομικού ελέγχου, η εξασφάλιση καθαριότητας και ο έλεγχος των συνθηκών υγιεινής, ενώ ακολουθεί ο παράγοντας των πολλαπλών ελλείψεων ποιότητας που χαρακτηρίζουν το δημόσιο χώρο στις 4 πλατείες.

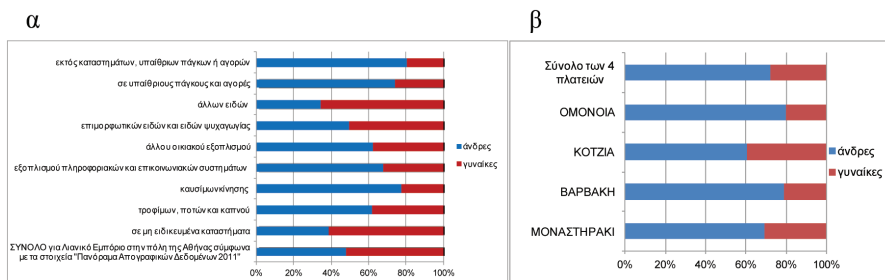
Οι ενήλικες παραγωγικής ηλικίας από 25 έως 54 ετών αποτελούν το 80% των ερωτώμενων. Το ποσοστό της ηλικιακής ομάδας 25-34 ανέρχεται στο 21,6%, της ομάδας 35-44, που υπερτερεί αριθμητικά, στο 35,2% και η ομάδα 45-54 ακολουθεί με ποσοστό 23,9%. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ενήλικες, 55-64 ετών, εμφανίζονται με χαμηλότερο ποσοστό (13,6%). Πολύ χαμηλό είναι το ποσοστό της ηλικιακής ομάδας 65-74 (2,3%) αλλά και των νέων 18-24 ετών (2,3%), ενώ ένας συνεντευξιαζόμενος έκανε την εξαίρεση καθώς, στα 92 του χρόνια, δήλωσε μερικώς απασχολούμενος εκεί. Έτσι, η ομάδα έρευνας δείχνει να χαρακτηρίζεται από μια σχετική ηλικιακή ποικιλία ενηλίκων.

Δεν ισχύει το ίδιο για την εθνοτική καταγωγή, όπου η ποικιλία είναι περιορισμένη, αν συγκριθεί με τη σύνθεση του πληθυσμού των κατοίκων της γύρω περιοχής που παρουσιάζει πολύ υψηλό ποσοστό ατόμων με άλλη υπηκοότητα εκτός της ελληνικής⁵ αλλά και των χρηστών του δημόσιου χώρου των 4 πλατειών οι οποίοι χαρακτηρίζονται από πολυεθνικότητα (βλ. παρακάτω το αποτέλεσμα της ανάλυσης των κατηγοριών χρηστών στις 4 πλατείες στην Εικόνα 6-11). Στην ομάδα της έρευνας, η πλειονότητα των ερωτώμενων απάντησαν στη σχετική ερώτηση ότι είναι ελληνικής υπηκοότητας, 88 στα 91 άτομα, και μόνο τρεις ότι είναι άλλης υπηκοότητας. Ενδεχομένως, μια έρευνα που εστιάζει στον πληθυσμό των εργαζομένων εκεί να αντανάκλασε έναν σχετικά υψηλότερο βαθμό πολυεθνικότητας. Η υπόθεση αυτή βασίζεται και στο γεγονός ότι σε ορισμένα καταστήματα δεν επιτύχαμε τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου καθώς οι εργαζόμενοι

5. Βλ. το κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ της Αλγοριθμικής Ομάδας 1 που αφορά την γύρω περιοχή των 4 πλατειών στον Πίνακα 2-7 του Κεφαλαίου 2.

μάς δήλωσαν ότι δεν γνώριζαν τη γλώσσα και έδειξαν απροθυμία να συμμετάσχουν στην έρευνα, παρόλη την επιμονή μας για βοήθεια και χρήση αγγλικών.

Το εκπαιδευτικό επίπεδο των ερωτώμενων εμφανίζεται σαφώς υψηλότερο σε σύγκριση με το γενικό πληθυσμό της Αθήνας, καθώς μόνον το 6,9% δηλώνει ότι είναι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 48,2% δευτεροβάθμιας και 44,7% τριτοβάθμιας, ενώ για την πόλη της Αθήνας τα αντίστοιχα ποσοστά, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) και του Πανοράματος Απογραφικών Δεδομένων 2011, είναι 36,4%, 35,6% και 22,42% (βλ. Εικόνα 6-4). Θα πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί ότι, στο σύνολο της έρευνάς μας, υποαντιπροσωπεύεται σημαντικά η κατηγορία των εργαζόμενων στα περίπτερα και στο υπαίθριο εμπόριο (πάγκοι ρούχων, εφημερίδων, κ.τ.λ.), οι οποίοι ήταν αρκετά απρόθυμοι να συμμετάσχουν στην έρευνα εκτός λίγων εξαιρέσεων. Αυτό δεν ισχύει για τους πάγκους της αγοράς όπου, αντίθετα, εκεί υπήρξε αρκετή προθυμία συμμετοχής στην έρευνα. Η κατηγορία του υπαίθριου εμπορίου έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στη διαμόρφωση του χαρακτήρα των πλατειών και, αν και η μη επαρκής αντιπροσώπευσή της επαυξάνει το περιθώριο ποσοτικού σφάλματος, το ποιοτικό χαρακτηριστικό του αρκετά υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης των συνεντευξιαζόμενων δεν ανατρέπεται. Από τα στοιχεία της επιτόπιας καταγραφής, τα περίπτερα και το υπαίθριο εμπόριο αντιπροσωπεύουν το 7,1% και 4,6%, αντίστοιχα, στο σύνολο όλων των χρήσεων (κτιρίων και κοινόχρηστων χώρων) των 4 πλατειών. Όταν η κατηγορία αυτή λαμβάνεται υπόψη στο σύνολο των εμπορικών καταστημάτων, το μερίδιό της είναι σημαντικότερο, με ποσοστά για τα περίπτερα 17,3%, για το υπαίθριο εμπόριο 11,2% και μαζί αυτά ανέρχονται στο 28,5%, κοντά δηλαδή στο ένα τρίτο των εμπορικών χρήσεων. Με αυτή την υποαντιπροσώπευση μεταξύ των ερωτώμενων, η έρευνά μας επικεντρώθηκε εκ των πραγμάτων στους εργαζόμενους των χώρων εντός των κτιρίων και περιμετρικά της κάθε πλατείας. Μεταξύ αυτών, λοιπόν, ότι ο αριθμός των ερωτώμενων με δευτεροβάθμια αλλά και τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι σχετικά μεγάλος. Αναδείχθηκε, επιπλέον, ένας πλούτος υψηλών ειδικοτήτων των ερωτώμενων που αποτέλεσε έκπληξη. Συναντήσαμε απόφοιτους της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών (ΑΣΚΤ), της γερμανικής φιλολογίας, των κοινωνικών επιστημών, των θετικών επιστημών, της φαρμακευτικής, χημικό μηχανικό ΕΜΠ, ενεργειακό μηχανολόγο, φυσικό, φυσικομαθηματικό, πληροφορικό, προγραμματιστή, ηλεκτρονικό, οικονομολόγο, ιστορικό, φιλόλογο, επικοινωνιολόγο και ειδικό στις δημόσιες σχέσεις, πολλούς με εξειδίκευση στην οργάνωση και διοίκηση επιχειρήσεων, ή στον τουρισμό και τις τουριστικές επιχειρήσεις, οικονομολόγο, κάτοχο μάστερ ιδιωτικού κολλεγίου, παιδαγωγό, οδοντοτεχνίτη, λιθογράφο, μηχανικό αυτοκινήτων, τεχνολόγο τροφίμων, ηλεκτρολόγο, σχεδιαστή, ειδικό στο σχέδιο και κατασκευή κοσμημάτων, ειδικό στις τηλεπικοινωνίες. Προφανώς, η επαγγελματική κατάρτιση ή το αντικείμενο σπουδών των ερωτώμενων με τις προαναφερόμενες ειδικότητες, στις περισσότερες περιπτώσεις, βρίσκεται μακριά από το είδος της εργασίας τους και το είδος των επιχειρήσεων που κατεγράφησαν στην έρευνα (για την καταγραφή και την ανάλυσή της βλ. Κεφάλαιο 4). Το γεγονός αυτό καθιστά το σύνολο της έρευνάς μας και δείγμα του σύγχρονου φαινομένου ετεροαπασχόλησης και ανα-

Εικόνα 6-3. Κατανομή κατά φύλο (α) των απασχολούμενων στους τομείς του λιανικού εμπορίου για την πόλη της Αθήνας, και (β) των ερωτώμενων στις 4 πλατείες της Αθήνας Ομονοίας-Κοτζιά-Βαρβακείου-Μοναστηρακίου

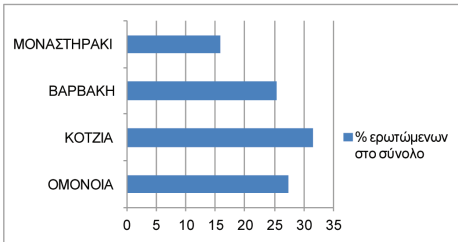
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2011, Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Κ. Αβδελιδή, 2017.

ντιστοιχίας των εκπαιδευτικών προσόντων με την εργασία. Ωστόσο, ορισμένοι αυτών είναι παιδιά ή/και εγγόνια των παλαιότερων επιχειρηματιών που εγκατέστησαν τα καταστήματά τους στις πλατείες περισσότερες δεκαετίες πριν και, ενώ απέκτησαν τριτοβάθμια εκπαίδευση, εργάζονται για την οικογενειακή επιχείρηση την οποία και συνεχίζουν.

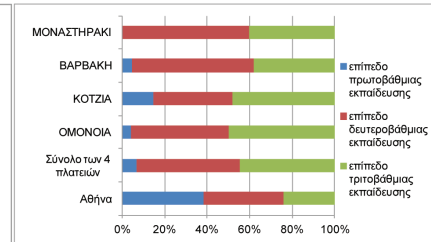
Όσον αφορά τον τόπο κατοικίας των ερωτώμενων, ελάχιστοι είναι κάτοικοι της γύρω περιοχής των 4 πλατειών. Στο μεγαλύτερο μέρος τους οι συνεντευξιζόμενοι κατοικούν στα προάστια του Νότιου, Βόρειου και Δυτικού Τομέα Αθηνών αλλά και του Πειραιά και της Ανατολικής Αττικής. Αν και το ένα τρίτο του συνόλου αυτών κατοικεί στον Κεντρικό Τομέα Αθηνών, και όχι μόνο εντός των ορίων του Δήμου Αθήνας αλλά, αρκετοί, στους όμορους του Δήμους (Βύρωνα, Ζωγράφου, Ηλιούπολης, Αργυρούπολης, κ.τ.λ.), ελάχιστοι κατοικούν στη γύρω περιοχή των πλατειών (βλ. Εικόνα 6-5). Έτσι, από τα στοιχεία του τύπου κατοικίας των ερωτώμενων, εμφανίζεται μια γενική εικόνα, η οποία δεν παραπέμπει σε τοπική κοινότητα της γύρω περιοχής των 4 πλατειών. Το ότι οι ερωτώμενοι δεν είναι τοπικοί κάτοικοι παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις θα μπορούσε να συνδεθεί με το γεγονός ότι η συγκεκριμένη περιοχή αποτελεί τμήμα του πολεοδομικού κέντρου πόλης και η χρήση της κατοικίας είναι περιορισμένη. Ωστόσο, η χρήση αυτή δεν απουσιάζει όπως φάνηκε από τα απογραφικά στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για την εύρεση και ανάλυση του κοινωνικο-δημογραφικού προφίλ της γύρω περιοχής των 4 πλατειών.⁶ Το γεγονός του απομακρυσμένου τόπου κατοικίας των ερωτώμενων θα μπορούσε επίσης να συνδεθεί με το φαινόμενο της προαστιοποίησης, κατά το οποίο μεσαία στρώματα μετακινούνται από το κέντρο προς την περφέρεια, ως συνέπεια της βελτίωσης του βιοτικού τους επιπέδου και την κατοίκηση σε νεόδμητες, καλύτερες κατοικίες.

6. Βλ. για τις επιτρεπόμενες χρήσεις στον Πίνακα 1-1 και για τις καταγραφείσες χρήσεις στις Εικόνες 3-11 και 3-13, στα προηγούμενα Κεφάλαια 1 και 3, αντίστοιχα, όπως και για το κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ της γύρω περιοχής των 4 πλατειών στον Πίνακα 2-7 του Κεφαλαίου 2.

α

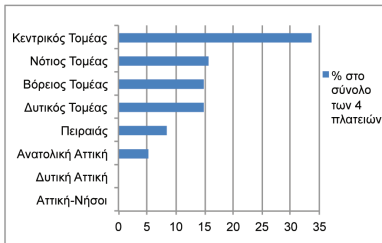
β

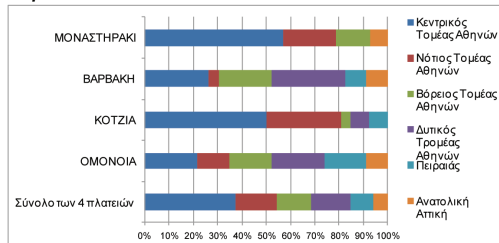
Εικόνα 6-4. Κατανομή των ερωτώμενων (α) ανά πλατεία και (β) κατά το εκπαιδευτικό τους επίπεδο

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2011, Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Κ. Αβδελίδη, 2017.

α

β

Εικόνα 6-5. Κατανομή των ερωτώμενων (α) κατά τον τύπο της κατοικίας τους, στο σύνολο των 4 πλατειών και (β) ανά πλατεία

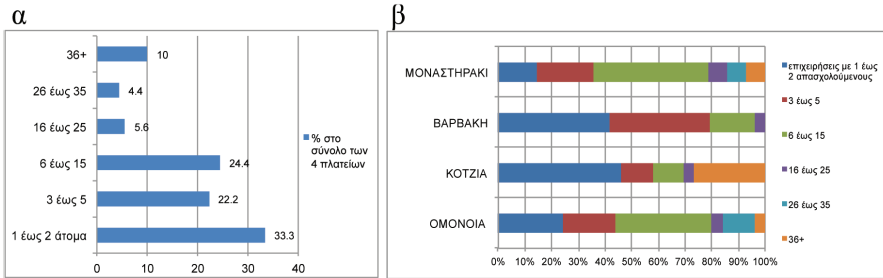
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ 2011, Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Κ. Αβδελίδη, 2017.

Εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων, θα πρέπει να τονιστεί καταρχάς ότι οι καταγεγραμμένοι χώροι της έρευνας περιλαμβάνουν, στην πλειονότητά τους, καταστήματα διαφορετικών τύπων, εμπορικά πλέον του ήμισυ, εστιατόρια, αναψυκτήρια, επαγγελματικά εργαστήρια, ξενοδοχεία, γραφεία, τράπεζες, κέντρα διασκέδασης, θρησκευτικοί χώροι, εγκαταστάσεις μέσω μαζικής μεταφοράς, διοίκησης και έδρα ερευνητικού φορέα (βλ. Κεφάλαιο 4). Δεύτερον, από τα στοιχεία της έρευνας με ερωτηματολόγιο, προκύπτει ότι στους χώρους αυτούς οι εγκατεστημένες επιχειρήσεις/οργανισμοί είναι διαφορετικών μεγεθών, σύμφωνα με τον αριθμό των υπαλλήλων που αυτές απασχολούν (βλ. Εικόνα 6-2). Όμως, στην πλειονότητά τους, οι επιχειρήσεις είναι είτε *πολύ μικρού* είτε *μικρού* μεγέθους, δηλαδή απασχολούν λιγότερους από δέκα εργαζόμενους ή, αντίστοιχα, από 50, σύμφωνα με τον επίσημο ορισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003: L124/39). Αναλυτικότερα, πρόκειται για επιχειρήσεις που, σε ποσοστό 80% του συνόλου τους, απασχολούν 1 έως 2 εργαζόμενους (33,3%) ή 3 έως 5 (22,2%) ή 6 έως 15 (24,4%). Μόνο λίγες είναι οι περιπτώσεις των επιχειρήσεων που είναι, σύμφωνα με τον προαναφερόμενο ορισμό, *μεσαίου* ή *μεγάλου* μεγέθους και απασχολούν έως ή, αντίστοιχα, πάνω

από 250 εργαζόμενους. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις των εταιρειών αρτοποιίας Βενέτη, παιχνιδιών Μουστάκα, τα πολυκαταστήματα Notos και Hondos Center ή μια σειρά τραπεζών, το Δημαρχείο της Αθήνας ή το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών που έχουν καταστήματα ή την έδρα τους στις εξεταζόμενες πλατείες. Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των πλατειών, από την άποψη του μεγέθους των επιχειρήσεων ή των οργανισμών που συμπεριλήφθησαν στην έρευνα, εμφανίζουν την πλατεία Ομονοίας και την πλατεία Μοναστηρακίου να έχουν ένα παρόμοιο προφίλ, καθώς παρουσιάζουν ανάλογη κατανομή των ποσοστών των επιχειρήσεων κατά το μέγεθός τους, ενώ διαφοροποιούνται οι υπόλοιπες δύο πλατείες. Η πλατεία Βαρβακείου εμφανίζεται με το υψηλότερο ποσοστό για τα μεγέθη των επιχειρήσεων των 1-2 και 3-5 ατόμων μαζί, ενώ δεν αναφέρονται μεσαίες ή μεγάλες επιχειρήσεις στις απαντήσεις των ερωτώμενων και η πλατεία Κοτζιά εμφανίζεται με το υψηλότερο ποσοστό επιχειρήσεων του μικρότερου μεγέθους, των 1-2 ατόμων, αλλά και με το υψηλότερο ποσοστό μεσαίων και μεγάλων επιχειρήσεων λόγω κυρίως της ύπαρξης εκεί των εδρών τραπεζών και δημόσιων οργανισμών (βλ. Εικόνα 6-6).

Το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων, στο σύνολο των πλατειών, και επιπλέον η εμπορική τους φύση προσδίδουν, χωρίς αμφιβολία, ένα χαρακτήρα ζωντανής συναλλαγής και άμεσες επικοινωνίας, μεταξύ διαφορετικών και πολλών ανθρώπων, με μεγάλη σύχναση και στις τέσσερις αυτές πλατείες. Το αστικό εμπόριο συνιστά μια ειδική και σημαντική διάσταση της σχέσης *χώρος-κοινωνία* αλλά και πεδίο συνεύρεσης v. σύγκρουσης της διεθνικότητας με την τοπικότητα, ανάλογα με το βαθμό και τη δυναμικότητα της ετερογένειας και της κοινωνικής μίξης του αστικού περιβάλλοντος. Το αστικό εμπόριο έχει προκαλέσει κριτικές καθώς θεωρήθηκε συχνά μονοσήμαντα ως η «τέχνη της κατάχρησης της επιθυμίας ή της ανάγκης κάποιου να έχει κάτι», κατά αναφορά στους αδερφούς Goncourt που κάνει ο Rochefort, και σε αυτό συνδέει την έλλειψη επαρκούς ενδιαφέροντος των πολιορκημένων για το αστικό εμπόριο (Rochefort, 2008: 6). Ωστόσο, νέες τάσεις έφεραν το αστικό εμπόριο στο προσκήνιο των σχέσεων *κέντρου-περιφέρειας* και της οργάνωσης δραστηριοτήτων και λειτουργιών στη σύγχρονη πόλη, που συνδέθηκαν με την ανάπτυξη των πολυκαταστημάτων, των υπεραγορών και των σούπερ μάρκετ,⁷ της θεαματικής μείωσης των μικρών καταστημάτων σε όλες τις

7. Επικουρικά, για μια περιγραφική αλλά ενδεικτική εικόνα του αστικού εμπορίου στις σημερινές πόλεις, παραθέτουμε στοιχεία της προαναφερόμενης έκθεσης Rochefort σχετικά με τα μερίδια αγοράς μεταξύ υπεραγορών, μεγάλων σούπερ μάρκετ, μικρών σούπερ μάρκετ και μινιμάρκετ/παραδοσιακών μαγαζιών για εννέα χώρες της Ευρώπης (Rochefort, 2008 : 8, Πηγή: Nielsen 2005). Η έκθεση απευθύνεται προς τον Υπουργό για την Στέγαση και την Πόλη της Γαλλίας και προτείνει μέτρα για μια νέα άρθρωση μεταξύ πόλης και εμπορίου. Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία και ιδίου υπολογισμού: (α) το μερίδιο των υπεραγορών είναι, κατά μέσο όρο, 28,4%, το μερίδιο των μεγάλων σούπερ μάρκετ είναι 26,9%, το μερίδιο των μικρών σούπερ μάρκετ 28,1% και αυτό των μινιμάρκετ/παραδοσιακών μαγαζιών είναι 16,3%, (β) οι ενδεικτικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών έχουν ως εξής: για τις υπεραγορές η Γαλλία έχει το μέγιστο (53%), η Ολλανδία το ελάχιστο (4%) και η Ελλάδα 14%, για τα μεγάλα σούπερ μάρκετ, το Βέλγιο έχει το μέγιστο (47%), η Γερμανία το ελάχιστο (18%) και η Ελλάδα 24%, για τα μικρά σούπερ μάρκετ το μέγιστο έχει η Ολλανδία (46%), το ελάχιστο η Μεγάλη Βρετανία

Εικόνα 6-6. Κατανομή των επιχειρήσεων κατά το μέγεθός τους (α) στο σύνολο των 4 πλατειών και (β) ανά πλατεία

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Κ. Αβδελίδη, 2017.

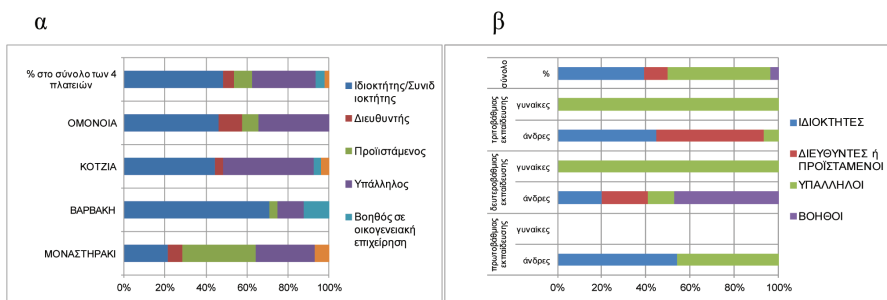
σύγχρονες πόλεις και τις αλλαγές των χρήσεων με εξαίριση του τοπικού καθημερινού εμπορίου στις κεντρικές τους περιοχές. Στη συνέχεια, οι αναπλάσεις νέων εμπορικών ζωνών εντός του ιστού της πόλης στην προσπάθειά τους να αντισταθμίσουν την κυριαρχία των υπεραγορών και των μεγάλων σούπερ μάρκετ, με την έλλειψη ανθρώπινης κλίμακας, προτείνουν προσομοιώσεις του παραδοσιακού αστικού εμπορίου των μικρών μαγαζιών, με τις βιτρίνες τους, και την οικειότητα των προσωπικών συναλλαγών, σε συνδυασμό με τα ποιοτικά προϊόντα και την ένταξή τους στις κατευθύνσεις της γενικής ιδέας της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι 4 εξεταζόμενες πλατείες, θεωρητικά, προσφέρουν ένα μικρο-ιστό που αντιστοιχεί ιδεατά στην τελευταία αυτή τάση, υπό την έννοια ότι ο αστικός εμπορικός χαρακτήρας τους έχει αντισταθεί στο χρόνο και έχει κατορθώσει να συντηρηθεί, ως ένα βαθμό, την ανθρώπινη κλίμακα με ορισμένες παραδοσιακές πτυχές της παλαιότερης πόλης. Θα δούμε, βέβαια, στο επόμενο υποκεφάλαιο και άλλες όψεις που συνδέονται με προβλήματα της κατάστασης των πλατειών. Ωστόσο, κρατώντας εδώ τη θετική αυτή όψη, επισημαίνουμε ότι σε πάρα πολλές άλλες μεγάλες πόλεις δεν συμβαίνει αυτό, καθώς ο παραδοσιακός ιστός ιδιαίτερα των κεντρικών τους περιοχών είχε εξαλειφθεί σε προγενέστερες περιόδους, και μετά από πολλές δεκαετίες έγιναν προσπάθειες αναδιαμόρφωσής τους από την αρχή, με νέες δυναμικές.

Το μικρό μέγεθος που αφορά την πλειονότητα των επιχειρήσεων και, κατά συνέπεια, η λειτουργική τους δομή, δεν επιτρέπουν ανάπτυξη του τυπικού συστήματος με ενδιάμεσα επιτελικά στελέχη. Έτσι, αναμενόμενο είναι, μεταξύ των ερωτώμενων, να υπερ-αντιπροσωπεύεται η κατηγορία των ιδιοκτητών/συνιδιο-

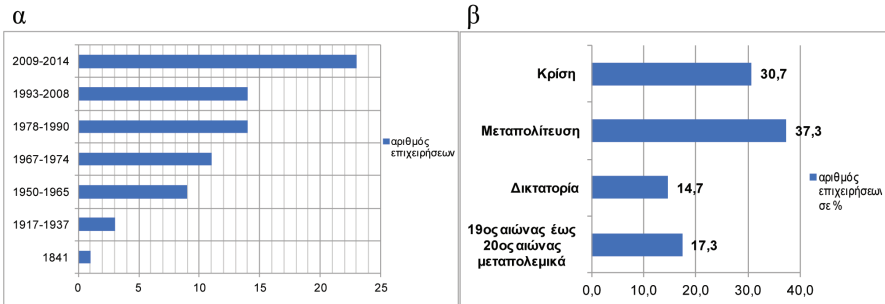
(11%) και η Ελλάδα 33%, και για τα μινιμάρκετ/παραδοσιακά μαγαζιά το μέγιστο έχει η Ιταλία (30%), το ελάχιστο η Γαλλία (4%) και η Ελλάδα πολύ κοντά στο μέγιστο με 29%. Από τα στοιχεία αυτά, η Ελλάδα φαίνεται να είναι η χώρα πολύ κάτω από τον μέσο όρο στις υπεραγορές, πολύ λίγο κάτω από τον μέσο όρο στα μεγάλα σούπερ μάρκετ, ενώ είναι πάνω από τον μέσο όρο στα μικρά σούπερ μάρκετ και πολύ πάνω από τον μέσο όρο, σχεδόν στο μέγιστο, για τα μινιμάρκετ/παραδοσιακά μαγαζιά.

κτητών επιχειρήσεων με ένα υψηλό ποσοστό που φτάνει το ήμισυ του συνόλου. Ακολουθεί η κατηγορία των υπαλλήλων που φτάνει το ένα τρίτο, ενώ η κατηγορία των διευθυντών ή προϊσταμένων εμφανίζεται με ένα σχετικά χαμηλό ποσοστό (βλ. Εικόνα 6-7α). Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό των ερωτώμενων που έχει σημασία για την έρευνα λόγω της ιδιαίτερης σχέσης τους με τον δημόσιο χώρο και τη λειτουργία των τεσσάρων υπό μελέτη πλατειών. Από το γεγονός ότι η παρουσία των ιδιοκτητών/συνιδιοκτητών είναι καθημερινή στους χώρους εργασίας τους που αποτελούν επιπλέον τους τόπους της επιχειρηματικής ευθύνης και της δημιουργικότητάς τους, συμπεραίνεται, υποθετικά, ότι ισχυροποιείται ο δεσμός τους με τις πλατείες. Η προσωπική επικοινωνία, η συναλλαγή και η αλληλεπίδραση της πελατείας τους με το ευρύ κοινό των χρηστών του δημόσιου χώρου και η άμεση φυσική εγγύτητα (μικροί χώροι ισογείου με είσοδο, βιτρίνα και άμεση επαφή με τον κοινόχρηστο χώρο της πλατείας) συντελούν στην προσωπική βίωση των προβλημάτων και της λειτουργίας του δημόσιου χώρου και υποδεικνύουν το δεσμό αυτό. Ωστόσο, φάνηκε ότι η διάθεση συμμετοχής τους σε διαδικασίες σχεδιασμού είναι περιορισμένος (βλ. υποκεφάλαιο 6.4).

Πρόσθετο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά της ομάδας έρευνας σύμφωνα με τη διασταύρωση της σχέσης των ερωτώμενων με την επιχείρηση, του φύλου και του επιπέδου εκπαίδευσής τους. Έτσι, όπως φαίνεται από τα στοιχεία της εικόνας 6-7β, οι ιδιοκτήτες και τα στελέχη επιχείρησης μεταξύ των ερωτώμενων είναι όλοι άνδρες και δεν υπάρχουν, μεταξύ των ιδιοκτητών και των στελεχών καθόλου γυναίκες. Αυτοί είναι κυρίως τριτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σε ποσοστά 51,5% και 42,4% αντίστοιχα. Υπάρχουν και ιδιοκτήτες των οποίων το επίπεδο εκπαίδευσης είναι μόνον έως και το απολυτήριο γυμνασίου (6,1%). Έτσι, οι γυναίκες μεταξύ των ερωτώμενων είναι μόνον υπάλληλοι. Συγχρόνως, φαίνεται ότι οι γυναίκες είναι σαφώς πιο μορφωμένες από τους άνδρες υπαλλήλους, καθώς είναι άτομα αποκλειστικά τριτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σε ποσοστά 54,2% και 46%, αντίστοιχα, ενώ οι άνδρες υπάλληλοι είναι στην πλειονότητά τους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Εικόνα 6-7. Κατανομή των ερωτώμενων κατά της σχέσης τους με την επιχείρηση: (α) στο σύνολο των 4 πλατειών και (β) ανά πλατεία και διασταύρωση με φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης

Εικόνα 6-8. Οι επιχειρήσεις κατά το έτος έναρξής τους στις 4 πλατείες και κατά χρονικές και ιστορικές περιόδους

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Κ. Αβδελίδη, 2017.

(66,7%), ενώ μόνο το 20% αυτών είναι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, και αρκετοί αυτών είναι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (13,3%). Τα παραπάνω εντείνουν τον έμφυλο χαρακτήρα της ομάδας έρευνας μέσα και από την λεπτομερέστερη σκοπιά της εσωτερικής σύνθεσής της.

Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, ότι ο κοινόχρηστος χώρος των πλατειών αυτών, παρότι βρίσκεται στην καρδιά της πόλης και σε εγγύτητα με την παλιά πόλη, δεν είναι επαρκώς ελκυστικός για τη συγκεκριμένη ομάδα ερωτώμενων πέρα από την εργασιακή τους σχέση με αυτόν. Το 72% αυτής (σε σύνολο 90 απαντήσεων) δεν συχνάζει στον κοινόχρηστο χώρο των πλατειών εκτός της εργασίας. Μόνον μία στις οχτώ γυναίκες επισκέπτονται τον κοινόχρηστο χώρο εκεί, εκτός της εργασίας τους. Οι άνδρες, όμως, συχνάζουν σαφώς περισσότερο εφόσον ένας στους δύο απάντησε «ναί» στη συγκεκριμένη ερώτηση. Οι νέοι/ες και οι νέοι ενήλικες έως 44 ετών συχνάζουν λιγότερο από ό,τι οι ενήλικες των μεγαλύτερων ηλικιών (από 45 ετών και άνω). Το χαρακτηριστικό αυτό είναι ενδεχομένως ενδεικτικό και για τις πιθανές αλλαγές και τη χαλάρωση που έχει υποστεί ο δεσμός της ομάδας στόχου της έρευνας με το κέντρο της πόλης σε σχέση με προηγούμενες περιόδους κατά τις οποίες ήταν ισχυρότερος. Επίσης, οι ερωτώμενοι με τριτοβάθμια εκπαίδευση συχνάζουν λιγότερο από ό,τι αυτοί με δευτεροβάθμια ή πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Μεταξύ των 4 πλατειών, φαίνεται σαφώς ότι η λιγότερο ελκυστική είναι η πλατεία Βαρβακείου (το 96% δεν συχνάζει στην πλατεία εκτός των ωρών εργασίας τους). Η περισσότερο ελκυστική είναι η πλατεία Μοναστηρακίου με έναν στους δύο ερωτώμενους να συχνάζει εκεί εκτός εργασίας. Ακολουθεί από κοντά η Κοτζιά και τρίτη στην ελκυστικότητα εμφανίζεται η πλατεία Ομονοίας, με έναν στους τρεις να συχνάζει εκεί εκτός της εργασίας του.

Θα σημειώσουμε, τέλος, ότι πάνω από το ήμισυ των ερωτώμενων (55,4%) είναι παλιοί εργαζόμενοι με πάνω από δέκα χρόνια εργασιακής σχέσης με τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις αλλά και τους χώρους τους εκεί. Έτσι, με όλα τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικά, οι ερωτώμενοι αναδεικνύονται σε μια ομάδα πα-

ραγόντων, με πρωταγωνιστικό ρόλο στο σύστημα των δραστηριοτήτων των τεσσάρων πλατειών, η οποία συμβάλλει σημαντικά στην ιδιαιτερότητα του δημόσιου χαρακτήρα τους. Στη συνέχεια, θα επιχειρηθεί η σκιαγράφηση της σχέσης αυτής των ερωτώμενων με το χώρο των πλατειών μέσα από το πρίσμα του δεσμού τους με τις πλατείες, δεσμός που τελικά τους καθιστά δρώντες στη διαμόρφωση του χαρακτήρα των πλατειών.

6.2.2 Ο δεσμός των ερωτώμενων με τις τέσσερις πλατείες

Σύμφωνα με τον Ahlbrandt, οι αντιληπτικές έννοιες που οι άνθρωποι έχουν για την κοινότητα, αναφορικά με την περιοχή τους ή τη γειτονιά τους, ποικίλλουν ανάλογα με τους τύπους των σχέσεων που διατηρούν τα άτομα και τους τύπους δραστηριοτήτων που αυτά ασκούν στην περιοχή. Οι τύποι αυτοί των σχέσεων επηρεάζονται από τις ευκαιρίες που έχουν οι άνθρωποι για συμμετοχή εκτός γειτονιάς και από τη σχετική ελκυστικότητα της γειτονιάς από την άποψη της ποιότητας του περιβάλλοντος και των ευκαιριών κοινωνικής και θεσμικής αλληλεπίδρασης. Αυτό σημαίνει ότι η δύναμη των κοινοτικών δεσμών εντός μιας γειτονιάς εξαρτάται από διάφορους παράγοντες που περιλαμβάνουν τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού και τα χαρακτηριστικά της γειτονιάς (Ahlbrandt, 1984: 2).

Στην περίπτωση των τεσσάρων πλατειών και της γύρω περιοχής τους, που ενώ πρόκειται για τμήμα του πολεοδομικού κέντρου της πρωτεύουσας της χώρας, συνυπάρχουν έντονα στοιχεία «γειτονιάς». Αυτά, όμως, δεν παραπέμπουν στην κύρια συνιστώσα της κοινότητας της γειτονιάς που είναι η κατοικία και οι τοπικοί κάτοικοι της με σχέσεις εγγύτητας μεταξύ τους, αλλά συσχετίζονται, κυρίως, με την ανθρώπινη κλίμακα του πυκνού πολεοδομικού χώρου και του μικρού ή πολύ μικρού μεγέθους των επιχειρήσεων όπως και με την προσκόλληση των επιχειρηματιών στις πλατείες καθώς πολλές από τις επιχειρήσεις τους είναι οικογενειακές, δύο και τριών γενεών πίσω, και έχουν μακροχρόνια λειτουργία εκεί (Εικόνα 6-8). Υπενθυμίζεται ότι η «κοινωνική ζωή της γειτονιάς» αποτέλεσε άλλωστε στόχο εκ μέρους του Δήμου Αθηναίων για τις επεμβάσεις αστικού σχεδιασμού, των πλατειών Κοτζιά και Βαρβακείου κυρίως, κατά τις δεκαετίες 1980-1990 (βλ. παραπάνω 5.3.). Κατά δεύτερο, τα στοιχεία ιδιότυπης γειτονιάς προκύπτουν και από το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες πλατείες αποτελούν περιοχή-τμήμα του ιστορικού κέντρου της πόλης. Σχεδόν όλες οι μεγάλες πόλεις έχουν κεντρικές γειτονιές, οι οποίες είναι μικρές περιοχές που συνδέονται, κατά κανόνα, με το ιστορικό κέντρο που βρίσκεται στην καρδιά της πόλης. Οι περιοχές αυτές έχουν ιδιαίτερο χαρακτήρα, είναι συνήθως εμπορικές, τουριστικές και λιγότερο ή περισσότερο πολιτιστικές, ενώ οι δραστηριότητες αυτές αναπτύσσονται σε σύνδεση με τα κτίρια, τους ανοιχτούς και αρχαιολογικούς χώρους, που αποτελούν πολιτιστική ιστορική κληρονομιά της πόλης. Μικρά καταστήματα με τουριστικά, ειδικά ή περίεργα είδη, γραφικά εστιατόρια και καφέ, κέντρα διασκέδασης, καταστήματα, όπως γκαλερί ή παλαιοπωλεία βιβλίων ή άλλων αντικειμένων, αντικερί, μικρά ξενοδοχεία κ.τ.λ. εναλλάσσονται σε στενούς και μικρούς δρόμους, σε μικρές

γραφικές πλατείες όπου οι επισκέπτες της πόλης συνήθως περιηγούνται, κάνουν βόλτα και διασκεδάζουν. Στις περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις,⁸ οι χρήσεις αυτές έχουν προκύψει μαζί με τις επεμβάσεις ανάπλασης ή αναβάθμισης ή αναγέννησης ή αναζωογόνησης,⁹ που συνδυάζονται με παρεμβάσεις εξευγενισμού που στοχεύουν στην αντικατάσταση του προϋπάρχοντος κοινωνικο-οικονομικού ιστού χαμηλότερων στρωμάτων με υψηλότερα, τα οποία εγκαθίστανται στις περιοχές αυτές για κατοίκηση και για επαγγελματική δραστηριοποίηση και αλλάζουν χαρακτηριστικά ή εξ ολοκλήρου την περιοχή. Η περίπτωση των τεσσάρων πλατειών και των γύρω τους περιοχών είναι κατά ένα μέρος παρόμοια με τα παραπάνω περιγραφόμενα σχετικά με τις άλλες πόλεις (ευρωπαϊκές εν προκειμένω), καθώς αποτελούν οργανικά τμήματα της καρδιάς της πόλης και του ιστορικού της κέντρου. Κατά ένα άλλο μέρος, όμως, διαφέρουν αισθητά, καθώς οι σημειακές επεμβάσεις ανάπλασής τους δεν συνιστούν πρακτικά μέρος γενικότερου πλαισίου αναγέννησης ή αναζωογόνησης με τη διαμόρφωση συνθηκών εξευγενισμού όπως σε ορισμένες άλλες ή και γειτονικές περιοχές της πόλης της Αθήνας (Ψυρρή, Γκάζι, Μεταξουργείο). Το ενδιαφέρον του ιδιαίτερου συνόλου που συνιστούν οι πλατείες αυτές έγκειται στο ότι, παρότι αυτές συνδέονται με σχετικά ετερόκλητες γειτονίες –κυρίως τη γειτονιά Πολιτιστικού Εμπορικού Κέντρου Αθήνας, τη γειτονιά Ψυρρή, Κουμουνδούρου και τη γειτονιά Μοναστηράκι, Πλάκα–, οι γύρω τους περιοχές έχουν ένα προφίλ έντονων κοινωνικο-δημογραφικών και οικονομικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού τους που παραπέμπουν σε ένα σύνθετο φαινόμενο επανασυγκεντροποίησης με «παγκοσμιοποιημένο» χαρακτήρα. Πολλοί νέοι κάτοικοι, εδώ και μία δεκαετία τουλάχιστον, όπως και πολύ πρόσφατοι χρήστες του δημόσιου χώρου είναι άλλων υπηκοοτήτων εκτός ελληνικής, με έντονα προβλήματα τόσο σχετικά με τις χώρες προέλευσής τους όσο και με τις χώρες προορισμού τους και εισάγουν νέες λειτουργικές και πολιτισμικές αστικές διαστάσεις στη γύρω και την ευρύτερη περιοχή των πλατειών. Από την αλγοριθμική ανάλυση του Κεφαλαίου 2 και την ομαδοποίηση μικρών χωρικών ενοτήτων ίσου πληθυσμιακού μεγέθους, σύμφωνα με όμοια κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των κατοίκων τους, φάνηκε ότι οι πλατείες βρίσκονται σε περιοχές

8. Σύμφωνα με τον Leonardo Benevolo, η ιστορία των ευρωπαϊκών πόλεων (όλων των μεγεθών), που είναι συνυφασμένη με τα ιδιαίτερα ζητήματα και τις ιστορικές στιγμές της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης, «αποτελεί ένα αναντικατάστατο κανάλι επικοινωνίας του παρελθόντος με το παρόν, όπως και προετοιμασίας για το μέλλον». Η εγκατάσταση των ευρωπαϊκών πόλεων, αρχίζοντας από την τρίτη χιλιετία προ Χριστού, δίνει διάρκεια στο δομημένο χώρο στην ιστορική εποχή, και τον μεταφέρει στις εποχές που ακολουθούν, «και, ως ένα βαθμό, αιχμαλωτίζει τον τρόπο ζωής κάθε γενιάς μέσα στα πλαίσια των επιλογών, που έγιναν από τις προηγούμενες γενιές». Οι αξίες που διατηρούνται μέσω της ύπαρξης των ευρωπαϊκών πόλεων, κατά τον Benevolo, είναι «η ταυτότητα των χώρων, η σταθερότητα που δίνει έμφαση και νόημα στις διαφορετικές εμπειρίες που αναβλύζουν από κάθε γενιά, η μονιμότητα ενός "κέντρου", που δεν αλλάζει τόσο γοργά όσο η περιφέρεια, όπου δηλαδή μπορούμε να συλλέξουμε και να αποθηκεύσουμε από κοινού ένα μέρος από τις μνήμες μας» (Benevolo, 1997: 15, 16).

9. Σχετικά με τη χρησιμοποιούμενη ορολογία βλ. Στεφάνου κ.ά., 1995: 24-34 και υποκεφάλαια 1.2 και 5.3 του παρόντος.

που ανήκουν σε τρεις διαφορετικές ομάδες¹⁰ και πλαισιώνονται από μία τέταρτη, η οποία έχει διαφορετικά κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Έτσι, σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 2-7 και του Χάρτη 2-3: η *Ομάδα 1*, που συμπεριλαμβάνει τις πλατείες Ομονοίας και Κοτζιά, παρουσιάζει «παγκοσμιοποιημένη» και έντονα έμφυλη (ανδρική) σύνθεση του πληθυσμού της, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων της, πολύ υψηλό ποσοστό άγαμων ατόμων μεταξύ αυτών, πλειονότητα κατοίκων που ασκούν επαγγέλματα «μπλε κολλάρου» αλλά και πλειονότητα κατοίκων, με υψηλό ποσοστό, οικονομικά ενεργών ατόμων και μελών πολυπληθών νοικοκυριών. Η *Ομάδα 5*, που περιλαμβάνει τις πλατείες Βαρβακείου και Μοναστηρακίου αλλά και τις απολήξεις του εμπορικού κέντρου προς την οδό Πειραιώς, έχει επίσης έμφυλη ανδρική σύνθεση, ωστόσο διαφέρει από την Ομάδα 1 ως προς το μορφωτικό επίπεδο, καθώς ο πληθυσμός της έχει μικτή σύνθεση, με ισχυρή παρουσία τόσο μορφωμένων όσο και μη μορφωμένων ατόμων. Παρουσιάζει και αυτή υψηλά ποσοστά άγαμων, μη ελληνικής υπηκοότητας, ενηλίκων 25-54 χρονών και οικονομικά ενεργών ατόμων. Η *Ομάδα 8*, η οποία δεν περιλαμβάνει κανένα χώρο έρευνας αλλά όμορες τους περιοχές και συγκεκριμένα της πλατείας Μοναστηρακίου, και βρίσκεται σε γειτνίαση με την περιοχή μελέτης Β του έργου (πεζόδρομοι Διονυσίου Αρεοπαγίτου-Στρατηγού Μακρυγιάννη και Μουσείο Ακρόπολης), διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με τις δύο προηγούμενες. Παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό, μεταξύ των ομάδων της αλγοριθμικής ανάλυσης του κεφαλαίου 2, ατόμων με μεταπτυχιακά και πανεπιστημιακά πτυχία, το υψηλότερο ποσοστό ενεργών ατόμων, το υψηλότερο ποσοστό επαγγελματιών «άσπρου κολλάρου», το υψηλότερο ποσοστό ενηλίκων παραγωγικής ηλικίας, αλλά μεγαλύτερων ηλικιών (45-65) σε σύγκριση με τις προηγούμενες ομάδες, και εμφανίζει υψηλά ποσοστά άγαμων και ολιγομελών νοικοκυριών. Η γύρω περιοχή των τεσσάρων πλατειών, όπως προσδιορίστηκε με την ανάλυση για την ομαδοποίηση των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών των κατοίκων της και φάνηκε να ανήκει στις τρεις περιγραφόμενες ομάδες, πλαισιώνεται από τις «δευτερεύουσες χωρικές ενότητες» (βλ. υποκεφάλαιο 2.2) μιας διαφορετικής ομάδας, τόσο βόρεια όσο και νότια (βλ. Χάρτη 2-3). Πρόκειται για την *Ομάδα 9*, η οποία δεν περιλαμβάνει καμία από τις πλατείες, ενώ περιλαμβάνει την περίπτωση μελέτης Β του έργου (πεζόδρομοι Δ. Αρεοπαγίτου-Στρ. Μακρυγιάννη και Μουσείο Ακρόπολης). Οι «δευτεροβάθμιες χωρικές ενότητες» της ομάδας αυτής είναι ορισμένες όμορες της πλατείας Ομονοίας με απόληξη στα Εξάρχεια και ορισμένες γειτονικές της πλατείας Μοναστηρακίου νότιο-δυτικά προς Κεραμεικό, Ακρόπολη και Φιλοπάππου. Η ομάδα αυτή συγκεντρώνει περι-

10. Στο Κεφάλαιο 2, τις περιοχές αυτές τις έχουμε ονομάσει «δευτεροβάθμιες χωρικές ενότητες». Αυτές προκύπτουν από την ομαδοποίηση με την εφαρμογή του K-means αλγόριθμου των αρχικών χωρικών ενότητων-μονάδων ίσου πληθυσμού, συγκεκριμένα 1000 κατοίκων, ενώ η επιφάνεια διαφέρει ποικιλοτρόπως, σύμφωνα με τον προσδιορισμό τους από την εφαρμογή Πανόραμα ΕΚΚΕ-ΕΛΣΤΑΤ 2011 (βλ. Ενότητα 2.2.2.1), με στόχο την εύρεση των κοινωνικο-δημογραφικών ομοιοτήτων και διαφοροποιήσεων εντός ενός συνόλου περιοχών μελέτης που περιλαμβάνουν διαφορετικούς χώρους που έχουν αναδιαμορφωθεί ή πρόκειται να αναδιαμορφωθούν με επεμβάσεις αστικού σχεδιασμού.

οχές με τη γηραιότερη ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού τους με τους άνω των 75 ετών να έχουν το υψηλότερο ποσοστό μεταξύ των ομάδων της ανάλυσης του κεφαλαίου 2, εμφανίζει επίσης το χαμηλότερο ποσοστό ανδρών και επομένως το υψηλότερο ποσοστό γυναικών, οι κάτοικοί της έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και ανήκουν σε νοικοκυριά κυρίως ολιγομελή. Έτσι, το σύνολο των τεσσάρων πλατειών συνιστά μια ενδιαφέρουσα περίπτωση. Ανήκει σε μια περιοχή που αποδεικνύεται ενιαία στο βαθμό των εσωτερικών ιδιαιτεροτήτων της, σύμφωνα τόσο με τη στατιστική και αλγοριθμική ανάλυση των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών των κατοίκων της (Κεφάλαιο 2), όσο και με τη γραφική-τοπολογική ανάλυση βάσει των συγκεκριμένων απαντήσεων των ερωτώμενων σε σχετική ερώτηση και της οποίας οι αναπαραστάσεις φαίνονται παρακάτω στις Εικόνες 6-12 και 6-13.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά της γύρω περιοχής μαζί με τα ειδικότερα χαρακτηριστικά, που πηγάζουν από το κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ των ερωτώμενων και τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων της ομάδας στόχου, βρίσκονται σε αλληλεπίδραση μεταξύ τους και διαμορφώνουν τις σχέσεις, το είδος και την ένταση του δεσμού των ερωτώμενων με τις πλατείες. Για την ομάδα-στόχο της έρευνας διαπιστώθηκαν, από τη μία πλευρά, ορισμένα χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να ισχυροποιήσουν έναν ποιοτικό και ουσιαστικό δεσμό με τις τέσσερις πλατείες, όπως το αρκετά υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, η παλαιότητα της εργασιακής σχέσης, η ύπαρξη επιχειρησιακών οικογενειακών σχέσεων με την περιοχή, η καθημερινή βιωματική σύνδεση των ερωτώμενων με διάφορες περιοχές της ευρύτερης Αθήνας κατά τον τόπο κατοικίας τους, η καθημερινή βιωματική σχέση με άτομα πολλών εθνικοτήτων και διαφορετικών κοινωνικών, οικονομικών, πολιτισμικών κ.τ.λ. υποβάθρων που αποτελούν την πελατεία τους και τους επισκέπτες και τους χρήστες των πλατειών. Από την άλλη, διαπιστώθηκαν χαρακτηριστικά, που δημιουργούν ιδιαιτερότητες και που ενδεχομένως αποδυναμώνουν τον δεσμό αυτόν: όπως η έμφυλη σύνθεση της ομάδας έρευνας, η μειωμένη χρήση των πλατειών εκτός χρόνου εργασίας των ερωτώμενων, η έλλειψη σχέσης κατοικίας των ερωτώμενων με την περιοχή με συνέπεια η σχέση τους την ημέρα να διαφοροποιείται από αυτή της νύχτας και να εκμηδενίζεται ουσιαστικά για τις πέρα από τις ώρες εργασίας τους εκεί, η υπερτοπική αλλά και «παγκοσμιοποιημένη» διάσταση της περιοχής που έχει συνδεθεί με την υποβάθμισή της. Ιδιαίτερα η τελευταία διάσταση λειτουργεί ανασταλτικά για το στενότερο δεσμό της ομάδας αυτής με τις πλατείες και τη γύρω τους περιοχή. Πιθανόν σήμερα να συντελείται η αποσύνδεση των χαρακτηριστικών της ομάδας στόχου της έρευνας με τη γενικότερη κατάσταση των πλατειών. Ωστόσο, φαίνεται επίσης να υπάρχει μια επιμονή της ομάδας-στόχου η οποία εκφράζεται με μια «προς τα κάτω» προσαρμογή στην κατάσταση των πλατειών. Έτσι, δημιουργείται το παράδοξο της αποδοχής των συνθηκών υποβάθμισης της περιοχής αυτής του κέντρου, μέσα από την ατομική χρήση και άμυνα για την επιχειρηματική ή εργασιακή επιβίωση εκεί των ερωτώμενων, αλλά ταυτόχρονα με τέτοιο τρόπο ώστε η ομάδα των επιχειρηματιών να λειτουργεί, ακόμα και σήμερα με τις εκφάνσεις της παγκοσμιοποίησης στην περιοχή, ως κοινότητα δρώντων στο σύστημα ανάπτυξης των δραστηριοτήτων

στις τέσσερις πλατείες και ως συνδεδειγμένος κρίκος με τη διαχρονική ταυτότητα της περιοχής και των επιμέρους χώρων της. Από τη δική μας έρευνα, τις απαντήσεις που συλλέξαμε βάσει ερωτηματολογίου και την εξειδικευμένη κοινωνικο-χωρική ανάλυση, φάνηκε ότι επιτεύχθηκε ένα σύνθετο και πλούσιο υλικό βασισμένο στην αντίληψη, εμπειρία και γνώση των ερωτώμενων αναφορικά με τις πλατείες. Παράλληλα, όμως, δεν διαφαίνεται κατά πόσο ο δεσμός της ομάδας στόχου με τις πλατείες είναι, από μόνος του, αρκετά ισχυρός ώστε να εκφραστεί και να αποδώσει σταθερά, θετικά και με δημιουργικότητα στο πεδίο της ανάπτυξης της συλλογικότητας και της ισχυροποίησης της κοινοτικής σχέσης με τον αστικό χώρο, για την αναβάθμισή του χωρίς το πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτιστικό, χωρικό, δηλαδή ολοκληρωμένο παράλληλο μέλημα.

Βιβλιογραφία

- Ahlbrandt, R.S. (1984). *Neighborhoods, people, and community*. New York: Plenum Press.
- Benevolo, L. (1997 [1993]). *Η πόλη στην Ευρώπη*. Μετάφραση: Α. Παπασταύρου. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ΕΚΚΕ-ΕΛΣΤΑΤ (2013). Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων 1991-2011. www.panorama.statistic.gr.
- ΕΛΣΤΑΤ (2008). Στατιστική ταξινόμηση οικονομικών δραστηριοτήτων (ΣΤΑΚΟΔ 08). Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, www.eiead.gr.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003. Σύσταση της Επιτροπής της 6^{ης} Μαΐου 2003 σχετικά με τον ορισμό των πολύ μικρών, των μικρών και των μεσαίων επιχειρήσεων. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* E (2003) 1422.
- Rochefort, Robert (2008). *Un commerce pour la ville*. Rapport au Ministre du Logement et de la Ville Février 2008. Avec la collaboration de Lehuédé F. et Lourdel V. du CREDOC. www.credoc.fr/pdf/Sou/RapportVilleCommerce.pdf
- Roberts, J.M., Arth, M.J. and Buch, R.R. (1959). Games in culture. *American Anthropologist*. New Series 61(4), 597-605.
- Στεφάνου, Ι., Χατζοπούλου, Α. και Νικολαΐδου, Σ. (1995). *Αστική ανάπτυξη. Πολεοδομία-Δίκαιο-Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας.

Καλλισθένη Αβδελίδη

6.3 Ταυτότητες και αστική λειτουργία του δημόσιου χώρου στη σύγχρονη πόλη

6.3.1 Ποσοτικοποιημένη περιγραφή της αστικής λειτουργίας του ανοικτού δημόσιου χώρου

Μια σημαντική διάσταση του αστικού σχεδιασμού είναι η προσέγγιση της συνολικής λειτουργίας ενός αστικού χώρου και η αναγνώρισή του ως σημαντικό τύπου μέσα στην πόλη. Η προσέγγιση της συνολικής λειτουργίας του ανοικτού δημόσιου χώρου στη σύγχρονη πόλη αναφέρεται, ευρύτερα, στη σημασία και την εμπέλειά του, τόσο εντός του ιστού της πόλης όσο και στην τοπική κοινωνία, στις σημερινές του χρήσεις και στο «κοινό του» (κατηγορίες χρηστών του δημόσιου χώρου). Διερευνώντας την προαναφερόμενη διάσταση, στο πλαίσιο περισσότερων ερευνητικών έργων που συμπεριέλαβαν έρευνες πεδίου, οδηγήθηκα στην εκπόνηση μιας μεθοδολογικής προσέγγισης με στόχο την ποσοτικοποιημένη περιγραφή της συνολικής αστικής λειτουργίας ενός ανοικτού δημόσιου χώρου. Η περιγραφή αυτή προκύπτει: (α) από τη συλλογή και την ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων έρευνας πεδίου που απευθύνεται σε μια ή περισσότερες ομάδες πληθυσμού-στόχου (επιλεγμένη, κυρίως, μεταξύ των χρηστών του χώρου, των κατοίκων, των εργαζομένων ή των επιχειρηματιών της περιοχής όπως είναι η περίπτωση της εν λόγω έρευνας, αλλά και επρωσώπων φορέων λήψης αποφάσεων και σχεδιασμού σχετικά με το χώρο και την περιοχή), και (β) από τη διαδοχική ταξινόμηση των δεδομένων ανάλυσης κατά κατηγορίες, από τις αναλυτικές προς τις γενικότερες κοινωνικο-χωρικές ιδιότητες και ταυτότητες του δημόσιου χώρου, ως παράμετροι της αστικής του λειτουργίας.

Η μεθοδολογική προσέγγιση αυτή εφαρμόστηκε και στην περίπτωση των πλατειών Ομονοίας, Κοτζιά, Βαρβακείου και Μοναστηρακίου, με την ανάλυση των απαντήσεων που συλλέχθηκαν κατά την επιτόπια έρευνα, στις ανοιχτές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου σχετικές με τη θεματολογία του παρόντος υποκεφαλαίου (Πίνακα 6-1). Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις εστιάζουν στον αστικό ανοιχτό δημόσιο χώρο, θέτοντας ποικίλα ζητήματα, τα οποία στοχεύουν συνολικά στην όσο δυνατό πληρέστερη προσέγγιση της αντίληψης και της γνώσης του ερωτώμενου σχετικά με το χώρο, τις χρήσεις, τις δραστηριότητες, το κοινό και τις μεταβολές τους. Η προσέγγιση συσχετίζει την ποιοτική και την ποσοτική εκτίμηση της συνολικής αστικής λειτουργίας του δημόσιου χώρου στην περίπτωση των υπό

εξέταση πλατειών, με αναφορά στην υφιστάμενη κατάσταση και χρήση τους.¹¹ Το αποτέλεσμα της ανάλυσης περιλαμβάνει τις ποσοτικοποιημένες κατηγοριοποιήσεις δεδομένων, οι οποίες προκύπτουν με την εξής επεξεργασία:

Α. Εννοιολογική αξιολόγηση των αναφορών που εντοπίζονται στα περιεχόμενα της κάθε απάντησης και κατάταξή τους ανά ερώτηση στη βάση δεδομένων, κατά τις κατηγορίες αυτής, οι οποίες αντιστοιχούν στις αναλυτικές και γενικές παραμέτρους συνολικής λειτουργίας ενός αστικού ανοιχτού δημόσιου χώρου,

Β. Καταμέτρηση των αναφορών για όλες τις επιλεγμένες ερωτήσεις, οι οποίες συνιστούν το σώμα των δεδομένων της ποσοτικής ανάλυσης, κατά χώρο ή κατά σύνολο χώρων,

Γ. Ταξινόμηση των κατηγοριών σε φθίνουσα σειρά των ποσοστών τους, με χωρικό επίπεδο αναφοράς το χώρο ή το σύνολο των χώρων της επιτόπιας έρευνας.¹²

Έτσι, με σταθερή την κατηγοριοποίηση των παραμέτρων, οι ειδικότεροι παράγοντες, που επηρεάζουν τη χρήση και τη λειτουργία ενός ή περισσότερων αστικών χώρων, ταξινομούνται και μετρώνται ανά παράμετρο. Με την ανάλυσή αυτή επιτυγχάνεται ο χώρος ή το σύνολο χώρων να περιγραφούν με συγκεκριμένο (ποσοτικό) αλλά και σύνθετο (ποιοτικό) τρόπο, εφόσον θεμελιώνεται στη γνώση, την εμπειρία και την αντίληψη επιλεγμένης γι' αυτόν το σκοπό ομάδας-στόχου (όπως των ερωτώμενων της έρευνάς μας). Η ανάλυση αυτή αποσκοπεί στη δυνατότητα σύγκρισης βάσει ποιοτικής και ποσοτικής εκτίμησης της χρήσης και της συνολικής λειτουργίας μεταξύ διαφορετικών αστικών χώρων. Το ποιες ομάδες-στόχοι θα επιλεγούν, ποιες χρονικές περίοδοι μετασχηματισμού του χώρου θα ληφθούν υπόψη (όπως πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τις αστικές επεμβάσεις), ποια τυπολογία αστικών χώρων θα χρησιμοποιηθεί και πώς θα θεωρηθεί η γύρω ή η ευρύτερη αστική περιοχή αποτελούν κριτήρια του σχεδιασμού της έρευνας, στο πλαίσιο της προσαρμογής των δεδομένων του έργου στη μεθοδολογική προσέγγιση που περιγράφεται. Αυτή αφορά τόσο τη συλλογή των πρωτογενών δεδομένων όσο και την ανάλυσή τους, καθώς τα πρωτογενή δεδομένα ταξινο-

11. Σχετικά με το σύστημα ταξινόμησης των αναλυτικών και γενικών κατηγοριών σχετικά με έναν ανοιχτό δημόσιο χώρο και την αστική λειτουργία του, γίνεται λόγος στην ενότητα 1.1.2 και χρησιμοποιείται στο Κεφάλαιο 7.

12. Με τη μεθοδολογία αυτή, καθορίστηκαν οι δείκτες για τη συσχέτιση της κοινωνικής θεώρησής των χώρων αυτών με τα φυσικά χαρακτηριστικά τους, στο πλαίσιο χρήσης τους στη διαδικασία αστικού σχεδιασμού ανοιχτών δημόσιων χώρων. Η αρχική εκπόνηση της μεθοδολογίας από την συγγραφέα του παρόντος υποκεφαλαίου βασίστηκε στην ανάλυση των απαντήσεων στις ανοιχτές ερωτήσεις δύο διαφορετικών τύπων ερωτηματολογίων που απευθύνθηκαν στους χρήστες περισσότερων ανοιχτών χώρων, διαφορετικών τύπων (πλατείες, δρόμοι, πεζόδρομοι, χώροι πρασίνου), στο αστικό περιβάλλον περισσότερων ευρωπαϊκών πόλεων (βλ. «Social-urban survey: Parameters affecting the function of an open space into the social-urban contemporary context», στο Avdelidi (ed.), pp. 51-66). Μετά την εκπόνησή της και την πρώτη εφαρμογή της, η μεθοδολογία ανάλυσης εφαρμόστηκε εκ νέου στο πλαίσιο μιας σειράς άλλων έργων που συμπεριέλαβαν έρευνες πεδίου, τόσο ποσοτικές με δομημένα ερωτηματολόγια ή με οδηγό παρατήρησης, όσο και ποιοτικές με ελεύθερες μη δομημένες ή ημι-δομημένες συνεντεύξεις.

μούνται κατά τις τιμές τους, που αντιστοιχούν στις κατηγοριοποιήσεις, σύμφωνα με τον εξής συλλογισμό: «Ο χρήστης ή ο σχεδιαστής αντιλαμβάνεται έναν αστικό χώρο δυναμικά, καθώς για να εκφράσει την άποψή του ταυτίζει τον ίδιο ανοιχτό δημόσιο χώρο ποικιλοτρόπως, σε διαφορετικές κλίμακες θεώρησης, ως χωρική οντότητα, ως αστική περιοχή, ως θεώρηση της τοπικής ζωής, ως αξιολόγηση των υπηρεσιών, περιγράφοντας τις δραστηριότητες και τις λειτουργίες που δύναται να γίνουν, συσχετίζοντας με ατομικές ή συλλογικές κοινωνικο-οικονομικές ανάγκες και προσδοκίες, προτείνοντας συγκεκριμένη υποδομή, αναπαριστώντας τα χαρακτηριστικά του φυσικού τοπίου, παρατηρώντας άτυπες-μη προδιαγεγραμμένες χρήσεις, νιώθοντας μαζί με το κοινό-χρήστη του χώρου, διά μέσου προσωπικών προτιμήσεων για τη χρήση του χώρου και σε σχέση με το κοινωνικό, μορφωτικό και οικονομικό υπόβαθρό του» (Avdelidi, 2004: 43).

Ανάλυση, ευρήματα και σύγκριση των αποτελεσμάτων διαφορετικών ερευνών

Παρακάτω στον Πίνακα 6-1, εμφανίζονται οι ανοιχτές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, των οποίων οι απαντήσεις χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία του σώματος των δεδομένων, βάσει των οποίων επιτεύχθηκε η ποσοτικοποιημένη περιγραφή της αστικής λειτουργίας των 4 πλατειών. Η περιγραφή αυτή περιλαμβάνει δύο αποτελέσματα, το ένα, κατά τις γενικότερες κατηγορίες που αφορούν πιο συγκεκριμένα τις αντιληπτικές ταυτότητες του δημόσιου χώρου (Εικόνα 6-9) και, το άλλο, κατά τις αναλυτικότερες παραμέτρους της αστικής λειτουργίας του δημόσιου χώρου, οι οποίες είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη κατά τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη ενός αστικού ανοιχτού δημόσιου χώρου (Εικόνα 6-11α). Επίσης, έγινε σύγκριση με τα αντίστοιχα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών (Εικόνες 6-10 και 6-11), με σκοπό την εύρεση των αποκλίσεων σχετικά με διαφορετικούς δημόσιους χώρους, που εξετάστηκαν στο πλαίσιο διαφορετικών ερευνών, και την ερμηνεία των αποκλίσεων αυτών.

Από την ανάλυση και το πρώτο αποτέλεσμα κατά τη γενικότερη κατηγοριοποίηση (Εικόνα 6-9), απορρέουν ευρήματα σχετικά με την ποσοτική αξιολόγηση της σημασίας των αντιληπτικών ταυτοτήτων [1] έως [12], για το δημόσιο χώρο στο σύνολο των εξεταζόμενων πλατειών. Η ταξινόμηση κατά φθίνουσα σειρά των ποσοστών των κατηγοριών αυτών, αναδεικνύει, τις παρακάτω δύο ταυτότητες ως τις σημαντικότερες.

Η ταυτότητα που σχετίζεται με τις *υπηρεσίες προς τον πολίτη*, αναδεικνύεται σαφώς ως η σημαντικότερη στην περίπτωση των εξεταζόμενων πλατειών. Η έλλειψη συντήρησης κυρίως σε ό,τι αφορά την καθαριότητα και την ρύπανση, η έλλειψη χρηστικότητας κυρίως για άτομα με ειδικές ανάγκες, παιδιά ακόμη και για πεζούς ειδικότερα στις απολήξεις των δρόμων στις πλατείες και η έλλειψη αστυνόμευσης και αίσθησης ασφάλειας κυρίως σε ό,τι αφορά τα ναρκωτικά, τις κλοπές και την εγκληματικότητα, συνδέονται με τα κυριότερα προβλήματα που οι ερωτώμενοι έχουν εντοπίσει για τις 4 πλατείες. Ειδικότερα, από τις απαντήσεις τους στην ερώτηση 30 «ποια θεωρείτε ότι είναι τα κυριότερα προβλήματα και τα

Πίνακας 6-1. Οι ανοιχτές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου των οποίων οι απαντήσεις χρησιμοποιήθηκαν για την ποσοτικοποιημένη περιγραφή της αστικής λειτουργίας του δημόσιου χώρου των 4 πλατειών

8	Συχνάζετε στον κοινόχρηστο χώρο (στην πλατεία) εκτός της εργασίας σας: ΝΑΙ/ΟΧΙ. Εάν ΝΑΙ, για ποιο λόγο, τι να κάνετε;
19	Ποιοι είναι οι κύριοι λόγοι που επιλέχτηκε η συγκεκριμένη θέση και αυτή η περιοχή για την επιχείρησή σας;
23	Στην καθημερινότητά σας, όταν μιλάτε για το συγκεκριμένο κοινόχρηστο χώρο (πλατεία), πώς εσείς τον αναφέρετε, πώς τον ονομάζετε;
24	Κατά την αντίληψή σας: Α) Πώς θα χαρακτηρίζατε-περιγράφατε τη γύρω περιοχή στην οποία εντάσσεται ο συγκεκριμένος κοινόχρηστος χώρος (η πλατεία);
30	Ποια θεωρείτε ότι είναι σήμερα τα κυριότερα προβλήματα και τα μειονεκτήματα του κοινόχρηστου χώρου (της πλατείας);
31	Ποια είναι σήμερα τα κυριότερα πλεονεκτήματά του;
33	Από αυτά που έχετε γνωρίσει, ακούσει ή διαβάσει για πριν και μετά την τελευταία αναμόρφωση/ανάπλαση, ποιά θεωρείτε ότι είναι: Α) τα θετικά και Β) τα αρνητικά αποτελέσματά της για τον κοινόχρηστο χώρο (την πλατεία);
34	Από αυτά που έχετε υπόψη σας για πριν και μετά την τελευταία αναμόρφωση/ανάπλαση, ποια πιστεύετε ότι είναι τα Α) θετικά και Β) τα αρνητικά αποτελέσματά της για την επιχείρησή σας;
37	Τι θα προτεινάτε να γίνει ώστε να βελτιωθούν οι συνθήκες του κοινόχρηστου χώρου (της πλατείας), και Α) να αισθάνεστε εσείς καλύτερα και πιο άνετα; Β) να αισθάνονται όλοι οι χρήστες καλύτερα και πιο άνετα;

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ, 2016.

μειονεκτήματα της πλατείας», φαίνεται οι ερωτώμενοι να επικεντρώνονται, κατά πρώτον, στον ίδιο το δημόσιο χώρο και, κατά δεύτερον, στο κοινό του και στις δραστηριότητές του.

Οι ελλείψεις και τα προβλήματα που έχει ο ίδιος ο χώρος στη διαμόρφωση και τη λειτουργία του αφορούν την έλλειψη δημόσιων τουαλετών, πρασίνου, δέντρων, καθισμάτων, διαγράμμισης για τους πεζούς, πρόσβασης για ΑΜΕΑ, κάδων σκουπιδιών, φωτισμού, σκίασης, αισθητικής, σωστής διαμόρφωσης σε σχέση με τα αρχαία, χρηστικότητα, στάθμευσης, καλής δόμησης, σωστού σχεδιασμού, σωστών πεζοδρομίων, επίσης υπάρχει κατάχρηση κοινόχρηστου χώρου, graffiti, αρχιτεκτονικές ακατάλληλες διαμορφώσεις (κιγκλίδωμα, υπερύψωση, σκάλες) που εμποδίζουν την φυσική πρόσβαση ή την οπτική επαφή. Προκύπτει από την ανάλυση των απαντήσεων των ερωτώμενων ότι οι αναπλάσεις των πλατειών θέλουν χωρική και λειτουργική επανεξέταση, επαναπροσδιορισμούς και αναβάθμιση.

Για το κοινό του δημόσιου χώρου, οι ερωτώμενοι αναφέρουν ως κύριο πρόβλημα τους «διακινητές» και τους «χρήστες» παράνομων ουσιών. Αναφέρουν, επίσης, τον μεγάλο αριθμό «μεταναστών» και «προσφύγων». Και ακολουθούν οι αναφορές στους «κλέφτες», τους «άστεγους», τους «παράνομους πλανόδιους μικροπωλητές», τους «επαίτες», τους «περιθωριακούς» ή τα «ψυχικά διαταραγμένα άτομα». Προκύπτει λοιπόν ότι οι πλατείες αντιμετωπίζουν το φαινόμενο του αστικού περιθωρίου (*marginalité urbaine*). Γενικότερα, η θεματική των περιθωρί-

ων αποτελεί ένα αρκετά εκτεταμένο και διαχρονικό πεδίο λογοτεχνικού, ακαδημαϊκού, δημοσιογραφικού και πολιτικού ενδιαφέροντος. Σε πολλά από τα σχετικά κείμενα αναφέρονται οι συγκεντρώσεις, σε συγκεκριμένους αστικούς δημόσιους χώρους, των ειδικών αυτών ομάδων του πληθυσμού. Οι ομάδες αυτές, διαχρονικά, είναι οι επαίτες, οι περιπλανώμενοι, οι άποροι, οι άστεγοι, οι άρρωστοι, οι διαταραγμένοι, οι κλέφτες, οι εγκληματίες οι «απροσάρμοστοι» οι τοξικομανείς, οι πλανόδιοι πωλητές, οι μετανάστες, οι πρόσφυγες πολέμου άλλων χωρών, κ.ά., και αφορούν τόσο στη σύγχρονη πόλη όσο και στην πόλη προγενέστερων εποχών. Η μελέτη του φαινομένου αυτού έχει γίνει με διάφορους τρόπους και από διαφορετικές σκοπιές, με έμφαση είτε στις ιστορικές διαστάσεις, είτε στις πολιτικές, τις διοικητικές, τις κοινωνικές, τις οικονομικές, τις εθνολογικές ή τις ανθρωπολογικές διαστάσεις (Boucheron, 1971, Fossier, 2002, Foucault, 1975, Pollien, 2007, Sansot, 2004, Sélimanovski, 2009, κ.ά.). Οι προσεγγίσεις είναι πολλαπλές ανάλογα με τη μεθοδολογία που οδηγείται από θεωρητικό ή εμπειρικό ενδιαφέρον (Pollien, 2007) ή με προσανατολισμό την ανάπτυξη διαδικασιών και πρακτικών αστικής κοινωνικής πολιτικής αντιμετώπισης των ανισοτήτων και των αλληλεπιδράσεων στους δημόσιους χώρους ευαίσθητων περιοχών. Μια ενδιαφέρουσα κοινωνιολογική άποψη είναι αυτή του Pierre Sansot, ο οποίος υποστήριξε, στα πολλά κείμενά του, την αισθαντική έκφανση σχετικά με τα αστικά « τοπία » που συνδέονται με ομάδες ατόμων με υποβαθμισμένη κοινωνική θέση λόγω φτώχειας ή επισφαλών καταστάσεων (Sansot, 1991, Sansot, 2004, Pollien, 2007). Όμως, οι εξεταζόμενες πλατείες φαίνεται να αντιμετωπίζουν το θέμα της συγκέντρωσης του ειδικού αυτού κοινού σε σχέση κυρίως με την ανάπτυξη των εμπορικών παράνομων δραστηριοτήτων ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της νύχτας (βλ. παρακάτω 6.3.2.2 και Εικόνα 6-14), που ευνοούν την εγκληματικότητα. Οι δραστηριότητες αυτές εντατικοποιήθηκαν κυρίως με την οικονομική κρίση, την παγκοσμιοποίηση, την «έλλειψη καλής αγοράς» με την «πώληση ακατάλληλων προϊόντων»/ «την ανεξέλεγκτη κίνηση αγαθών», αλλά και την «έλλειψη events» ή «κάτι άλλο» που θα μπορούσαν «να φέρουν κόσμο» και «άλλα άτομα». Αναφέρονται επιπλέον η «φυγή των δημόσιων υπηρεσιών», η «υποβάθμιση της γύρω περιοχής» και η «αδυναμία μόνιμης κατοικίας στην περιοχή». Τα παραπάνω εγείρουν το ενδιαφέρον για μια στοχευμένη μελέτη των επιδράσεων του τόπου «effets de lieu»,¹³ σε συνδυασμό με την ιδιότυπη κεντρικότητα των πλατειών αυ-

13. Κατά την Catherine Sélimanovski, το ζήτημα των «επιδράσεων του τόπου» αναφέρεται στις σχέσεις με το χώρο ομάδων σε δυσμενή κοινωνική κατάσταση και οι οποίες αλληλεπιδρούν με τη γενικότερη κατάσταση τους και με τη θέση τους και τις πρακτικές τους στο (γεωγραφικό) χώρο. Υποστηρίζοντας την προβληματική της σχολής του Pierre Bourdieu, η Sélimanovski αναφέρει επίσης ότι οι παραστάσεις της κοινωνικής κακότητας βρίσκονται σε εξάρτηση με τη χωρική εγγραφή των κοινωνικών κυρίαρχων ομάδων, συνυπάρχουν με τις επιδράσεις του τόπου και εξαρτώνται από την ποιότητα των δομών και τη δυναμική του ίδιου του (γεωγραφικού) χώρου όπως και των παραστάσεών του. Θεωρεί ότι για να κατανοηθεί το «γιατί εκεί και με ποιες επιπτώσεις», θα πρέπει να εξεταστούν οι δύο πόλοι, του αντικειμενικού και του υποκειμενικού χώρου. Αυτοί παραπέμπουν, από τη μια μεριά, στη μορφή της οικειοποίησης, του ελέγχου και της εξουσίας που οριοθετεί και θεσμοθετεί το χώρο, και, από την άλλη, στο

τών, τόσο ως θέση εντός της ιστορικής πόλης και του ευρύτερου κέντρου της πόλης, όσο και ως αστική ζωή με τις σύγχρονες και τις παραδοσιακές εκφάνσεις της, που φαίνεται να ελκύουν πολλαπλά τους τουρίστες (βλ. σχετικά Sarantakou et al, 2018).

Η δεύτερη σε σημασία ταυτότητα των τεσσάρων πλατειών είναι σχετική με τη *συνολική χρηστική και σημειολογική οντότητά τους*. Αυτή αναφέρεται, καταρχάς, στην ταυτότητα ως πλατείας με αγορά, και, στη συνέχεια, ως κεντρικού σημείου με σημαντική κίνηση και διέλευση κόσμου, ως συγκοινωνιακού κόμβου, ως σημείου αναφοράς στην πόλη και, τέλος, ως τοποθεσίας ιστορικού και αρχαιολογικού κύρους, όπως προέκυψε από την κατηγοριοποίηση των αναφορών για όλες τις ερωτήσεις του Πίνακα 6-1.

Από τη μερική ανάλυση σχετικά με την ερώτηση 31 («ποια είναι σήμερα τα πλεονεκτήματα της πλατείας»), φαίνεται ότι οι ερωτώμενοι συνδέουν αυτή την ταυτότητα με τα πλεονεκτήματα των πλατειών. Θεωρούν ότι το κύριο πλεονέκτημα είναι η *θέση* τους στο κέντρο της πόλης («από τα πιο κεντρικά σημεία στην Ελλάδα»), η οποία διαθέτει όλα τα μέσα μαζικής μεταφοράς, ενώ βρίσκεται σε μια ιδιαίτερη γεωγραφική τοποθεσία και γειτνιάζει με αρχαιολογικούς χώρους μεγάλης ιστορικής σημασίας. Το δεύτερο σημαντικό πλεονέκτημά τους είναι οι *εμπορικές δραστηριότητες* για τις οποίες «κατεβαίνει ο κόσμος να ψωνίσει». Αναφέρονται και τα χαρακτηριστικά τους που είναι «οικογενειακές επιχειρήσεις, όσες μείνανε» και με τα «παραδοσιακά προϊόντα και δραστηριότητές» τους. Ακολουθούν, με πολύ μικρότερη βαρύτητα, οι δραστηριότητες που σχετίζονται με την εστίαση και τη διοργάνωση εκδηλώσεων ή εκθέσεων («το ΣΥΝΑΘΗΝΑ που κάνει κάποιες εκδηλώσεις και είναι πολύ ευχάριστο», «διοργάνωση γιορτινών εκδηλώσεων»). Εξίσου σημαντικό πλεονέκτημα, αποτελεί ο ίδιος ο *χώρος* των πλατειών, ο οποίος είναι ωραίος («από τους ωραιότερους στην Αθήνα»), ανοιχτός, καθαρός,¹⁴ με μεγάλη έκταση, προσβάσιμος, χωρίς αυτοκίνητα, φωτισμένος, με ωραία και διατηρητέα («νεοκλασικά») κτίρια, με αρχιτεκτονικές διαμορφώσεις («σιντριβάνι», «πλάκες», «φωτισμός»), με πάρκινγκ και έχει ψυχία. Ένα τελευταίο πλεονέκτημα, με μικρότερη όμως βαρύτητα σε σύγκριση με τα προηγούμενα, συνδέεται, από τους ερωτώμενους, με το κοινό των πλατειών που είναι το «βεβαρυσμένο οικονομικά καταναλωτικό κοινό», οι τουρίστες, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, οι πεζοί, οι αλλοδαποί, οι άστεγοι, και οι περαστικοί, για τους οποίους οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι έχουν αγορά όπου μπορούν να ψωνίσουν καθώς υπάρχει συγκέντρωση πολλών και ποικίλων καταστημάτων, με παραδοσιακά και «καλά προϊόντα, με καλές τιμές σε κρέας, ψάρι και λαχανικά», έχουν μέρη που μπορούν να δουν, έχουν πρόσβαση στο δημόσιο χώρο, έχουν δυνατότητες εστίασης («μπορούν να συνεστιαζονται ευκολότερα και περισσότεροι αλλοδαποί και άστεγοι»).

άτομο, που τον αφομοιώνει στις πρακτικές και στα βιώματά του. Η ένταση μεταξύ αυτών των δύο πόλων παράγει πολλαπλές και απρόβλεπτες παραμορφώσεις και συνεχείς αμφισβητήσεις της επικράτειας πάνω στο χώρο (Sélimanovski, 2009).

14. Η καθαριότητα, ενώ αναφέρεται ως πλεονέκτημα μόνον για την πλατεία Κοτζιά, έχει προκύψει ως το δεύτερο σε σημασία ζήτημα που απασχολεί τους ερωτώμενους, κυρίως στην περίπτωση των πλατειών Μοναστηρακίου και Ομονοίας.

Εικόνα 6-9. Η αστική λειτουργία των 4 πλατειών Ομονοίας-Κοτζιά-Βαρβακείου-Μοναστρακίου, ως ποσοτικοποιημένες γενικότερες κατηγορίες-αντιληπτικές ταυτότητες, κατά φθίνουσα σειρά των ποσοστών τους

Πηγή: Κ. Αβδελίδη, 2017.

Για να γίνει κατανοητό το πλαίσιο αναφοράς στο οποίο διακρίνεται η αστική λειτουργία των χώρων μελέτης συγκρίθηκε η περίπτωση των τεσσάρων πλατειών με άλλες περιπτώσεις δημόσιων χώρων. Το αποτέλεσμα της συγκριτικής αντιπαραβολής τριών διαφορετικών ερευνών, της παρούσας και δύο προγενέστερων (βλ. Εικόνες 6-10 και 6-11), αποτυπώνουν τη συνολική λειτουργία κατά αναλυτικές παραμέτρους, σε διαφορετικές περιπτώσεις τόσο αστικών ανοιχτών δημόσιων χώρων όσο και ερευνών και έργων. Σε σχέση με το προηγούμενο αποτέλεσμα της Εικόνα 6-9, ενώ χρησιμοποιείται η ίδια μεθοδολογία προσέγγισης και ανάλυσης (βλ. Πίνακα 6-1), εφαρμόζεται η αναλυτικότερη κατηγοριοποίηση, πάνω στο ίδιο σώμα δεδομένων. Η κατηγοριοποίηση αυτή, κατά ερευνητική υπόθεση και εμπειρία, είναι καταλληλότερη για τον αστικό σχεδιασμό. Εδώ, καθιστά το αποτέλεσμα της παρούσας έρευνας συγκρίσιμο με τα αποτελέσματα των δύο προγενέστερων ερευνών (Εικόνα 6-10).

As σημειωθεί ότι η σύγκριση είναι μια μέθοδος που χρησιμοποιείται ευρέως σε όλους τους τομείς των θετικών κυρίως επιστημών, για τις οποίες οι συγκριτικές έρευνες αποτελούν σημαντικό μέρος των πειραματικών και των μη πειραματικών μεθοδολογιών τους. Επίσης, για τις κοινωνικές επιστήμες, η συγκριτική ανάλυση είναι σημαντική όπως εισηγούνται τα κείμενα του βιβλίου *Comparative Methods in Sociologie: Essays on Trends and Applications*, παρουσιάζοντας τις μεθοδολογικές στρατηγικές μεγάλων συγκριτικών κοινωνιολόγων με στόχο την εξήγηση και την ανάπτυξη της συγκριτικής ανάλυσης [Vallier (ed.), 1971]. Στο βιβλίο αυτό, ο Swanson, αναφερόμενος στον Lévy-Strauss, σημειώνει τη σημασία της διαδικασίας της συγκριτικής μεθόδου, με την οποία το ειδικό ενσωματώνεται

στο γενικό, με τρόπο προοδευτικό, μέσω της σύγκρισης (Swanson, 1971). Ενώ, ο Zelditch αναφέρει ότι κάθε μέθοδος των κοινωνικών επιστημών δεν είναι τίποτα άλλο από ένα συγκεκριμένο σχήμα ταυτόχρονων και διαδοχικών συγκρίσεων (Zelditch, 1971). Σε ένα τέτοιο πλαίσιο ιδεών με τη σύγκριση που χρησιμοποιείται εδώ, επιδιώκεται η ανάδειξη των διαφοροποιήσεων μεταξύ των χώρων που διερευνήθηκαν με διαφορετικές έρευνες και να αποδοθεί καλύτερα η έννοια της αστικής λειτουργίας του δημόσιου χώρου ώστε να προσεγγιστεί θεωρητικά. Από την άλλη, καθώς η ανάλυση δεν αφορά τη συσχέτιση των συγκεκριμένων παραμέτρων αλλά των ποσοστών τους, η σύγκριση είναι σχετική (relevant comparison). Η εικόνα, που περιγράφεται με αυτόν τον τρόπο από τα ποσοστά, διαφοροποιείται σε μεγάλη εξάρτηση από τις υφιστάμενες καταστάσεις των χώρων έρευνας. Προϋπόθεση της σύγκρισης, ωστόσο, είναι η αξιόπιστη κατάταξη των αναφορών.

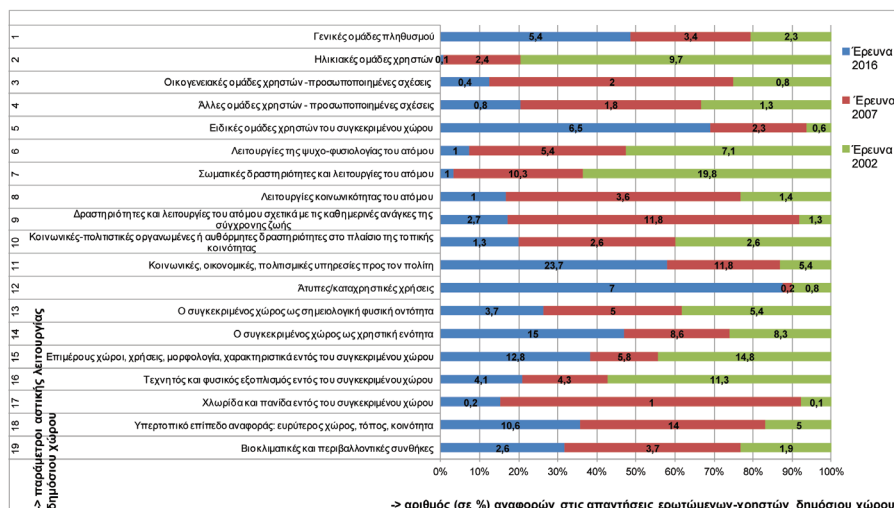
Οι τρεις έρευνες που συγκρίνονται, στη συνέχεια, αναφέρονται συνολικά σε 13 διαφορετικούς δημόσιους χώρους, οι οποίοι διερευνήθηκαν με έρευνες πεδίου που διεξήχθησαν στο πλαίσιο διαφορετικών ερευνητικών έργων. Στα έργα αυτά εργάστηκα για τον σχεδιασμό και την υλοποίησή τους. Οι έρευνες διαφέρουν ως προς τις χρονολογίες, τις τοποθεσίες, τους τύπους χώρων, τις ομάδες-στόχου, τη μορφή των δομημένων ερωτηματολογίων και ακόμη ως προς τα σύνολα των ανοικτών ερωτήσεων. Ωστόσο, ενώ οι ανοικτές αυτές ερωτήσεις ενδέχεται να διαφέρουν στη διατύπωση και στο πλήθος τους, ο σχεδιασμός τους προβλέπει όμοιο αντικείμενο (προσέγγιση της συνολικής αστικής λειτουργίας των εξεταζόμενων χώρων) και όμοια στόχευση (περιγραφή της συνολικής λειτουργίας των εξεταζόμενων χώρων). Για κάθε έρευνα, επιδιώχθηκε η διαδικασία συλλογής των πρωτογενών δεδομένων να συμβαδίζει και να προσαρμόζεται, στο πλαίσιο των δεδομένων του κάθε έργου, στις ανάγκες του αντικειμένου και της στόχευσης που προαναφέρεται. Έτσι, οι απαντήσεις στις ανοικτές αυτές ερωτήσεις αποτελούν τη βάση των δεδομένων ανάλυσης, από τις οποίες εξάγεται το σώμα των αναφορών προς ταξινόμηση στις σταθερές κατηγοριοποιήσεις, και κάνει τις έρευνες συγκρίσιμες.

Η Εικόνα 6-10, εμφανίζει τα αποτελέσματα των εξής ερευνών: (α) της παρούσας έρευνας 2016, η οποία αναφέρεται στις τέσσερις κεντρικές πλατείες της Αθήνας, με ομάδα-στόχο τους χρήστες-επιχειρηματίες/εργαζόμενους περιμετρικά και επί των χώρων, (β) της έρευνας 2002, η οποία αναφέρεται σε πέντε ανοικτούς δημόσιους χώρους διαφορετικών πολεοδομικών τύπων (προαστιακή κεντρική πλατεία, κεντρική πλατεία πόλης, προαστιακός κεντρικός πεζόδρομος, προαστιακός πεζόδρομος όμορος φυσικού χώρου) στον Άλιμο Αττικής, στην Θεσσαλονίκη και στη Θέρμη Θεσσαλονίκης, με τρεις ομάδες-στόχοι που κατά περίπτωση είναι οι χρήστες-επισκέπτες του χώρου, οι κάτοικοι της γύρω περιοχής τους και οι επιχειρηματίες των χώρων, και (γ) της έρευνας 2007, η οποία αναφέρεται σε τέσσερις ανοικτούς δημόσιους χώρους με χαρακτηριστικά φυσικού περιβάλλοντος της Αθήνας, με ομάδα-στόχο τους χρήστες-επισκέπτες των χώρων.

Από την ανάλυση των δεδομένων του γραφήματος της Εικόνας 6-10 σημειώνονται, συνοπτικά, τα εξής:

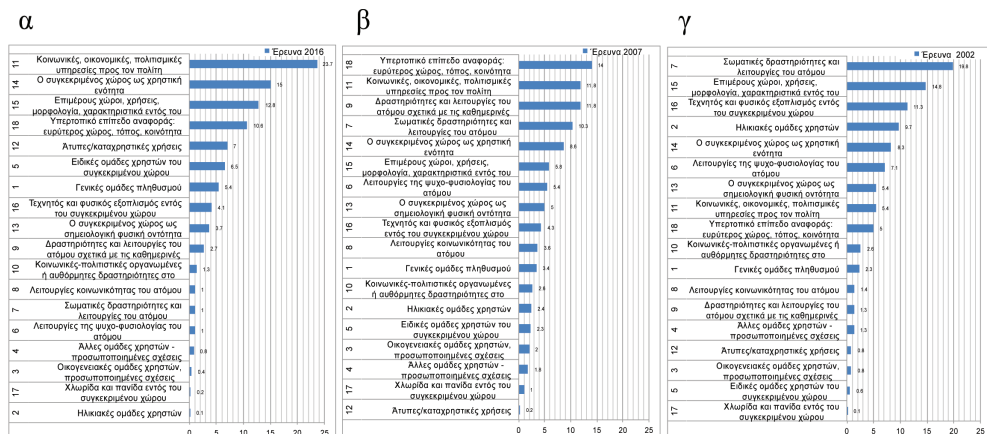
» Στο σύνολο των δεκαοκτώ παραμέτρων, δύο αποκλίνουν με μεγάλη διαφορά σύμφωνα με τις τρεις έρευνες. Συγκεκριμένα, η παράμετρος 7 των «σωματικών δραστηριοτήτων και λειτουργιών του ατόμου», αναδεικνύεται ελάχιστης σημασίας από την έρευνα 2016 (1%) και μέγιστης από την έρευνα 2002 (19,8%), ενώ και από την έρευνα 2007 (10,3%) αναδεικνύεται σημαντική εάν συγκριθεί με τα ποσοστά των υπολοίπων παραμέτρων (βλ. τις ετικέτες δεδομένων του γραφήματος). Ενώ, η παράμετρος 11 «κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές υπηρεσίες προς τον πολίτη» παρουσιάζει αντίστροφη εικόνα και αναδεικνύεται μέγιστης σημασίας από την έρευνα 2016 (23,7%) και μικρής σημασίας από την έρευνα 2002 (5,4%). Συμπεραίνεται ότι στη λειτουργία και στη χρήση των τεσσάρων πλατειών της κεντρικής Αθήνας, μέσα από το πρίσμα της αντίληψης της επιλεγμένης ομάδας-στόχου (των επιχειρηματιών και εργαζόμενων εκεί), δραστηριότητες όπως βόλτα, περπάτημα, άθληση, παιχνίδι, skating, ποδήλατο κ.ά. δεν εγείρουν, με βεβαιότητα, το ενδιαφέρον των ερωτώμενων, ούτε ως χρήση, αφού δεν την παρατηρούν, αλλά ούτε καταγράφεται στις προτάσεις τους και στις επιδιώξεις τους. Αντίθετα, όμως, προβάλλονται με μεγάλη έμφαση και φαίνεται να τους απασχολούν, όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με την παρέμβαση της πολιτείας για την επιτήρηση, τον έλεγχο, την αστυνόμευση του δημόσιου χώρου, την καθαριότητά του, τις ποικίλες ελλείψεις που επισημαίνονται στις απαντήσεις τους και που οι ερωτώμενοι τις συσχετίζουν με την υποβάθμιση, την ασφάλεια/ανασφάλεια, την ενε γένει οργάνωση της λειτουργίας των πλατειών.

Σχετικά μεγάλες αποκλίσεις παρατηρούνται για τις παραμέτρους 2 των «ηλικιακών ομάδων χρηστών» και 9 των «δραστηριοτήτων και λειτουργιών του ατόμου σχετικά με τις καθημερινές ανάγκες της σύγχρονης ζωής».

Εικόνα 6-10. Σύγκριση των ποσοτικοποιημένων περιγραφών της αστικής λειτουργίας του δημόσιου χώρου, κατά αναλυτικές κατηγορίες-παραμέτρους, στη βάση των αποτελεσμάτων τριών διαφορετικών ερευνών και αναφορικά με διαφορετικές περιπτώσεις ανοικτών χώρων

Πηγή: Κ. Αβδελίδη, 2017.

Εικόνα 6-11. Οι αναλυτικές κατηγορίες-παράμετροι που περιγράφουν την αστική λειτουργία του δημόσιου χώρου, κατά φθίνουσα σειρά των ποσοστών τους, για τις έρευνες: του 2016, αναφορικά με τις 4 πλατείες στην κεντρική Αθήνα (α), του 2007, αναφορικά με τέσσερις ανοιχτούς χώρους με χαρακτηριστικά φυσικού περιβάλλοντος στην Αθήνα (β), και του 2002, αναφορικά με πέντε ανοιχτούς χώρους διαφορετικών πολεοδομικών τύπων στον Αλιμο, στη Θεσσαλονίκη και στη Θέρευν (γ)

Πηγή: Κ. Αβδελίδη, 2017.

Οι μικρότερες αποκλίσεις, αντίστοιχα, εμφανίζονται για τις παραμέτρους 13 «ο συγκεκριμένος χώρος ως σημειολογική φυσική οντότητα», 17 «χλωρίδα και πανίδα εντός του συγκεκριμένου χώρου», 10 «κοινωνικές-πολιτισμικές οργανωμένες ή αυθόρμητες δραστηριότητες στο πλαίσιο της τοπικής κοινότητας», 3 «οικονομικές ομάδες χρηστών-προσωποποιημένες σχέσεις» και 4 «άλλες ομάδες χρηστών -προσωποποιημένες σχέσεις».

Μεταξύ των τριών ερευνών, η έρευνα 2016 παρουσιάζει την υψηλότερη τυπική απόκλιση, δηλαδή διαφοροποιείται περισσότερο ενώ η παράμετρος των «κοινωνικών, οικονομικών, πολιτισμικών υπηρεσιών προς τον πολίτη» έχει βαρύνουσα σημασία στη συνολική αστική λειτουργία των 4 πλατειών (Εικόνα 6-10 α).

Ο παραπάνω συνδυασμός ποσοτικοποιημένης περιγραφής και σύγκρισης μεταξύ των αποτελεσμάτων διαφορετικών ερευνών καθιστά κατανοητό το πλαίσιο αναφοράς στο οποίο δύναται να αναδειχθεί η πολλαπλή ταυτότητα του δημόσιου χώρου, με τη συνήγορία της ανάλυσης των σημερινών χρήσεων και του τύπου κεντρικότητας που χαρακτηρίζει κατεξοχήν την αστική λειτουργία των πλατειών αυτών.

6.3.2 Οι σημερινές χρήσεις του δημόσιου χώρου των πλατειών Ομονοίας-Κοτζιά-Βαρβακειού-Μοναστηρακίου

Το ερωτηματολόγιο συμπεριέλαβε δύο πίνακες βάσει των οποίων επιχειρήθηκε η προσέγγιση και η περιγραφή της σημερινής χρήσης του δημόσιου χώρου των τεσσάρων πλατειών. Στόχος για την κατάρτιση των πινάκων ήταν η όσο το δυνατό πληρέστερη καταγραφή, σύμφωνα με τη γνώση, την εμπειρία και την αντίληψη του κάθε ερωτώμενου, πρώτο, των *δραστηριοτήτων* που συμβαίνουν εκεί και της συχνότητάς τους (Εικόνες 6-11 και 6-12) και, δεύτερο, των *κατηγοριών των χρηστών/επισκεπτών* στις πλατείες και της συχνότητας της παρουσίας τους εκεί, τόσο κατά τη διάρκεια της ημέρας όσο και της νύχτας (Εικόνα 6-13).

6.3.2.1 Δραστηριότητες

Η *χρήση του αστικού ανοικτού δημόσιου χώρου* είναι πράξη και τρόπος μαζί που σχετίζονται με την αναγκαιότητα, την εμπειρία, τις συνήθειες και την εφαρμογή δραστηριοτήτων των ανθρώπων σε χώρους με συγκεκριμένη αστική λειτουργία και συγκεκριμένες δυνατότητες, χώρου και υπηρεσιών. Ένα άτομο επιλέγει με προσωπικά κριτήρια μια δραστηριότητα σε έναν αστικό χώρο, τα οποία όμως συσχετίζονται με τις ανάγκες και τις δυνατότητές του να χρησιμοποιήσει το συγκεκριμένο χώρο ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του (όπως το κοινωνικο-οικονομικό-πολιτιστικό του προφίλ, η υγεία ή η ηλικία του, η απασχόλησή του και η κατοικία του, το ατομικό του πρόγραμμα και ο ελεύθερός του χρόνος, κ.ο.κ.), με την εκτίμηση που κάνει για το χώρο και τις υπηρεσίες που ο χώρος του παρέχει, με την αντίληψη που έχει για τις δραστηριότητες σε ένα ανοικτό δημόσιο χώρο κ.τ.λ. Οι *δραστηριότητες*, δηλαδή τι συγκεκριμένα κάνουν οι άνθρωποι μέσα σε έναν αστικό χώρο, αποτελεί μια σημαντική μεταβλητή για την αποσαφήνιση της χρήσης του χώρου. Τα αποτελέσματα για τις πλατείες, σχετικά με τη μεταβλητή των δραστηριοτήτων, προέκυψαν με την ερώτηση του ερωτηματολογίου που αναπαράγεται στον Πίνακα 6-2 και την κατηγοριοποίηση που αναπαράγεται στο γράφημα ανάλυσης της Εικόνας 6-11. Η αρχική κλίμακα, που χρησιμοποιήθηκε στον πίνακα του ερωτηματολογίου, για την εκτίμηση εκ μέρους του ερωτώμενου του βαθμού συχνότητας της κάθε δραστηριότητας, είχε πέντε διαβαθμίσεις, ενώ, στην ανάλυση, αυτές οι διαβαθμίσεις συμπύκνωθηκαν σε τρεις. Στόχος ήταν να επιτευχθεί, με τη συλλογή των δεδομένων, πληρότητα σχετικά με όλες τις εκδοχές των απαντήσεων ενώ, με την ανάλυση, να μπορεί να μειωθεί η αντιληπτική υποκειμενικότητά τους. Έτσι, οι διαβαθμίσεις «καθόλου» και «λίγο» συμπύκνωθηκαν σε μία όπως και το «πολύ» και «πάρα πολύ». Επιπλέον, με τον τρόπο αυτό, διαβάζεται ευκολότερα το αποτέλεσμα, για το σύνολο των πλατειών και ανά πλατεία (Εικόνες 6-12 και 6-13).

Η μέθοδος ανάλυσης των απαντήσεων βασίστηκε στην αξιολόγηση της σημασίας των «δραστηριοτήτων» για το σύνολο των πλατειών και για την κάθε πλατεία ξεχωριστά. Λαμβάνει υπόψη την κρίση των ερωτώμενων κατά πόσο αυτές συμβαί-

Πίνακας 6-2. Ερώτηση του ερωτηματολογίου αναφορικά με τις δραστηριότητες κατά τη χρήση των 4 πλατειών

25	<p>Ποιες είναι οι δραστηριότητες που συμβαίνουν ή δεν συμβαίνουν στον κοινόχρηστο χώρο (πλατεία);</p> <p>Σημειώστε στον παρακάτω πίνακα τον βαθμό συχνότητας της κάθε δραστηριότητας σύμφωνα με τις παρατηρήσεις σας (όπου 1=καθόλου, 2=λίγο, 3=μέτρια, 4=πολύ και 5=πάρα πολύ):</p>
----	--

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ, 2016.

ουν ή δεν συμβαίνουν στο δημόσιο χώρο των πλατειών, με τη χρήση της κλίμακας τριών διαβαθμίσεων και επικουρικά με αυτή των πέντε διαβαθμίσεων. Εφαρμόζει τα κριτήρια *υπερίσχυσης*, *έλλειψης-απουσίας* και *ποικιλομορφίας* (Avdelidi, 2004: 46, Fig. 9.8), για τις δραστηριότητες που αναδεικνύονται από την ποσοτική ανάλυση και βάσει αυτών προσεγγίζονται τα χαρακτηριστικά της κεντρικότητας των τεσσάρων πλατειών. Θα πρέπει να επισημανθεί, λοιπόν, ότι η εκτίμηση της υπερίσχυσης, της έλλειψης ή της απουσίας καθώς και της ποικιλομορφίας των δραστηριοτήτων, που παρουσιάζεται στη συνέχεια, βασίζεται σε ποσοτικοποιήσεις της σχετικής σημασίας των δραστηριοτήτων, όπως προκύπτουν έμμεσα από την κρίση των ερωτώμενων και όχι από την άμεση μέτρηση των δράσεων των ίδιων των χρηστών του δημόσιου χώρου. Τα παρακάτω ευρήματα συνιστούν, ωστόσο, ερευνητικά αποτελέσματα μεθοδολογίας που συνδυάζει ποιοτικές και ποσοτικές επεξεργασίες. Επιδίωξη αυτής της μεθοδολογικής προσέγγισης και ανάλυσης είναι να αναδείξει δεδομένα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο του αστικού σχεδιασμού, τόσο, συγκεκριμένα, για επεμβάσεις στις πλατείες, όσο και γενικότερα για την ανάπτυξη της επιστημονικής βάσης του αστικού σχεδιασμού.

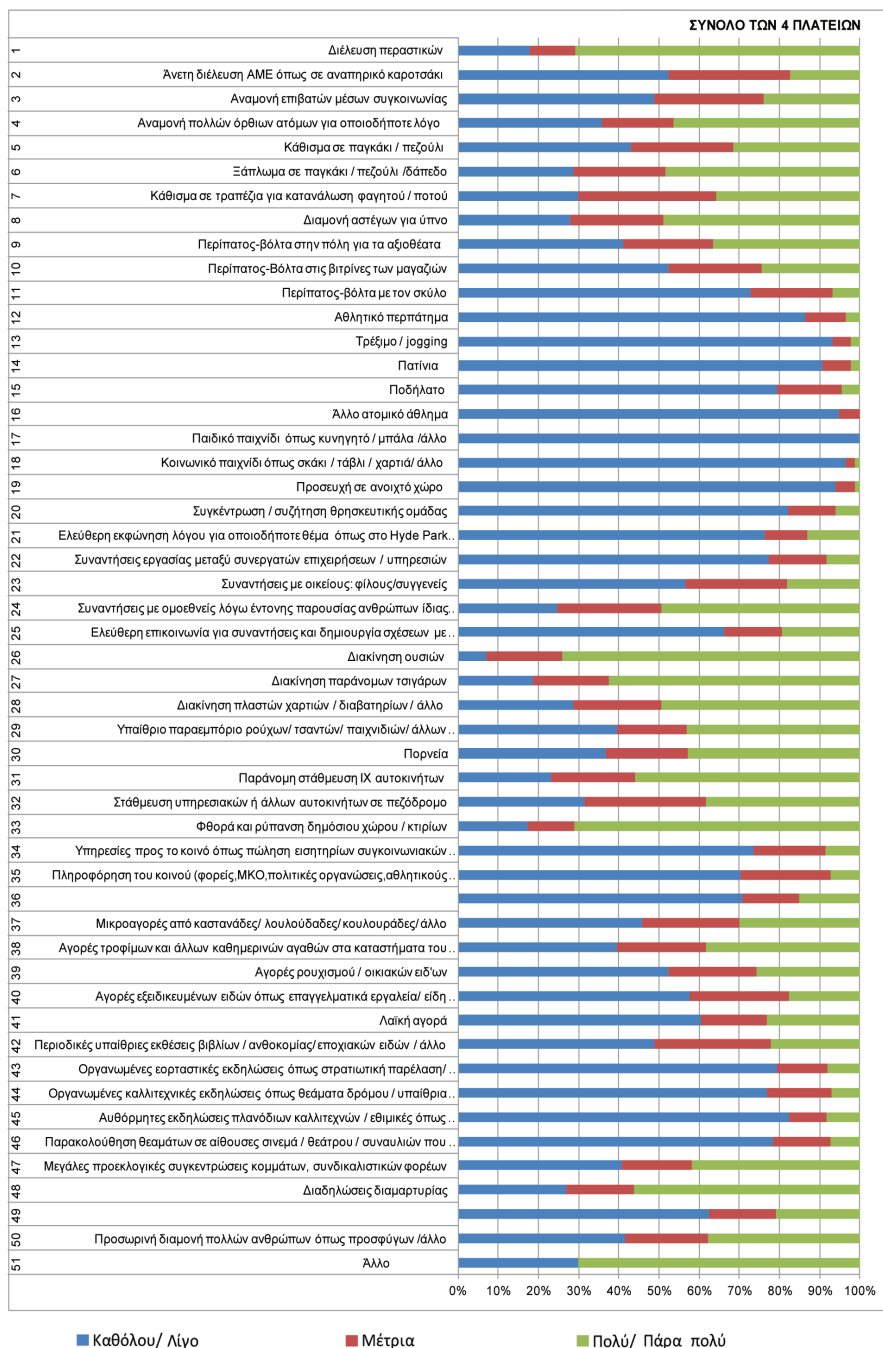
Δραστηριότητες που υπερισχύουν

Κατά την κρίση των ερωτώμενων, τρεις δραστηριότητες εμφανίζονται να έχουν αυξημένη σημασία στο δημόσιο χώρο των πλατειών και υπερισχύουν μεταξύ των 51 εξεταζόμενων δραστηριοτήτων. Η δραστηριότητα της «διακίνησης ουσιών» συμβαίνει «πολύ και πάρα πολύ» στις τέσσερις πλατείες και βρίσκεται στην πρώτη θέση, σύμφωνα με τα δεδομένα της έρευνας και την ποσοτική ανάλυσή τους. Για τη Βαρβάκειο, η κρίση των ερωτώμενων είναι καθολική και αδιαμφισβήτητη, καθώς όλες οι απαντήσεις το αναφέρουν. Σημαντικότερη δραστηριότητα είναι ωστόσο και για την Ομόνοια, ενώ για τις πλατείες Κοτζιά και Μοναστηρακίου είναι επίσης σημαντική, ωστόσο σε μικρότερο βαθμό, σε σύγκριση με τις δύο προηγούμενες (βλ. Εικόνα 6-13 α, β, γ και δ στη γραμμή 26). Στη δεύτερη θέση εμφανίζεται η «φθορά και ρύπανση δημόσιου χώρου/κτιρίων» (βλ. γραμμή 33 των γραφημάτων). Για το Μοναστηράκι, η κρίση των ερωτώμενων σχετικά με τη δραστηριότητα αυτή είναι καθολική και αδιαμφισβήτητη, αλλά φαίνεται ότι και για την Ομόνοια είναι εξίσου σημαντική, όπως και για τις πλατείες Βαρβακείου και Κοτζιά, που ακολουθούν, με φθίνουσα σειρά των ποσοστών των μετρήσεων της ανάλυσης. Στην τρίτη θέση, ως δραστηριότητα με τη μεγαλύτερη σημασία στις

πλατείες εμφανίζεται η «διέλευση περαστικών». Πρόκειται για μια κύρια λειτουργική δραστηριότητα, εντός δημόσιου ανοιχτού χώρου με αναφορά στις χωρικές και αστικές ιδιότητες των πλατειών, στη σημασία τους μέσα στον ιστό της πόλης και στον γενικό πληθυσμό της πόλης. Διαφέρει ουσιαστικά από τις δύο προηγούμενες δραστηριότητες, οι οποίες αναφέρονται σε ειδικές ομάδες χρηστών που δρουν εντός του δημόσιου χώρου των τεσσάρων πλατειών. Όπως είναι φυσικό, καθώς οι πλατείες Μοναστηρακίου και Ομονοίας είναι σημαντικοί κόμβοι μέσω μεταφοράς της πόλης, οι πλατείες αυτές εμφανίζουν πολύ υψηλά ποσοστά για τη «διέλευση περαστικών», η οποία αποτελεί ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά τους. Η πλατεία Μοναστηρακίου βρίσκεται στην υψηλότερη θέση όσον αφορά αυτή τη δραστηριότητα, η πλατεία Ομονοίας στη δεύτερη, ενώ έπεται η Κοτζιά και ακολουθεί τελευταία με μεγάλη διαφορά η Βαρβάκειος, η οποία στεγάζει την Κεντρική Αγορά της πόλης και δεν είναι συγκοινωνιακός κόμβος, έχει δε πολύ περιορισμένο ανοιχτό ελεύθερο χώρο και λειτουργεί λιγότερο ως διέλευση περαστικών, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες πλατείες μελέτης.

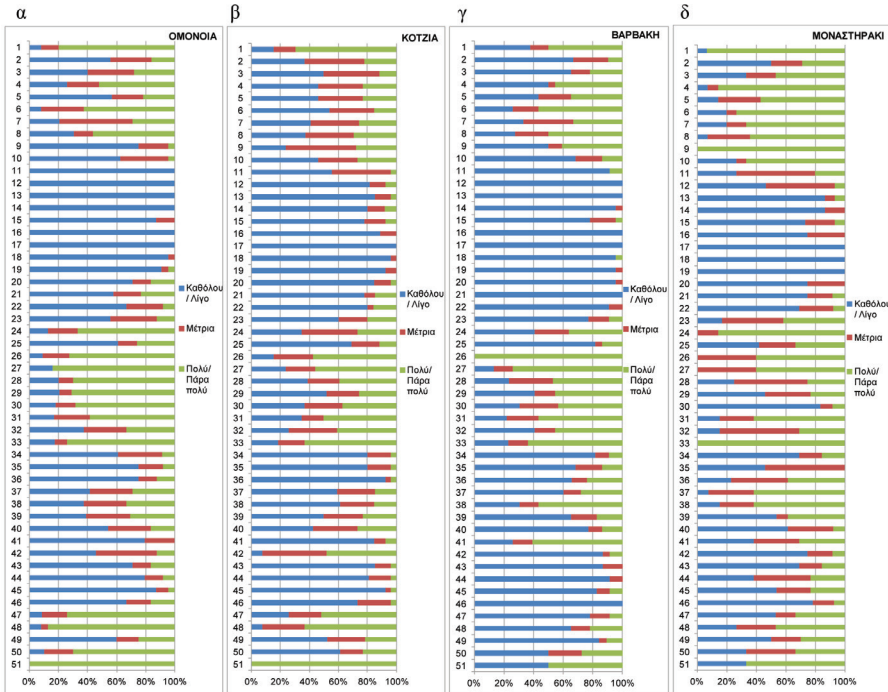
Ακολουθούν δύο άλλες ομάδες δραστηριοτήτων με χαμηλότερα ποσοστά συχνότητας. Έτσι, η δεύτερη ομάδα δραστηριοτήτων περιλαμβάνει τη «δικαίηση παράνομων τσιγάρων» (κυρίως στην Ομόνοια), τις «διαδηλώσεις διαμαρτυρίας» (στην Ομόνοια και στην Κοτζιά), καθώς και την «παράνομη στάθμευση αυτοκινήτων», κυρίως στην Ομόνοια. Η τρίτη ομάδα περιλαμβάνει τις εξής ετερόκλητες δραστηριότητες: «συναντήσεις με ομοεθνείς» (Ομόνοια) και το Μοναστηράκι, «δικαίηση πλαστών διαβατηρίων, κ.ά.», με πρώτο μέρος την Ομόνοια και δεύτερο τη Βαρβάκειο, «διαμονή αστέγων για ύπνο» με πρώτο μέρος το Μοναστηράκι και δεύτερο την Ομόνοια, «ξάπλωμα σε παγκάκι, πεζούλι, δάπεδο», κυρίως στο Μοναστηράκι και την Ομόνοια αλλά και τη Βαρβάκειο, «αναμονή πολλών όρθιων ατόμων για οποιοδήποτε λόγο», κυρίως στο Μοναστηράκι, «υπαίθριο παραμπόριο ρούχων, τσαντών, παιχνιδιών και άλλων καταναλωτικών ειδών, σε καρτσάκια, σεντόνια, χαρτόνια», πολύ και πάρα πολύ στην Ομόνοια, πάρα πολύ στη Βαρβάκειο και πολύ στο Μοναστηράκι, «πορνεία», κυρίως στην Ομόνοια και Βαρβάκειο, ενώ σαφώς χαμηλότερο ποσοστό εμφανίζεται για το Μοναστηράκι, «μεγάλες προεκλογικές συγκεντρώσεις», κυρίως στην Ομόνοια και στη Κοτζιά, και «στάθμευση υπηρεσιακών ή άλλων αυτοκινήτων σε πεζόδρομο».

Από τα παραπάνω συνεπάγεται ότι, στην πλειονότητά τους, οι υπερισχύουσες δραστηριότητες στις τέσσερις πλατείες συσχετίζονται με ειδικές ομάδες πληθυσμού και λιγότερο με το γενικό πληθυσμό (δέκα έναντι πέντε) και ότι αυτές οι δραστηριότητες συνδέονται, σε μεγάλο βαθμό, με την οικονομική και τη μεταναστευτική κρίση των τελευταίων ετών, όπως και με τις γενικότερες διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης που γνωρίζει η Αθήνα και ειδικότερα η κεντρική της περιοχή. Κρίνοντας την κεντρικότητα των πλατειών, με βάση τις υπερισχύουσες αυτές δραστηριότητες, οι πλατείες εμφανίζονται, με ταξινόμησή τους σε φθίνουσα σειρά, ως εξής: πρώτη, με διαφορά προς τα πάνω, είναι η Ομόνοια, δεύτερη το Μοναστηράκι και τρίτη, με διαφορά προς τα κάτω, η Βαρβάκειος και τελευταία η Κοτζιά.

Εικόνα 6-12. Οι δραστηριότητες, κατά κλίμακα εκτίμησης της συχνότητάς τους σύμφωνα με τους ερωτώμενους, για το σύνολο των 4 πλατειών

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Κ. Αρβελίδη, 2017.

Εικόνα 6-13. Οι δραστηριότητες, κατά κλίμακα εκτίμησης της συχνότητάς τους σύμφωνα με τους ερωτώμενους, ανά πλατεία: (α) Ομονοίας, (β) Κοτζιά, (γ) Βαρβακειού, (δ) Μοναστηρακίου

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Κ. Αβδελίδη, 2017.

Έλλειψη/απουσία δραστηριοτήτων

Οι δραστηριότητες οι οποίες εμφανίστηκαν με τα υψηλότερα ποσοστά στη διαβάθμιση «καθόλου και λίγο» είναι οι σχετικές με την αναψυχή και την ψυχαγωγία.

Πρώτες, όπως είναι φυσικό, εμφανίζονται οι σωματικές δραστηριότητες αναψυχής. Έτσι, το «παιδικό παιχνίδι, όπως κυνηγητό, μπάλα, άλλο» έχει τη χαμηλότερη εμφάνιση σε όλες τις πλατείες. Επίσης, οι δραστηριότητες «άλλο ατομικό άθλημα», «τρέξιμο/jogging», «πατίνια» και «αθλητικό περπάτημα» δεν συνηθίζονται καθόλου στις πλατείες Ομονοίας και Βαρβακειού, ενώ εμφανίζονται λίγο στις πλατείες Μοναστηρακίου και Κοτζιά, όπου ο ελεύθερος ανοικτός χώρος είναι σαφώς μεγαλύτερος και επιτρέπει την άσκηση τέτοιων δραστηριοτήτων. Επίσης, ορισμένες κοινωνικές δραστηριότητες με πολύ χαμηλή εμφάνιση είναι το κοινωνικό παιχνίδι¹⁵,

15. Εντάξαμε τη δραστηριότητα του κοινωνικού παιχνιδιού στον κατάλόγό μας, καθώς πρόκειται για σημαντική δραστηριότητα αναψυχής, με πολιτιστική αξία, που συσχετίζεται με την συνθετότητα του κοινωνικού συστήματος και την εξέλιξη των αστικών συνηθειών (Roberts et al., 1959). Έτσι, σύμφωνα με Αβδελίδη, (2012: 27), το σκάκι παιζόταν στα καφενεία της Αθήνας, ενώ μεταγενέστερα φαίνεται να το αντικατέστησαν καθολικά παιχνίδια με λιγότερη σκέψη, όπως το τάβλι και τα χαρτιά. Το σκάκι παιζόταν τότε συχνότερα και σε ανοικτούς δημόσι-

όπως σκάκι, τάβλι, χαρτιά, άλλο και η προσευχή σε ανοιχτό χώρο, η οποία μολονότι από την πλειονότητα των ερωτώμενων κρίνεται ότι «δεν συμβαίνει», ενώ αντίθετα, ορισμένοι ερωτώμενοι όπως και ερευνητές παρατήρησαν «να συμβαίνει», κυρίως στις πλατείες Κοτζιά και Βαρβακείου, όπου υπάρχει περισσότερη ψυχία και κατάλληλος χώρος.

Δραστηριότητες σχετικές με την ψυχαγωγία («παρακολούθηση θεαμάτων»), με την κοινωνικότητα του ατόμου («συναντήσεις εργασίας μεταξύ συνεργατών»), με την αναψυχή («ποδήλατο») αλλά και με την τοπική ζωή και οργάνωση, δηλαδή, οργανωμένες ή αυθόρμητες πολιτιστικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις («αυθόρμητες εκδηλώσεις πλανόδιων καλλιτεχνών ή εθιμικές /Κούλουμα», «οργανωμένες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, όπως θεάματα δρόμου, υπαίθρια βίντεο») παρουσιάζουν χαμηλή συχνότητα εμφάνισης στις πλατείες.

Ποικιλομορφία δραστηριοτήτων

Η ποικιλομορφία των δραστηριοτήτων που εξετάστηκαν για το σύνολο των πλατειών είναι πλήρης (100%), καθώς όλες οι δραστηριότητες έχουν συχνότητα από «λίγο» έως και «πάρα πολύ». Ως προς αυτό το κριτήριο της ποικιλομορφίας, οι πλατείες διαφοροποιούνται λίγο μεταξύ τους: η Κοτζιά εμφανίζεται πρώτη με ποσοστό 92,2% ποικιλομορφίας των δραστηριοτήτων της και ακολουθούν το Μοναστηρακίου, με 86,3%, η Ομόνοια με 82,4% και τελευταία η Βαρβάκειος με 76,5%. Η Κοτζιά και η Ομόνοια υστερούν ως προς τις δραστηριότητες με προσανατολισμό τον χρήστη του δημόσιου χώρου. Το Μοναστηράκι αλλά, κυρίως, η Βαρβάκειος υστερούν ως προς τις δραστηριότητες τις σχετικές με την οργάνωση εκδηλώσεων τοπικής ζωής.

6.3.2.2 Χρήστες

Μια αντίστοιχη ανάλυση με τη μεταβλητή «δραστηριότητες» έγινε και για τη μεταβλητή «χρήστες». Όμως, θα πρέπει να επισημανθεί ότι, για τη μεταβλητή των χρηστών του δημόσιου χώρου των πλατειών το περιθώριο σφάλματος είναι αυξημένο. Η εκτίμηση των διαφορετικών κατηγοριών ατόμων είναι περισσότερο υποκειμενική σε σχέση με τις δραστηριότητες οι οποίες συμβαίνουν και αποτελούν αντικείμενο απευθείας παρατήρησης, ενώ για τις κατηγορίες των ατόμων που χρησιμοποιούν και επισκέπτονται το δημόσιο χώρο των πλατειών μελέτης η εκτίμηση περνάει από το ατομικό φίλτρο της αντίληψης και της ερμηνείας του κάθε ερωτώμενου.

ους χώρους. Σύμφωνα με τον ίδιο συνεντευξιζόμενο, στην Ομονοιάς πήγαινε ο πρωταθλητής σκακιού και έπαιζαν διάφοροι μαζί του, για να μετρήσουν τις ικανότητές τους στο σκάκι. Προφανώς η συνήθεια αυτή ανήκει στο παρελθόν και δεν καταγράφηκε σήμερα από την παρούσα έρευνα, σε καμία από τις πλατείες μελέτης.

Πίνακας 6-3. Ερώτηση του ερωτηματολογίου αναφορικά με τις κατηγορίες των χρηστών/επισκεπτών και τη συχνότητα της χρήσης τους στις 4 πλατείες

26	<p>Ποιο είναι το προφίλ των χρηστών/επισκεπτών του κοινόχρηστου χώρου (της πλατείας) κατά τη διάρκεια του 24ώρου;</p> <p>Σημειώστε στον παρακάτω πίνακα τον βαθμό συχνάζουν οι χρήστες/επισκέπτες της πλατείας την ημέρα και τη νύχτα (όπου 1=καθόλου, 2=λίγο και 3=αρκετά / πολύ):</p>
----	---

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ, 2016.

Από τις απαντήσεις φαίνεται ότι οι ερωτώμενοι καταγράφουν τις ακόλουθες παρατηρήσεις, σχετικά με τις ηλικιακές ομάδες των χρηστών, το φύλο, την εθνικότητα:

› Αναφορικά με τις ηλικιακές ομάδες, τα παιδιά που συχνάζουν εκεί κατά τη διάρκεια της ημέρας είναι λίγα, ενώ δεν συχνάζουν «καθόλου» τη νύχτα σε όλες τις πλατείες. Η συχνότητα των νέων είναι αρκετά υψηλή κατά τη διάρκεια της ημέρας και μειώνεται λίγο κατά τη διάρκεια της νύχτας. Οι ενήλικες είναι σαφώς οι περισσότεροι τόσο κατά τη διάρκεια της ημέρας όσο και της νύχτας, ενώ οι ηλικιωμένοι που συχνάζουν στο δημόσιο χώρο των πλατειών κατά τη διάρκεια της ημέρας είναι η δεύτερη μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα μετά την ομάδα των ενηλίκων, αλλά η παρουσία τους εκεί κατά τη διάρκεια της νύχτας είναι πολύ μειωμένη.

› Οι γυναίκες συχνάζουν αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό απ' ό,τι οι άνδρες, ενώ κατά τη διάρκεια της νύχτας, μεταξύ των χρηστών του δημόσιου χώρου των πλατειών, το ποσοστό των γυναικών μειώνεται σημαντικά.

› Οι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι η παρουσία ανθρώπων διαφορετικών εθνικοτήτων (αναφέρθηκαν τουλάχιστον 25 διαφορετικές, με την πακιστανική και την αλβανική σαφώς κυρίαρχες) είναι ιδιαίτερα σημαντική κατά τη διάρκεια της ημέρας, καθώς και κατά τη διάρκεια της νύχτας.

› Από την άποψη της κοινωνικής διαφοροποίησης, οι ερωτώμενοι διακρίνουν σαφώς ότι τα χαμηλότερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα κυριαρχούν μεταξύ των χρηστών του δημόσιου χώρου των πλατειών, τόσο κατά τη διάρκεια της ημέρας όσο και κατά τη διάρκεια της νύχτας. Τα μεσαία κοινωνικοοικονομικά στρώματα είναι ελάχιστα κατά τη διάρκεια του 24ώρου, ενώ τα ανώτατα κοινωνικοοικονομικά στρώματα απουσιάζουν ή έχουν μάλλον ελάχιστη παρουσία κατά τη διάρκεια της ημέρας και ακόμη λιγότερη κατά τη διάρκεια της νύχτας.

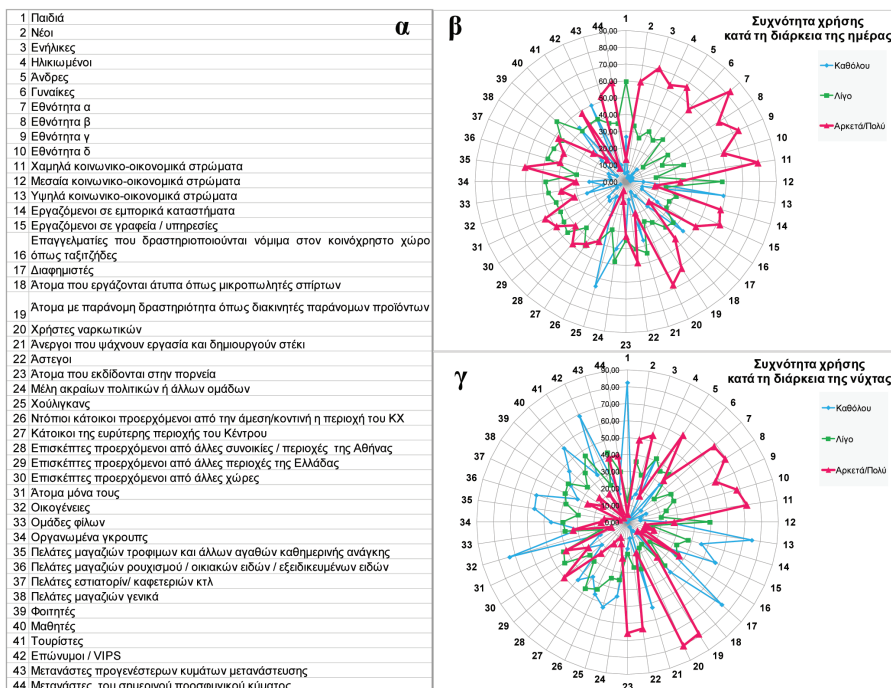
› Οι εργαζόμενοι στις γύρω υπηρεσίες και στα γύρω καταστήματα συχνάζουν αρκετά και χρησιμοποιούν το δημόσιο χώρο των τεσσάρων πλατειών για το διάλειμμά τους κατά τη διάρκεια της ημέρας.

› Τα άτομα που εργάζονται στον κοινόχρηστο χώρο των πλατειών είναι περισσότερων κατηγοριών:

α. Οι επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται νόμιμα όπως ταξιτζήδες, διαφημιστές, κουλουράδες κ.ά.,

β. οι άτυποι μικροπωλητές, και

γ. τα άτομα που έχουν παράνομη εμπορική δραστηριότητα, όπως οι διακινητές παράνομων προϊόντων (ναρκωτικών, τσιγάρων, διαβατηρίων κ.τ.λ.).

Εικόνα 6-14. Οι τρέχουσες χρήσεις στο δημόσιο χώρο των 4 πλατειών, σύμφωνα με την εμπειρία και την αντίληψη των ερωτώμενων: (α) κατάλογος των κατηγοριών χρηστών που αντιστοιχεί στην αρίθμηση των γραφημάτων, (β) συχνότητα των διαφορετικών κατηγοριών χρηστών κατά τη διάρκεια της ημέρας, και (γ) κατά τη διάρκεια της νύχτας

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Κ. Αβδελίδη, 2018.

Η πρώτη κατηγορία έχει παρουσία εκεί σε σχετικά χαμηλά επίπεδα την ημέρα αλλά και τη νύχτα, λιγότερο ή περισσότερο χαμηλά ανάλογα με το επάγγελμα. Η παρουσία της δεύτερης κατηγορίας κυμαίνεται σε χαμηλότερα επίπεδα και τη νύχτα σε πολύ χαμηλά. Η δε παρουσία της τρίτης κατηγορίας, αυτής των ατόμων με παράνομη δραστηριότητα, εμφανίζεται σε πολύ ψηλά ποσοστά, ιδιαίτερα τη νύχτα.

➤ Οι άνεργοι που αναζητούν εργασία και συχνάζουν στις πλατείες δημιουργώ-ντας στέκι, δεν είναι πολλοί.

➤ Οι άστεγοι, τα εκδιδόμενα άτομα και κυρίως οι χρήστες ναρκωτικών, εκτι-μούν οι ερωτώμενοι ότι είναι αρκετοί έως πάρα πολλοί ιδιαίτερα τη νύχτα.

➤ Τα μέλη ακραίων πολιτικών ή άλλων οργανωμένων ομάδων και οι χούλι-γκαν φαίνεται ότι δεν έχουν καθόλου αισθητή παρουσία στις πλατείες, με τους χούλιγκαν να είναι στα χαμηλότερα επίπεδα.

➤ Μεταξύ των χρηστών-επισκεπτών των πλατειών, οι κάτοικοι της περιοχής δεν είναι πολλοί και ιδιαίτερα τη νύχτα είναι ακόμη λιγότεροι. Αυτό ισχύει και για

τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής του Κέντρου της Αθήνας, οι οποίοι έχουν ωστόσο λίγο μεγαλύτερη παρουσία.

› Τα άτομα που συχνάζουν εκεί μόνα τους φαίνεται ότι είναι το μεγαλύτερο μέρος του κοινού των 4 πλατειών, ενώ λιγότερες είναι οι οικογενειακές παρέες (ειδικά τη νύχτα) ή οι παρέες φίλων ή ακόμη και τα οργανωμένα γκρουπ.

› Την ημέρα πολλοί μεταξύ των χρηστών είναι οι πελάτες κυρίως των μαγαζιών τροφίμων και άλλων αγαθών καθημερινής ανάγκης, ενώ οι πελάτες μαγαζιών ρουχισμού, οικιακών ειδών, εξειδικευμένων ειδών, εστιατορίων και καφετεριών, παρότι δεν είναι λίγοι, σύμφωνα με την εκτίμηση των ερωτώμενων, είναι σαφώς λιγότεροι από τους προηγούμενους.

› Αυτοί που εμφανίζονται με σχετικά υψηλά ποσοστά είναι οι μετανάστες προγενέστερων κυμάτων μετανάστευσης και, με υψηλότερα οι μετανάστες του νέου κύματος μετανάστευσης.

6.3.3 Περιοχή ένταξης του δημόσιου χώρου στον τοπικό αστικό ιστό

Στο έργο, η γύρω περιοχή ενός δημόσιου χώρου, δηλαδή η περιοχή που τον περιλαμβάνει και τον περιβάλλει, προσδιορίστηκε κάθε φορά στο πλαίσιο των ειδικότερων στοχεύσεων και αναγκών της κάθε εργασίας. Οριοθετήθηκαν έτσι διαφορετικές χωρικές ενότητες, σύμφωνα με τα κριτήρια και τους όρους της ανάλυσης της κάθε εργασίας, εστιάζοντας: είτε (α) στην ταυτοποίηση της γύρω περιοχής ενός εξεταζόμενου δημόσιου χώρου κατά τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του μόνιμου πληθυσμού της (Κεφάλαιο 2), είτε (β) στην ανάλυση της μεταβολής των χρήσεων γης των όμορων οικοδομικών τετραγώνων γύρω από το δημόσιο χώρο σε χρονικές περιόδους πριν και μετά την αναδιαμόρφωσή του (Κεφάλαιο 3), είτε (γ) στη μελέτη της προσαρμογής των επαγγελματικών δραστηριοτήτων στο δημόσιο χώρο μετά την ανάπλασή του, κατά κτιριακή εγκατάσταση στο ισόγειό του, περιμετρικά ή εντός του χώρου (Κεφάλαιο 4, Κεφάλαιο 6).

Σχετικά με τις διαφορετικές οριοθετήσεις της γύρω ή περιβάλλουσας περιοχής ενός υπό ανάπλαση αστικού χώρου, σημειώνονται τα ακόλουθα. Κατά πρώτο, οι διαφοροποιήσεις αυτές συνδέονται με το γεγονός ότι οι διαιρέσεις του αστικού ιστού δεν είναι δεδομένες ούτε στατικές, καθώς η φύση τους σχετίζεται με ένα εξελισσόμενο μέσα στο χρόνο συνεχές διαδικασιών, ανθρώπων, δραστηριοτήτων και αντικειμένων. Κατά δεύτερο, για να εκπονηθούν και να χρησιμοποιηθούν δεδομένα διαφορετικών τύπων, οι χωρικές ενότητες αναφοράς τους δεν συμπίπτουν μεταξύ τους, συνήθως για λόγους πρακτικούς. Συχνά, καθώς τα δευτερογενή δεδομένα αναφέρονται σε σταθερές χρονικά απογραφές και τα πρωτογενή δεδομένα είναι, κατά κανόνα, μεταγενέστερα, οι συλλογές των στοιχείων δεν είναι συγχρονισμένες και οι χωροθετήσεις των δεδομένων στο πλαίσιο των αναλύσεων ερευνών και μελετών είναι ασύμπτωτες. Επιπλέον, τα παραγόμενα των διαφορετικού τύπου εμπλεκόμενων στον προγραμματισμό, το σχεδιασμό και

την ανάπτυξη του αστικού χώρου –όπως είναι η τοπική αυτοδιοίκηση, οι κεντρικές υπηρεσίες υπουργείων, οικονομικοί και κοινωνικοί φορείς και παράγοντες, συγκοινωνιολόγοι, πολεοδόμοι, αρχιτέκτονες, αρχαιολόγοι, ιστορικοί, περιβαλλοντολόγοι, φυσικοί, κ.ά. βασίζονται σε διαφορετικής φύσης δευτερογενή και πρωτογενή δεδομένα. Δεδομένα στατιστικής γενικής χρήσης, οικονομικής, χάραξης πολιτικής, κοινωνιολογίας, χωρικής ή τεχνικής μελέτης κ.τ.λ., αναφέρονται σε διαφορετικές διαιρέσεις του αστικού χώρου, διαφορετικές χωρικές κλίμακες και, κατά κανόνα, ασύμπτωτες χωρικές ενότητες.

Τα παραπάνω συνεπάγονται αναπόφευκτα τη ρευστότητα των όρων προσδιορισμού και τη διακύμανση των ορίων αναφορικά με την περιοχή ένταξης στον αστικό ιστό ενός δημόσιου χώρου υπό ανάπτυξη. Αυτό διαπιστώνεται και στην περίπτωση των πλατειών καθώς αυτές συσχετίζονται, στο επίπεδο του προγραμματισμού και του σχεδιασμού όπως και της ανάλυσης του αστικού χώρου, με διαφορετικές ευρύτερες χωρικότητες.

Από τα αποτελέσματα δύο εργασιών του έργου που είχαν αντικείμενο, η μία, την ανάλυση του πολιτικού και επιστημονικού λόγου με τον οποίο επιχειρείται η θεμελίωση της λογικής των επεμβάσεων αστικού σχεδιασμού (Κεφάλαιο 5) και, η άλλη, την κοινωνικοδημογραφική ταυτοποίηση των περιοχών ένταξης των χωρικών επεμβάσεων στον αστικό ιστό (Κεφάλαιο 2), φάνηκε ότι οι τέσσερις πλατείες ανήκουν εναλλασσόμενα σε διαφορετικές χωρικές ενότητες, ανάλογα με τις ομαδοποιήσεις, τις ταξινομήσεις των δεδομένων και τις διαιρέσεις του αστικού χώρου που χρησιμοποιούνται στις αναλύσεις των μελετών ή των ερευνών που υποστηρίζουν τις στρατηγικές ανάπτυξης του κέντρου της Αθήνας.

Συγκεκριμένα, από την πρώτη προαναφερόμενη εργασία, φάνηκε ότι για το σχεδιασμό στην κλίμακα της πόλης, οι πλατείες που βρίσκονται στις δύο άκρες της αλυσίδας των πλατειών, η Ομόνοια και το Μοναστηράκι, συγκαταλέγονται μεταξύ των χώρων που περιλαμβάνονται στα γενικότερα προγράμματα ανάπτυξης της πόλης και εντάσσονται στις χωρικές ενότητες εφαρμογής τους. Κατά πρώτο, οι δύο αυτές πλατείες εντάχθηκαν στο πρόγραμμα της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας με αναφορά σε μια περιοχή που, με κέντρο την Ακρόπολη, εκτείνεται από την Ακαδημία Πλάτωνος και τον Κεραμεικό έως το Ολυμπείο. Στόχος ήταν, με τις αναπλάσεις τους βάσει αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, οι πλατείες να συμβάλουν στην ανάκτηση της ιστορικής, αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής φυσιογνωμίας της πόλης, μέσω ανάδειξης αρχαιολογικών και πολιτιστικών κοιτασμάτων, ανοιχτών κοινόχρηστων χώρων και δημιουργίας δικτύου πεζοδρομήσεων σε ένα πλέγμα ανοιχτού μουσείου που συνδέεται με το σύγχρονο ιστό και την καθημερινή ζωή της πόλης. Κατά δεύτερο, οι δύο πλατείες εντάχθηκαν στο πρόγραμμα Αττικό Μετρό για τον ανασχεδιασμό των κυκλοφοριακών ροών σε σχέση με τις απολήξεις και τις εισόδους του μετρό και του ηλεκτρικού σιδηρόδρομου. Οι χωρικές ενότητες διαιρούν όλη την πόλη και το νομό και είναι συγκοινωνιακής φύσης. Οι δύο ενδιάμεσες πλατείες, Κοτζιά και Βαρβακείου, σχεδιάστηκαν και αναδιαμορφώθηκαν ως σημειακές επεμβάσεις αστικού σχεδιασμού με πρωτοβουλία του δήμου. Κύριος στόχος ήταν η επίλυση προβλημάτων υπόγειας στάθμευσης στο κέντρο της πόλης και τον έλεγχο της

οργάνωσης και της λειτουργίας των πλατειών, στο πλαίσιο του γενικότερου και εξελισσόμενου από το 1980 έως σήμερα προγράμματος ανάπλασης του ιστορικού κέντρου της Αθήνας. Από την άλλη, στην κλίμακα των ορίων του δημόσιου χώρου των πλατειών, η ανάπτυξή τους χαρακτηρίστηκε από δραστικές χωρικές και μορφολογικές αλλαγές, με τη δημιουργία αρχιτεκτονικών διαμορφώσεων και πεζοδρομήσεων επιδιώκοντας τη μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων για συλλογικές δραστηριότητες και συμβολή στην κοινωνική ζωή γειτονιάς.

Από τη δεύτερη προαναφερόμενη εργασία του έργου, φάνηκε ότι στην κλίμακα του τοπικού κοινωνικού ιστού και βάσει δεδομένων και χωρικών οριοθετήσεων της στατιστικής υπηρεσίας, οι τέσσερις πλατείες περιλαμβάνονται σε μια ενιαία περιοχή με διαφορετικά όρια από τα πολεοδομικά, η οποία έχει ως πρώτο και κύριο χαρακτηριστικό τα υψηλά ποσοστά αυτοαπασχολούμενων. Ωστόσο, προσδιορίζοντας την περιοχή αυτή κατά εσωτερικές κοινωνικο-δημογραφικές ομοιότητες του πληθυσμού της, αυτή φαίνεται να διαχωρίζεται σε δύο υποπεριοχές που έχουν, μεταξύ τους, τόσο κοινά όσο και διαφορετικά χαρακτηριστικά. Οι πλατείες Ομονοίας και Κοτζιά βρίσκονται στην πρώτη υποπεριοχή, με επιτρεπόμενες χρήσεις γης το υπερτοπικό κέντρο και τη γενική κατοικία. Ο πληθυσμός της έχει μια πολύ έντονα έμφυλη (ανδρική) και καθαρά «παγκοσμιοποιημένη» σύνθεση, με πολύ υψηλά ποσοστά ατόμων χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, άγαμων, με επαγγέλματα μπλε κολάρου, οικονομικά ενεργών, μελών πολυπληθών νοικοκυριών και που κατοικούν στις κακοδιατηρημένες πολυκατοικίες περιόδου 1960-1980. Οι πλατείες Βαρβακείου και Μοναστηρακίου ανήκουν στη δεύτερη υποπεριοχή, με επιτρεπόμενες κύριες χρήσεις τη γενική κατοικία, το αστικό πράσινο-ελεύθεροι χώροι και το υπερτοπικό κέντρο. Ο πληθυσμός της έχει, αλλά σε σαφώς χαμηλότερο βαθμό από την προηγούμενη υποπεριοχή, έμφυλη ανδρική και «παγκοσμιοποιημένη» σύνθεση, περιλαμβάνει στον ίδιο βαθμό άγαμα και οικονομικά ενεργά άτομα, ενώ η σύνθεση είναι μικτή ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων με παρουσία τόσο μορφωμένων όσο και μη μορφωμένων ατόμων. Η συνολική περιοχή παρουσιάζει πολύ υψηλά ποσοστά νέων ατόμων και ατόμων σε παραγωγικές ηλικίες (15-24 ετών για την πρώτη υποπεριοχή και 25-64 για τη δεύτερη) και, αντίθετα, παρουσιάζει χαμηλά ποσοστά παιδιών (0-14 για τις δύο υποπεριοχές).

Τα παραπάνω προβάλλουν, στο παράδειγμα των τεσσάρων πλατειών, το πρόβλημα των διαφορετικών και συχνά ασύμπτωτων διαιρέσεων του αστικού χώρου που χρησιμοποιούνται στη διερεύνηση, τον σχεδιασμό και την ανάπτυξή του. Ωστόσο, για να διερευνηθεί η αλληλεπίδραση και να επιτευχθεί η ενσωμάτωση ενός συγκεκριμένου χώρου στο αστικό περιβάλλον του, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα που απορρέει και συνεπάγεται την αποσπασματικότητα στην περιγραφή του αστικού χώρου.

As επανέρθουμε στον αστικό σχεδιασμό που είναι και ένα από τα πεδία θεωρητικής και εμπειρικής εξειδίκευσης του έργου (Κεφάλαιο 1). Ο αστικός σχεδιασμός, σύμφωνα με ορισμένους, συνδυάζει τον αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό/προγραμματισμό, με κύριο στόχο το σχεδιασμό με τον δομικό συσχετισμό του δημόσιου χώρου στην πόλη εντός της κύριας συστατικής της ενότητας

που είναι η συνοικία (Moughtin, 1999). Επίσης, για πολλούς, προκειμένου να αποφευχθεί η σύγχυση ερμηνείας, θεωρούν ότι ο αστικός σχεδιασμός διακρίνεται από τη πολεοδομία ως εξής: η πολεοδομία είναι μια γενική πρακτική για την πόλη, ενώ ο αστικός σχεδιασμός είναι μια προγραμματισμένη παρέμβαση σε ένα καθορισμένο χώρο και σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο χωροταξικό, οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό (Raynaud and Wolff, 2009 : 11, Κεφάλαιο 1). Για άλλους, ο αστικός σχεδιασμός σήμερα, διαφέρει από την πρώτη φάση εμφάνισής του στη δεκαετία 1950 ως απάντηση στον φονκσιοναλισμό του μοντέρνου κινήματος και δεν ορίζεται με απόλυτη σαφήνεια ως προς την κλίμακα και την τρισδιάστατη υπόσταση των προϊόντων του. Ο αστικός σχεδιασμός χαρακτηρίζεται σήμερα από τις επικαλύψεις του με τομείς διαφορετικούς από τους συγγενικούς του της πολεοδομίας και της αρχιτεκτονικής. Αναφέρονται τομείς όπως της δημόσιας υγείας, της οικονομικής ανάπτυξης και της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Ενώ, θεωρείται όλο και περισσότερο ότι ο αστικός σχεδιασμός είναι ένας στρατηγικός σχεδιασμός με στόχο τη δημιουργία τόπων σε σύνδεση με τους μεγαλύτερους στόχους ανάπτυξης της πόλης (Larice and Macdonald, 2013: xvii). Και στις δύο περιπτώσεις, ο προσδιορισμός ενός δημόσιου χώρου υπό ανάπλαση φέρνει επιτακτικά στην επιφάνεια το ζήτημα της «εντοπιότητάς» του. Το ζήτημα αυτό, που είναι τόσο θεωρητικής όσο και πρακτικής φύσης, συνδέεται με τη λειτουργία του δημόσιου χώρου, ως αστικός τόπος σε οργανική αλληλεπίδραση με το γύρω κοινωνικό-αστικό περιβάλλον. Με άλλα λόγια, για την ανάπλαση ενός ανοικτού δημόσιου χώρου, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη όχι μόνο η χωρική, λειτουργική και συμβολική σημασία του στην πόλη και στη μνήμη των κατοίκων της, αλλά και η ενσωμάτωσή του στον τοπικό κοινωνικό ιστό. Πρακτικά, μαζί με τα χωρικά ζητήματα, τίθεται η ερώτηση κατά πόσο και με ποιόν τρόπο ένας δημόσιος χώρος χρησιμοποιείται από τους κατοίκους, τους εργαζόμενους ή τους επισκέπτες των γύρω περιοχών του. Οι άνθρωποι αυτοί συχνάζουν στο δημόσιο χώρο, τον επισκέπτονται ευκαιριακά ή δεν τον επισκέπτονται καθόλου; Ποιες είναι οι δραστηριότητές τους στο συγκεκριμένο δημόσιο χώρο; Ποιες είναι οι δραστηριότητες που θα μπορούσαν να έχουν εκεί και σε ποιο βαθμό τις εξασκούν; Ποιες είναι οι δραστηριότητες που δεν μπορούν να έχουν εκεί και για ποιους λόγους; Ποιοι είναι οι παράγοντες (χωρικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί, εξουσίας, πολιτισμικοί, άλλοι) που συντελούν στη χρήση ή τη μη χρήση του δημόσιου χώρου και των υπηρεσιών του από τους ανθρώπους των γύρω περιοχών του; Ποιες είναι οι αλλαγές στις χρήσεις αυτές, πριν και μετά την ανάπλαση του δημόσιου χώρου; Πώς αυτές οι αλλαγές ισχυροποιούν ή αντίθετα αποδυναμώνουν τον δεσμό των ανθρώπων που βρίσκονται λόγω κατοικίας, εργασίας ή άλλης αιτίας, σε μικρότερη ή μεγαλύτερη εγγύτητα με τον δημόσιο χώρο και το κοινό του; Και, αντίστροφα, ποιες είναι οι σχέσεις του κοινού ή των επιχειρηματιών του δημόσιου χώρου με τη γύρω του περιοχή;

Έτσι λοιπόν, ένας από τους στόχους της έρευνας, για την οποία γίνεται λόγος στο κεφάλαιο αυτό, ήταν να προσδιοριστούν οι περιοχές ένταξης στον τοπικό αστικό ιστό των τεσσάρων πλατειών σε σχέση με την καθημερινή ζωή σε αυτές. Με τη γενικότερη οπτική των στόχων της έρευνας (βλ. 6.1.1), επιλέχθηκε η

ομάδα-στόχος της οποίας ο δεσμός με τους εξεταζόμενους δημόσιους χώρους είναι καθημερινός. Επιχειρείται, η περιοχή που είναι σε μικρότερη ή μεγαλύτερη εγγύτητα με την κάθε πλατεία και αλληλεπιδρά με αυτή, να οριοθετηθεί και να προσδιοριστεί σύμφωνα με την αντίληψη των ερωτώμενων. Με την ανάλυση των απαντήσεών τους, επιδιώκεται να αποσαφηνιστούν η συνδεσιμότητα και οι επικαλύψεις των περιοχών αυτών μεταξύ τους για το σύνολο των τεσσάρων πλατειών.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας φάνηκε πράγματι ότι η ομάδα-στόχος που ρωτήθηκε διατηρεί, σε σημαντικό βαθμό, ακόμη,¹⁶ έναν ισχυρό διαχρονικό δεσμό με τις εξεταζόμενες πλατείες. Συμβάλλει στη διατήρηση της ανθρώπινης κλίμακας στον πυκνό πολεοδομικό χώρο που περικλείει και περιλαμβάνει τις πλατείες με το είδος των επιχειρήσεων με το οποίο σχετίζεται. Είδαμε στην προηγούμενη ενότητα ότι οι επιχειρήσεις, σε ποσοστό 80%, είναι μικρού και πολύ μικρού μεγέθους και μόνο λίγες είναι μεγάλου ή μεσαίου μεγέθους. Στην πλειονότητά τους πρόκειται για καταστήματα διαφορετικών τύπων –εμπορικά πλέον του ήμισυ, εστιατόρια, αναψυκτήρια, επαγγελματικά εργαστήρια, ξενοδοχεία, γραφεία τράπεζες, κέντρα διασκέδασης, θρησκευτικοί χώροι εγκαταστάσεις μέσω μαζικής μεταφοράς, διοίκησης και έδρα ακαδημαϊκού φορέα (Κεφάλαιο 4). Επίσης, ορισμένες επιχειρήσεις υπάρχουν εκεί από το 19ο αιώνα με αρχές του 20ού. Η λειτουργική δομή των επιχειρήσεων, που σχετίζεται άλλωστε με την υπερ-αντιπροσώπηση ιδιοκτητών μεταξύ των ερωτώμενων, ισχυροποιεί τον δεσμό της ομάδας-στόχου με το δημόσιο χώρο των πλατειών. Η παρουσία των ιδιοκτητών είναι καθημερινή στους χώρους εργασίας τους που αποτελούν επιπλέον τους τόπους της επιχειρηματικής ευθύνης και της δημιουργικότητάς τους. Η προσωπική επικοινωνία, η συναλλαγή και η αλληλεπίδραση της πελατείας τους με το ευρύ κοινό των χρηστών του δημόσιου χώρου και η άμεση φυσική εγγύτητα συντελούν στην προσωπική βίωση των προβλημάτων και της λειτουργίας του δημόσιου χώρου.¹⁷ Έτσι,

16. Σημειώνεται ότι η περιοχή έχει υποστεί αλλαγές μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες και κυρίως μετά την οικονομική κρίση της τελευταίας δεκαετίας, από την άποψη των τάσεων μεταβίβασης των ιδιοκτησιών είτε σε μεγαλύτερες και με άλλο τύπου σχέσεων με την περιοχή επιχειρήσεις είτε σε μικρομεσαίες λιανεμπορικές επιχειρήσεις. Ως προς τις τελευταίες, έχει ενδιαφέρον η λύση για την ανάπτυξη της περιοχής που προτείνεται τελευταία από το Εμπορικό Σύλλογο Αθήνας, την Περιφέρεια Αττικής και το Δήμο Αθήνας για ένα πρόγραμμα μετατροπής των άδειων κτιρίων σε «malls» (www.protothema.gr, 22.12.2017). Ωστόσο, οι αλλαγές στις χρήσεις των κτιριακών εγκαταστάσεων (Κεφάλαιο 3) που ενδεχομένως συνοδεύουν τις προαναφερόμενες τάσεις με τις εν εξελίξει επιπτώσεις τους, θα πρέπει να μελετηθούν και να προβλεφθούν βάσει λεπτομερέστερης και βαθύτερης οικονομικής και πολιτικής διερεύνησης αναφορικά και με τις δραστηριότητες real estate στην περιοχή.

17. Βέβαια, στη θετική θεώρηση του τοπικού δεσμού της μίας ή της άλλης ομάδας χρηστών ή δρώντων με ένα δημόσιο χώρο, δεν θα πρέπει να παραμεληθούν και οι εκφάνσεις με τις πιθανές επιδράσεις τους στην αστική λειτουργία του, που σχετίζονται με την ανάπτυξη σχέσεων «αποκλειστικού τοπισμού». Την έννοια αυτή χρησιμοποιεί η Doreen Massey, όταν προτείνει την επανεξέταση των πραγμάτων και των τόπων με τρόπο ώστε να αναθεωρείται και να είναι δυνατή η αμφισβήτηση των αποκλειστικών τοπισμών που βασίζονται στους ισχυρισμούς κάποιας διαχρονικής αυθεντικότητας, με δεδομένες από τα πριν οντότητες αντί της

οι ερωτώμενοι εμφανίζονται να έχουν προνομιακή αντίληψη και γνώση σχετικά με την περιοχή στην οποία ανήκουν οι πλατείες. Αυτή η γνώση αναδύεται μέσα από το σώμα των αναφορών που δημιουργήθηκε, βάσει των απαντήσεων που συλλέχτηκαν στις διαφορετικές ανοιχτές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου και την ποσοτική ανάλυση που προτείνεται στο υποκεφάλαιο 6.3. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση (βλ.6.3.1.), φάνηκε ότι οι ερωτώμενοι αντιλαμβάνονται ως μία από τις πλέον σημαντικές παραμέτρους της αστικής λειτουργίας των τεσσάρων πλατειών τη γύρω τους περιοχή (βλ. Εικόνα 6-11, α, παράμετρος 18). Συνδέουν, πολύ συχνά καθώς αναφέρονται σε διάφορα θέματα, την αστική λειτουργία του δημόσιου χώρου των πλατειών με τη γύρω του περιοχή και τους δρόμους της, χωρίς να τον διαχωρίζουν από αυτήν. Ενώ, εκπλήσσει το γεγονός ότι τα θετικά της γύρω περιοχής υπερτερούν των αρνητικών της (βάσει των ποσοτικοποιημένων κατηγοριοποιήσεων που προέκυψαν με τη μεθοδολογική προσέγγιση).

Για τους ερωτώμενους, τα θετικά συνιστούν τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά της περιοχής, η οποία:

- › είναι από σχετικά καλή έως και ωραία ή πολύ ωραία,
- › έχει πολύ ενδιαφέρον και ειδικότερα τουριστικό ενδιαφέρον, καθώς έχει ανεκτίμητο αρχαιολογικό θησαυρό,
- › είναι μια εμπορική περιοχή, με πολλά εμπορικά καταστήματα, ενώ, παλιά ήταν το κέντρο του εμπορίου της Αθήνας,
- › σημαντική είναι η συγκεκριμένη της θέση, τόσο από γεωγραφική άποψη ως τοποθεσία σε εγγύτητα και με θέα στην Ακρόπολη και σε γειτνίαση με αρχαιολογικούς χώρους, όσο και ως διασταύρωση των γραμμών μετρό και ηλεκτρικού σιδηρόδρομου, και
- › ακόμη, περιλαμβάνει το Δημαρχείο της πόλης και τις έδρες πολλών τραπεζών.

Τα αρνητικά της περιοχής ενώ αναφέρονται ως δευτερεύοντα σε σχέση με τα θετικά, εκφράζονται ωστόσο με εντονότερους χαρακτηρισμούς:

- › η περιοχή είναι «υποανάπτυκτη», «δραματικά υποβαθμισμένη», «απαράδεκτη», «απρόσωπη», «πολύ χαλασμένη», «εμπορική πιάτσα σε μεγάλη πτώση», «όχι αναπτυσσόμενη», «στάσιμη προς τα κάτω», «κακόφημη», «με φυγή του ελληνικού στοιχείου και των υπηρεσιών», «μη αξιοποιημένη σωστά», «σε απαξίωση και αφάνεια», κ.ά.

Στη συνέχεια των προλεγόμενων, επιχειρείται η εμπειρική διερεύνηση για τον προσδιορισμό της περιοχής τοπικής ενσωμάτωσης/ένταξης του ανοικτού δημόσιου χώρου των 4 πλατειών, βάσει της ανάλυσης των δεδομένων της έρευνας πεδίου.

Οι περιοχές τοπικής ένταξης των πλατειών Ομοιοίας-Κοτζιά-Βαρβακείου-Μοναστηρακίου ως εύρημα της έρευνας πεδίου

Τα ευρήματα της εργασίας προέκυψαν από τις απαντήσεις που συλλέχτηκαν στην ανοιχτή ερώτηση του Πίνακα 6-4, η οποία ανήκει σε μία εκ των τριών ενοτήτων του ερωτηματολογίου, που έχει τίτλο «Αντίληψη του ερωτώμενου για τον κοινόχρηστο χώρο (πλατεία), τη γύρω περιοχή στην οποία εντάσσεται αυτός και την ανάπτυξή του». Ο ερωτώμενος καλείται να χαρακτηρίσει-περιγράψει και να οριοθετήσει σχεδιάζοντας στο χάρτη του ερωτηματολογίου, τη γύρω περιοχή στην οποία, κατά την καθημερινή γνώση του, τις εμπειρίες και τις διαμορφωμένες απόψεις του μέσα στο χρόνο, εντάσσεται η πλατεία. Επίσης, καλείται να εκτιμήσει και να σημειώσει ποιοι είναι οι σημαντικοί δρόμοι της περιοχής αυτής. Στο πλαίσιο του σχεδιασμού του ερωτηματολογίου και των ερωτήσεων που προηγούνται της εν λόγω σύνθετης ερώτησης, ο ερωτώμενος όταν καλείται να συγκεκριμενοποιήσει τη γύρω περιοχή της πλατείας έχει ήδη προετοιμαστεί ώστε να χρησιμοποιήσει την κοινωνικο-χωρική εκτίμησή του γι αυτήν. Για παράδειγμα, η άμεση ερώτηση που προηγήθηκε, είναι η ερώτηση για το πώς ο ερωτώμενος ονομάζει την πλατεία στην καθημερινότητά του. Η ερώτηση αυτή συνιστά μια εισαγωγική και έμμεση προτροπή να σκεφτεί πώς ο ίδιος ορίζει το δημόσιο (κοινόχρηστο) χώρο, σύμφωνα με το πώς τον αντιλαμβάνεται μέσα από την ατομική σχέση με αυτόν.

Πίνακας 6-4. Ερώτηση για τον προσδιορισμό της περιοχής ένταξης της πλατείας στον τοπικό αστικό ιστό

24	<p>Κατά την αντίληψή σας:</p> <p>A) Πώς θα χαρακτηρίζατε-περιγράφατε τη γύρω περιοχή στην οποία εντάσσεται ο συγκεκριμένος κοινόχρηστος χώρος (η πλατεία);</p> <p>B) Σημειώστε τους σημαντικούς δρόμους της γύρω περιοχής αυτής</p> <p>Γ) Στη συνέχεια, χρησιμοποιήστε το χάρτη της επόμενης σελίδας και σχεδιάστε ένα περίγραμμα το οποίο οριοθετεί τη γύρω περιοχή όπως εσείς την αντιλαμβάνεστε</p>
----	--

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ, 2016.

Η μεθοδολογία ανάλυσης περιλαμβάνει ποιοτική μελέτη συνδυασμένη με περιγραφική στατιστική ανάλυση και γραφική αναπαράσταση των ατομικών εκτιμήσεων και των σχημάτων που προέκυψαν από τις απαντήσεις στην παραπάνω ερώτηση. Η σύνθεση και η επεξεργασία των ευρημάτων οδήγησε στη δημιουργία μιας σειράς χαρτογραφικών αναπαραστάσεων και γραφημάτων που εμφανίζονται στις Εικόνες 6-15, 6-16 και 6-17.

Συγκεκριμένα, για κάθε πλατεία μεταφέρθηκαν στον ίδιο χάρτη όλα τα σχήματα που δημιουργήθηκαν, ξεχωριστά, από τον κάθε ερωτώμενο στο ερωτηματολόγιό του, λαμβάνοντας υπόψη και τις πρόσθετες περιγραφές, εφόσον υπήρχαν. Στον ίδιο χάρτη, προστέθηκαν και οι σημαντικοί, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, δρόμοι της περιοχής της κάθε πλατείας. Το αποτέλεσμα της σύντηξης που

επιχειρήθηκε με αυτόν τον τρόπο ήταν οι οριοθετήσεις των ερωτώμενων να περιγράψουν μια σχετικά ομοιόμορφη περιοχή για κάθε πλατεία. Οι διακυμάνσεις στα όριά της, κατά ερωτώμενο, είναι στην πλειονότητά τους μικρές. Πρόκειται κατά συνέπεια για μια συλλογική, προσεγγιστική μεν αλλά και συμπτωτική σε μεγάλο βαθμό, χωροθέτηση των πολλαπλών επιμέρους και ατομικών κοινωνικο-χωρικών εκτιμήσεων.

Στους χάρτες της Εικόνας 6-15, απεικονίζονται, οι ατομικές οριοθετήσεις που συνιστούν κλειστές ή και ανοιχτές τοπολογικές περιοχές, οι σημαντικοί δρόμοι όπως προκύπτουν από το σύνολο των απαντήσεων και δύο περιγράμματα που περιγράφουν, το ένα τη βασική γύρω περιοχή καθώς ενώνει το σύνολο των με μικρή απόκλιση οριοθετήσεων και το δεύτερο με τη μέγιστη απόκλιση γύρω περιοχή. Η μέγιστη περιοχή προκύπτει από το σύνολο των απαντήσεων, αλλά όπως φαίνεται στους χάρτες α, β γ και δ, συμβαίνει να περιλαμβάνει την οριοθέτηση ενός ερωτώμενου κάθε φορά, που αποκλίνει περισσότερο σε σχέση με το πλήθος των υπόλοιπων. Περιλαμβάνει επίσης και τους δρόμους που επεκτείνονται στον αστικό ιστό.

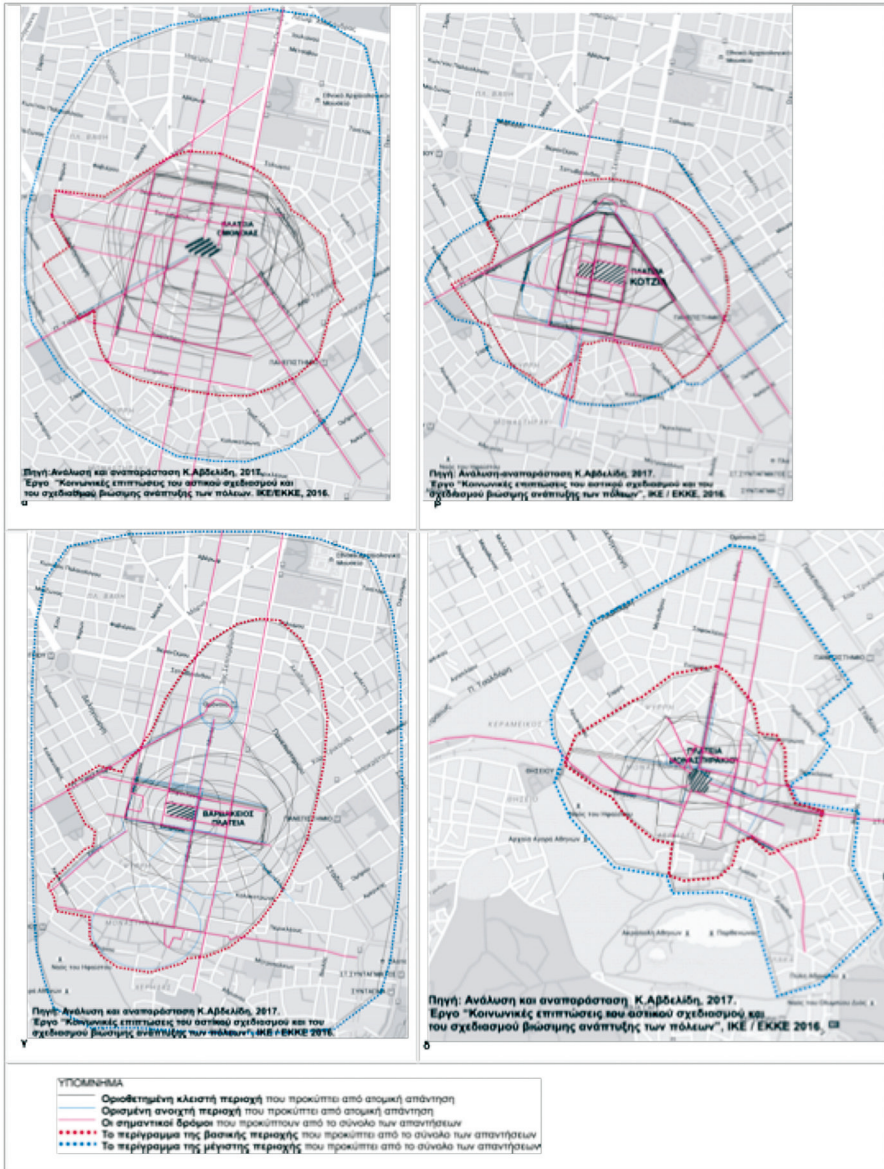
Έτσι, οι δύο οριοθετήσεις, βασική και μέγιστη, προσδιορίζουν εμπειρικά τη γύρω περιοχή στην οποία εντάσσεται η κάθε πλατεία στον τοπικό κοινωνικό και αστικό ιστό. Όπως φαίνεται στις χαρτογραφικές αναπαραστάσεις της Εικόνας 6-16, τα περιγράμματα ανά πλατεία εμφανίζουν σημαντικές τομές μεταξύ τους δημιουργώντας δυαδικές σχέσεις ως υποσύνολα ενός μεγαλύτερου συνόλου. Έτσι, με την ένωση των περιγραμμάτων, προκύπτει μια ενιαία περιοχή, η οποία αναφέρεται, τόσο στην περίπτωση της βασικής όσο και αυτή της μέγιστης, στο σύνολο των τεσσάρων πλατειών.

Οι δρόμοι αποτελούν συνθήως τα όρια που περιγράφουν τις χωρικές ενότητες, όπως τις γύρω περιοχές ένταξης των εξεταζόμενων πλατειών στον αστικό ιστό. Ωστόσο, αποτελούν και την σπονδυλική στήλη, το κεντρικό τμήμα, για κάθε χωρική ενότητα, καθώς η χωρική επικοινωνία εντός του ιστού μιας πόλης, εξασφαλίζεται από τους δρόμους της.

Στην περίπτωση των τεσσάρων πλατειών, καθώς οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να σημειώσουν τους σημαντικούς δρόμους της γύρω περιοχής στην οποία εντάσσεται η κάθε πλατεία, προέκυψε ένα σύνολο 49 δρόμων (19 για την περιοχή Ομονοίας, 19 για την περιοχή Κοτζιά, 15 για την περιοχή Βαρβάκειος και 14 για την περιοχή Μοναστηράκι). Η ποσοτική ανάλυση των αναφορών αναδεικνύει, όπως αναμενόμενο, την οδό Αθηνάς, ως τον κύριο σημαντικό άξονα της ενιαίας περιοχής που προσδιορίστηκε με αναφορά στο σύνολο των τεσσάρων πλατειών (Εικόνα 6-17 ε). Οι επόμενοι σημαντικοί άξονες είναι οι κάθετοι προς την οδό Αθηνάς εντός της ενιαίας περιοχής αλλά και οι περιμετρικοί δρόμοι της που συμπίπτουν με τους μεγάλους άξονες της κεντρικής Αθήνας.

Έτσι, η ενιαία περιοχή που περιλαμβάνει και τις τέσσερις πλατείες εμφανίζεται ως μια διακριτή χωρική ενότητα εντός της κεντρικής περιοχής της Αθήνας, παρά το γεγονός ότι οι πλατείες βρίσκονται μέσα ή σε σχέση εγγύτητας τόσο με το ευρύτερο εμπορικό κέντρο της Αθήνας όσο και με τον ιστορικό πυρήνα της και την παλιά πόλη. Και παρά το γεγονός ότι οι τέσσερις πλατείες διαφέρουν σημαντικά

όσον αφορά την ιστορία του σχηματισμού τους, τις διαδικασίες ανάπτυξής τους και τη συμβολική σημασία τους στη συλλογική μνήμη των Αθηναίων αλλά και τη λειτουργική σημασία τους στο συγκοινωνιακό δίκτυο της πόλης.

Εικόνα 6-15. Τα όρια και οι σημαντικοί δρόμοι για την γύρω περιοχή της κάθε πλατείας, σύμφωνα με τις απαντήσεις στις υποερωτήσεις Β και Γ του πίνακα 6-4 : Ομονοίας (α), Κοτζιά (β), Βαρβακείου (γ), Μοναστηρακίου (δ)

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ, 2016. Επεξεργασία: Κ. Αβδελίδη, 2017.

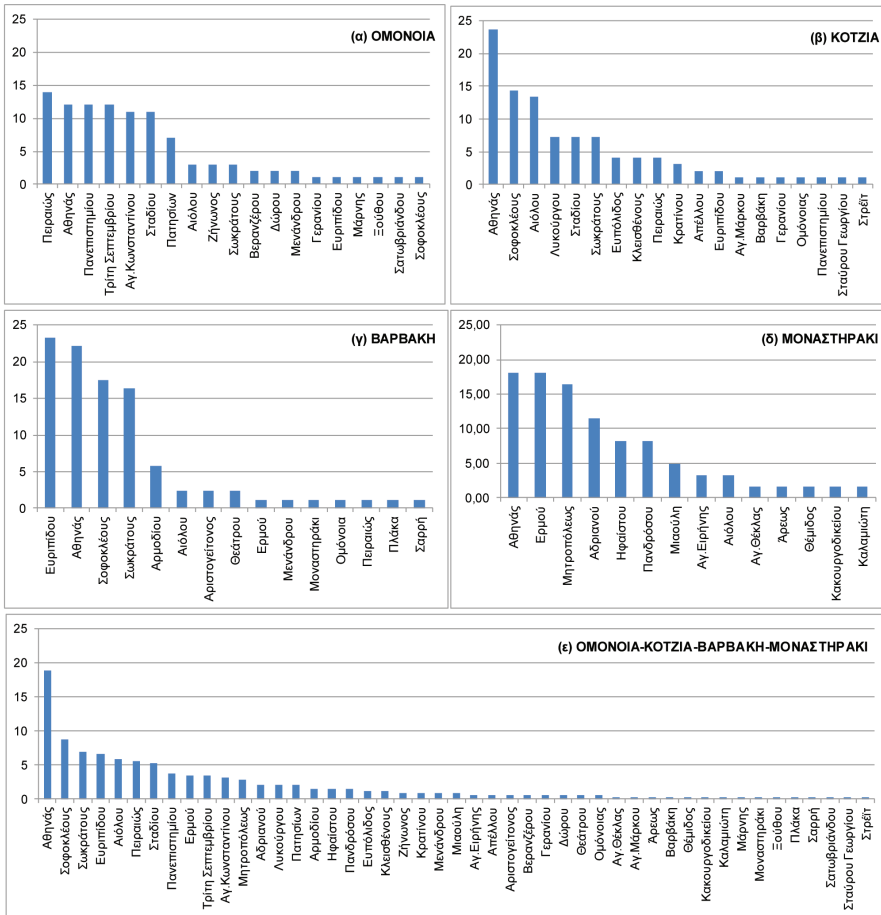
Εικόνα 6-16. Τα περιγράμματα των γύρω περιοχών των 4 πλατειών που προέκυψαν από το σύνολο των απαντήσεων στην ερώτηση 24ΒΓ και την ανάλυσή τους ανά πλατεία: οι κόκκινες αποχρώσεις αναπαριστούν τις βασικές περιοχές και οι μπλε τις μέγιστες

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Αβδελίδη, 2017.

6.3.4 Δημόσιος χώρος και ιδιότυπη κεντρικότητα

Οι πλατείες, με την αστική λειτουργία τους, τις σημερινές χρήσεις του δημόσιου χώρου τους και τη γύρω τους περιοχή, συνιστούν ένα σύνολο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, τόσο από γεω-ιστορική και πολεοδομική άποψη, όσο και από την άποψη της κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης και συνέχειας.

Το πολεοδομικό σύνολο, που μορφοποιείται από την αλυσιδωτή διαδοχή των πλατειών πάνω στον άξονα της οδού Αθηνάς, διαμορφώνει τον κορμό ενός επιμήκους τμήματος του ευρύτερου κέντρου πόλης, ανοικτού, νότια, προς την παλιά πόλη και, βόρεια, προς τον πυκνό αστικό ιστό της πόλης του 20ού αιώνα, διαθέτοντας ένα σημαντικό, με μικτά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, κτιριακό απόθεμα. Το σύνολο αυτό εντάσσεται σε έναν ιδιότυπο κοινωνικό ιστό που αποκρυσταλλώθηκε την τελευταία δεκαετία πάνω σε προγενέστερο ιστό, με νέα «παγκοσμιοποιημένη» σύνθεση και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, ωστόσο με υψηλά ποσοστά αυτοαπασχολούμενων και ενεργών οικονομικά ατόμων. Από την άλλη πλευρά, ο οικονομικός ιστός φαίνεται να συνεχίζει να κυριαρχείται από τη λειτουργία μικρών επιχειρήσεων, οι οποίες συμβάλλουν, παρόλη την υποβάθμιση των τελευταίων χρόνων, στη διατήρηση μιας τοπικής αστικής ζωής, με εκφάνσεις ανθρώπινης κλίμακας που συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με παραδοσιακές δραστηριότητες και

Εικόνα 6-17. Οι σημαντικοί δρόμοι της γύρω περιοχής για κάθε πλατεία (α), (β), (γ), (δ) και για τις 4 πλατείες (ε) όπως προκύπτουν από τις απαντήσεις στην ερώτηση 24 Β (σε % του αριθμού αναφορών ανά δρόμο)

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ, 2016. Επεξεργασία: Κ. Αβδελίδη, 2017.

δεσμούς γειτονιάς. Το σύνολο των πλατειών, φαίνεται να αλληλεπιδρά με τον κοινωνικο-οικονομικό αυτό ιστό, διαγράφοντας μια περιοχή με οντότητα, που εκτείνεται σε τμήμα του ευρύτερου κέντρου και στη δυτική περιφερειακή του ζώνη, ακολουθώντας τον άξονα του πολεοδομικού συνόλου όπως προαναφέρθηκε. Οι πλατείες συνιστούν την καρδιά της περιοχής αυτής.

Στην έρευνα, επιδιώχθηκε να προσεγγιστούν, σημειολογικά, εκφάνσεις κεντρικότητας και ουδετερότητας, σύμφωνα με την αντίληψη των ερωτώμενων, ειδικότερα μέσα από την ερώτηση 23 του ερωτηματολογίου («στην καθημερινότητά σας, όταν μιλάτε για την πλατεία, πως εσείς την αναφέρετε, πως την ονομάζετε;»). Οι ερωτώμενοι απάντησαν στην ερώτηση αυτή σε ποσοστό 90,4%. Από τον

τρόπο που ονομάζουν τις τέσσερις πλατείες, στην καθημερινότητά τους, φάνηκε ότι η κύρια σημασία τους είναι αυτή της κεντρικής αστικής δημόσιας λειτουργίας τους ως σημείο-πλατεία. Μόνον δευτερευόντως, οι ονομασίες υπαινίσσονται άλλες σημασίες, κοινωνικής, ιστορικής ή αισθητικής φύσης, όταν αναφέρονται στην αρνητική χρηστική υπόστασή τους ή την θετική εμπέλειά τους. Ωστόσο, στην πλειονότητά τους (83,5%), οι απαντήσεις αναφέρουν ουδέτερες ονομασίες, οι οποίες δεν περιλαμβάνουν θετικούς ή αρνητικούς χαρακτηρισμούς. Οι ονομασίες με αρνητικό χαρακτηρισμό ανέρχονται στο 14,1%, με θετικό χαρακτηρισμό στο 1,2% και με θετικό και αρνητικό χαρακτηρισμό στο 1,2%. Οι ουδέτερες ονομασίες αφορούν, κατά κύριο λόγο, τον γενικό όρο *πλατεία* («πηγαίνω στην πλατεία») ή στο επίσημο όνομα της κάθε πλατείας «πλατεία Ομοιοίας», κ.τ.λ. Κατά δεύτερο, οι ερωτώμενοι ονομάζουν την πλατεία ως συγκεκριμένο σημείο: «στην Ομόνοια», «στο Μοναστηράκι» κ.τ.λ. Η πλατεία ονομάζεται, επίσης, ως ο τόπος εμβληματικού κτιρίου: «η πλατεία του δημαρχείου Αθήνας», «δεν είναι μια απλή πλατεία, έχει το δημαρχείο», ή με την κυρίαρχη εμπορική λειτουργία της: «η Αγορά», «η κεντρική Αγορά». Βέβαια, αναφέρεται επίσης και ως ο χώρος με τον οποίο σχετίζεται ο ερωτώμενος: «στο μαγαζί», «στο κατάστημα». Οι ονομασίες που ταυτίζονται με αρνητικούς χαρακτηρισμούς αναφέρονται κυρίως στην παρεκκλίνουσα χρήση του δημόσιου χώρου των πλατειών: «ξενοδοχείο ύπνου», «σήμερα ανοιχτό ξενοδοχείο Άστρα», «τουαλέτα», «ελεύθερο αφοδευτήριο», «ουρητήριο», «καβούζα», «Νταχάου», «κωλοχανείο», «μπουρδέλο», «χώρος τοξικομανών και γκέτο ναρκωτικών», «υποβαθμισμένη», «παραμελημένη», «πλατεία βρωμιάς, αστέγων, απόρων», «πίσω αυλή του Δημαρχείου». Καταγράφκαν ελάχιστες ονομασίες με θετικό χαρακτηρισμό όπως πλατεία «με ιστορία, ευλογημένη», «πανέμορφος χώρος».

Ο οικείος τρόπος ονομασίας των εξεταζόμενων πλατειών δεν αποδείχθηκε πλούσιος. Για παράδειγμα, δεν γίνεται αναφορά σε ανθρώπινες, κοινωνικές ή εργασιακές σχέσεις. Οι απαντήσεις μάς έδειξαν, από τη μια μεριά, να μην έχει εξαλειφθεί η σημειολογική έννοια της «πλατείας» ως κεντρικής αστικής λειτουργίας. Από την άλλη, όμως, έδειξαν ότι, για την ανάπτυξη των πλατειών, παραμένει επίκαιρο το ζήτημα της διατήρησης τόσο της υπερτοπικής όσο και της τοπικής εμπέλειάς τους, μέσα από χωρική, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική επικήτρωση στην κεντρικότητα και την εξάλειψη της ουδετερότητας.

Είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη η γενικότερη στάση σχετικά με το χώρο που υποστηρίζει η Doreen Massey. Είναι σημαντικό η αναθεώρηση των τόπων να γίνεται μέσω της επανεξέτασης των πραγμάτων ως διαδικασιών και αντί της επιμονής για τα πράγματα ως προετοιμασμένες διακριτές οντότητες, να αναγνωρίζεται η συνεχής μεταμόρφωσή τους, που είναι στη φύση της ύπαρξής τους (Massey 2005).

Η συσχέτιση μεταξύ της χρήσης δημόσιων ανοιχτών χώρων και του τρόπου ζωής διερευνάται, κατά κανόνα, με επιτόπιες έρευνες, προσαρμοσμένες στους επιλεγμένους χώρους και στην ομάδα-στόχο ανάλογα με τη σχέση της με τον επιλεγμένο δημόσιο χώρο.

Η περίπτωση των τεσσάρων υπό εξέταση πλατειών μαζί με τις γύρω τους

περιοχές, επιβάλλει, προκειμένου να αποκαλυφθούν τα κατάλληλα ζητήματα για τον αστικό σχεδιασμό, να συσχετιστούν το περιεχόμενο και οι ταξινομήσεις των εμπειρικών δεδομένων με τα κοινωνικά (μεγαλύτερα από οικονομικά και ανθρωπολογικά) και τα χωρικά (πρακτικά και θεωρητικά). Επιπλέον, η επισήμανση των θεωρητικών απόψεων είναι απαραίτητη προκειμένου να συνδεθούν αποτελεσματικά οι διάφορες πτυχές της πραγματικότητας του αστικού χώρου που θα ήταν ευανάγνωστες μέσα από αυτές τις απόψεις. Ακόμη, οι διαφορετικές μονάδες αστικού χώρου και οι διαφορετικές κλίμακες αστικού σχεδιασμού που λαμβάνονται υπόψη για την ανάπτυξη ενός δημόσιου χώρου σχετίζονται με παρεμβάσεις μεγάλης κλίμακας στην πόλη ωστόσο κάθε δημόσιος χώρος έχει μια οργανική σχέση με τη γύρω του περιοχή σε συνεχή εξέλιξη. Στο πλαίσιο αυτό η θεώρηση της καθημερινότητας και της αστικότητας θέτει το ζήτημα του καθημερινού, του συνηθισμένου ως σύνολο «μικρών» δραστηριοτήτων αντιμετώπιση ή εμπλεκόμενο με το έκτακτο που αγγίζει το ιστορικό, το φιλοσοφικό.

Βιβλιογραφία

- Avdelidi, K. (ed.) (2004). *NCSR-Ruros Final Report: Annexe 2*. In M. Nikolopoulou (project co-ordinator), *RUROS-Rediscovering the Urban Realm and Open Spaces-Final Report*, (Contract No. EVK-CT2000-00032). Centre for Renewable Energy Sources-EU: Fifth Framework Programme, "City of Tomorrow and Cultural Heritage", from the Programme "Energy, Environment and Sustainable Development".
- Avdelidi, K. and Vitopoulou, A. (2018, under publication). Social mix, current uses and identities of 4 regenerated central squares in Athens through users' perception. In *Proceedings of AESOP Public Spaces and Urban Cultures thematic meeting*, Nicosia 16th-18th of May 2018 (e-proceedings).
- Boucheron, V. (1971). La montée du flot des errants de 1760 à 1789 dans la généralité d'Alençon. *Annales de Normandie*, 21 (1), 55-86.
- Fossier, A. (2002). Le grand renfermement. *Tracés. Revue de Sciences humaines*, 1|2002, <http://journals.openedition.org/traces/4130>, (2009).
- Foucault, M. (1975). *Surveiller et punir. La naissance de la prison*. Paris: Gallimard.
- Larice, M. and Macdonald, E. (eds) (2013). *The urban design reader*. New York: Routledge-Taylor and Francis Group.
- Massey, D. (2005). *For space*. London: SAGE Publications Ltd.
- Moughtin, C. (1999). *Urban design: Street and square*. Oxford: Architectural Press.
- Raynaud, M.M. and Wolff, P. (2009). Design urbain: approches théoriques. *Villes and immobilier. Approches historiques et conceptuelle*, 1. Observatoire IVANHOÉ Cambridge Du Développement Urbain et Immobilier, Université de Montréal.
- Raoulx, B. (1999). La pratique de l'espace urbain des populations marginales : l'exemple des « binnners » de Vancouver. *Espace, populations, sociétés*, 2-Les mobilités spatiales, 353-357.

- Pollien, A. (2005). Pierre Sansot, sociologie itinérante d'un être sensible. *A Contrario*, 5 (1), 105-117.
- Sansot, P. (1991). *Les gens de peu*. Paris: PUF.
- Sansot, P. (2004). *Poétique de la ville*. Paris: Payot and Rivages.
- Sarantakou, E., Tsartas, P. and Bonarou, Ch. (2018). How new technologies influence the perception of Athens as a tourist and cultural destination. In V. Katsonou and K. Velander, *Innovative approaches to tourism and leisure* (pp. 169-172). Springer Proceedings in Business and Economics.
- Sélimanovski, C. (2009). Effets de lieu et processus de disqualification sociale. Le cas de Strasbourg et du Bas-Rhin. *Espace, populations, sociétés*, 1, pp. 119-133.
- Swanson, G.E. (1971). Frameworks for Comparative Research: Structural Anthropology and the Theory of Action. In I. Vallier (ed.). *Comparative methods in sociology: Essays on trends and applications*. Berkeley: University of California Press, 141-202.
- Vallier, I. (ed.) (1971). *Comparative Methods in Sociology: Essays on Trends and Applications*. Berkeley: University of California Press.
- Zelditch, M. (1971). Intelligible comparisons. In I. Vallier (ed.). *Comparative methods in sociology: Essays on trends and applications* (pp. 267-308). Berkeley: University of California Press.

Αθηνά Βιτοπούλου

6.4. Δραστηριοποίηση και συμμετοχή των πολιτών στο σχεδιασμό και την αναβάθμιση του δημόσιου χώρου

6.4.1 Η συμμετοχή στη διαμόρφωση του αστικού χώρου

Το ζήτημα της συμμετοχής των πολιτών στον σχεδιασμό του χώρου έχει απασχολήσει τους ειδικούς του σχεδιασμού και τους μελετητές του αστικού χώρου από τη δεκαετία του 1960, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο πρακτικής: από το συμμετοχικό σχεδιασμό, στον επικοινωνιακό και συνεργατικό σχεδιασμό (Innes, 1995, Healey, 1997), *έως τις ποικίλες συμμετοχικές πρακτικές* και διαδικασίες συνδιαμόρφωσης ή/και συμπαραγωγής των αστικών επεμβάσεων ή τις προηγμένες μορφές ανοιχτής διαβούλευσης με ευρύτερο συμμετοχικό διάλογο που έχουν προταθεί και αναπτυχθεί. Βασική επιδίωξη των προσεγγίσεων αυτών, στο πλαίσιο της απαίτησης για τον εκδημοκρατισμό της διαδικασίας σχεδιασμού, αποτελεί το τελικό προϊόν του σχεδιασμού να αντικατοπτρίζει όσο τον δυνατόν περισσότερο τις ανάγκες, τις απόψεις, τις επιδιώξεις και τους στόχους των χρηστών, της κοινότητας, των ενδιαφερόμενων ομάδων, με στόχο τη μεγιστοποίηση της συναίνεσης και της κοινωνικής αποδοχής των επεμβάσεων.

Η συμμετοχή απέκτησε μεγάλη σημασία στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής κρίσης, καθώς και της συνεχούς αύξησης του ακτιβισμού, των κινητοποιήσεων πολιτών και των κοινωνικών κινημάτων σχετικά με περιβαλλοντικά ζητήματα, κυρίως λόγω της συνειδητοποίησης της ανάγκης για δραστηριοποίηση σε τοπικό επίπεδο. Από τη δεκαετία του 1990 δε, συνδέθηκε με και αναδείχθηκε μέσω της συζήτησης για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επίσης, στη θεωρία και πρακτική των νέων μορφών αστικής και γενικότερα χωρικής διακυβέρνησης –που αναπτύχθηκαν ως εναλλακτική στην παραδοσιακή κρατική σύλληψη και εφαρμογή δράση στο πλαίσιο της γενικότερης κρίσης του κράτους– η ευρεία συμμετοχή, η κάθετη και οριζόντια συνεργασία και η σύμπραξη κατέχουν ουσιαστική θέση (Wassehnpoven, 2008).

Στην προσπάθεια αναζήτησης προσεγγίσεων σχεδιασμού με ουσιαστική αξιοποίηση της συμμετοχής του πληθυσμού, σημαντική υπήρξε τα τελευταία χρόνια και η συμβολή των συνεχώς αναπτυσσόμενων συστημάτων Τεχνολογίας Πληροφοριών και Επικοινωνιών (ιστοσελίδες, ηλεκτρονικά blogs, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ανάπτυξη μεθόδων συμμετοχής με χρήση ΤΠΕ κ.λπ.), καθώς διέυρυναν κατά πολύ τις δυνατότητες ενημέρωσης του κοινού και τις μορφές συμμετοχής και μεγιστοποίησαν την ανάπτυξη και διάδοση των δράσεων διαμαρτυρίας ή/και

αντίστασης. Έτσι, είναι αρκετά συχνή πλέον η χρήση του όρου «ψηφιακός συμμετοχικός σχεδιασμός» στη σύγχρονη βιβλιογραφία (Σπυράτος, 2010).

Η πλούσια βιβλιογραφία σχετικά με τη συμμετοχή και το συμμετοχικό σχεδιασμό έχει αναδείξει τις ποικίλες πλευρές των διαδικασιών και πρακτικών συμμετοχής, με την ευρεία έννοια του όρου, τις κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές προεκτάσεις τους, τα θετικά τους στοιχεία αλλά και τα προβλήματα που προκύπτουν στην πράξη, τα όρια, τους περιορισμούς και την πολυπλοκότητα των σχέσεων που αναπτύσσονται (βλ. ενδεικτικά Arnstein, 1969, Innes, 1995, Healey, 1997, Hillier, 1999, Davies, 2001, Lane, 2005, Swyngedouw, 2005, Brownill and Carpenter, 2007, Wassenhoven, 2008, Paddison, 2009, Huxley, 2013, Thorpe, 2017, Legacy, 2017, Kalandides, 2018).

Η διατύπωση επιφυλάξεων σχετικά με τις πραγματικές δυνατότητες της συμμετοχής και της δραστηριοποίησης των πολιτών στην πράξη αφορούν κυρίως την αναποτελεσματικότητα των διαδικασιών συμμετοχικού σχεδιασμού, την επιμήκυνση της διαδικασίας του σχεδιασμού, την αδράνεια στη λήψη αποφάσεων, αλλά και τον αποκλεισμό των αδύναμων ομάδων πολιτών και τη χειραγώγηση των συμμετεχόντων πολιτών για την επίτευξη συναίνεσης σε συγκεκριμένους πολιτικούς σχεδιασμούς. Οι ανεπάρκειες και τα προβλήματα εφαρμογής του συμμετοχικού σχεδιασμού οδήγησαν την Arnstein να προτείνει, το 1969, την «κλίμακα συμμετοχής των πολιτών» με τα οκτώ διαφορετικά επίπεδα «δέσμευσης»: από το χειρισμό και τη θεραπεία, στην ενημέρωση, γνωμοδότηση και συμφιλίωση (καθησυχασμό), μέχρι τη συνεργασία, την αντιπροσωπευτική εξουσία και τέλος τον έλεγχο από τους πολίτες (Arnstein, 1969 στο Σταθακόπουλος, 1988: 24). Όπως επισημαίνει ο Καλαντίδης (2018), η Arnstein επέκτεινε την ανάγνωση της συμμετοχής πέρα από τα καθαρά διαδικαστικά ζητήματα προς τις βασικές έννοιες της εξουσίας και της αναδιανομής της, καθώς και στο ζήτημα του ποιος ωφελείται από τη συμμετοχή και με ποιους τρόπους. Η άποψή της δηλαδή για το συμμετοχικό σχεδιασμό απαιτούσε μια πιο ριζοσπαστική προσέγγιση: την «αναδιανομή της εξουσίας των πολιτών» που θα επέτρεπε στους πιο αδύναμους και αποκλεισμένους από τις πολιτικές και οικονομικές διαδικασίες να συμπεριληφθούν στη διαδικασία σχεδιασμού και να συμμετέχουν (Kalandides, 2018). Ανέδειξε δε, όπως υποστηρίζει ο Legacy (2017), τη σχέση που έχουν οι πολίτες με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, το πώς η συμμετοχή των πολιτών διαμορφώνεται μέσα από διαφορετικές τεχνικές του συμμετοχικού σχεδιασμού και πώς μπορεί να επηρεαστεί και να χειραγωγηθεί από πολιτικά συμφέροντα. Σύμφωνα με τον ίδιο, η εμπειρική μελέτη των μηχανισμών του συμμετοχικού σχεδιασμού και του τρόπου με τον οποίο η συμμετοχή των πολιτών αλληλεπιδρά με τη λήψη κυβερνητικών αποφάσεων έφερε στην επιφάνεια τα σημαντικά όρια στο μετασχηματιστικό δυναμικό της συμμετοχής των πολιτών στο πλαίσιο των επίσημων θεσμικών διαδικασιών σχεδιασμού. Διάφορες μορφές σύγχρονων συμμετοχικών πρακτικών θεωρούνται από την πολιτική ελίτ ως πολιτικά ευχάριστες μορφές κοινοτικής δέσμευσης, ενώ η επικέντρωση στη «συναίνεση» αποφεύγει –όπως επισημαίνει η κριτική σχετικά με τη συμμετοχή– το πολιτικό στον σχεδιασμό, εμποδίζοντας τους πολίτες να αμφισβητήσουν τον κυρίαρχο λόγο και την επικρατούσα άποψη σχετικά με τη διαμόρφωση του αστικού χώρου (Legacy, 2017).

Όπως υπενθυμίζει ο Thorpe (2017), η συμμετοχή του κοινού εκτείνεται βέβαια πέραν των συνεισφορών στις διαδικασίες που διεξάγονται από το κράτος και από τους επαγγελματίες, ώστε να περιλαμβάνει ένα ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων από πολίτες, ομάδες και θεσμούς με στόχο να επηρεάσουν τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την τρέχουσα και μελλοντική αστική ανάπτυξη. Πράγματι, τις τελευταίες δεκαετίες, εμφανίζεται σημαντικός αριθμός από δράσεις και «αστικά πειράματα» που υλοποιούνται από κινήσεις και πρωτοβουλίες πολιτών και επιχειρούν την ανάκτηση του αστικού χώρου και της καθημερινής ζωής πέρα από ή/και ανατρέποντας τα υπάρχοντα κοινωνικά, πολιτικά και χωρικά πλαίσια (Athanassiou et al., 2015, Πετροπούλου/Petrovou κ.ά./et al., 2016).

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται και οι σχετικά πρόσφατες και ριζοσπαστικές προσεγγίσεις και κινήματα σχεδιασμού, όπως ο «προσαρμοστικός σχεδιασμός (adaptive planning)» ή η «τακτική (tactical)», «προσωρινή (temporary)», «αντάρτικη (guerrilla)», «αναδυόμενη (pop-up/emergent)», «άτυπη (informal)» και «DIY» πολεοδομία, που ενθαρρύνουν χαμηλού κόστους και συχνά αυτοχρηματοδοτούμενες δράσεις και πρωτοβουλίες για την άμεση ανάκτηση και βελτίωση του δημόσιου χώρου και την προώθηση της βιώσιμης αστικής κινητικότητας. Οι περισσότερες από αυτές προέρχονται από μια κριτική στάση ή/και στάση αντίστασης απέναντι στις κυρίαρχες αστικές πολιτικές που βασίζονται στις επιταγές της αγοράς, καθώς και στις μεγάλης κλίμακας και «από τα πάνω» επεμβάσεις αστικής αναζωογόνησης που υλοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1990 και 2000 προκαλώντας έντονα φαινόμενα αστικού εξευγενισμού. Οι προσεγγίσεις αυτές μετατοπίζουν σαφώς το ενδιαφέρον προς περισσότερο σημειακές, χαμηλού κόστους και κινδύνου, προσωρινές ή μεταβατικές, «από τα κάτω», ευέλικτες, ήπιες, εναλλακτικές, πειραματικές, δημιουργικές και ρεαλιστικές στρατηγικές για τον σχεδιασμό και τη χρήση του δημόσιου χώρου, που βασίζονται στις υπάρχουσες δυναμικές των τοπικών κοινοτήτων. Σε μια περίοδο μάλιστα περιορισμένων πόρων και πολιτικής και οικονομικής αβεβαιότητας, οι προσεγγίσεις αυτές φαίνονται να ανταποκρίνονται καλύτερα στις περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες των τοπικών αυτοδιοικήσεων, αλλά και στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της αστικής κινητικότητας και των περιβαλλοντικών συνθηκών (Papaqiannakis and Vitoroulou, 2015).

Τέτοιου τύπου αστικές δράσεις και παρεμβάσεις αποτελούν επίσης μέρος της ευρύτερης συζήτησης για τη «δημιουργική» πόλη και της στροφής προς τις επιχειρηματικές μορφές αστικής διακυβέρνησης. Στο πλαίσιο των κυρίαρχων τις τελευταίες δεκαετίες νεοφιλελεύθερων αστικών πολιτικών που εστιάζουν στη δημιουργικότητα, πολλές δημιουργικές πρωτοβουλίες πολιτών και «αστικοί πειραματισμοί» από τη βάση αποτέλεσαν χρήσιμα εργαλεία για δήμαρχους και φορείς χάραξης πολιτικής (Athanassiou et al., 2015), συχνά χειραγωγώντας τις ή/και διαστρεβλώνοντας τις επιδιώξεις τους. Ο Paddison (2009) αναπτύσσει τα όρια και τους περιορισμούς που τίθενται στη συμμετοχή του κοινού στη μεταπολιτική συνθήκη (Swynghedouw, 2007). Υποστηρίζει ότι στη μεταπολιτική πόλη το μέλλον εκφράζεται ως συναινετική αλληλοκατανόηση, δίνοντας έτσι έμφαση στην αξία της τοπικής συμμετοχής ως πολιτική καθοδήγησης.

Αναμφισβήτητα εμφανίζονται διεθνώς σημαντικές διαφοροποιήσεις στις μορ-

φές και τους βαθμούς συμμετοχής, λόγω των διαφορετικών προσεγγίσεων και συστημάτων σχεδιασμού, της δημοκρατικότητας των θεσμών και της αντίληψης για το νόημα της συμμετοχής στο εκάστοτε πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο, αλλά και τη νοοτροπία, το πολιτισμικό επίπεδο, την παιδεία και τον βαθμό ευαισθητοποίησης του πληθυσμού. Ο Wassenhoven (2018) επισημαίνει ότι, αν και σχεδόν όλα τα συστήματα χωρικού σχεδιασμού προβλέπουν ένα στάδιο συμμετοχής στη διαδικασία σχεδιασμού, υπάρχουν ευρείες και παραπλανητικές παραλλαγές, ανάλογα με το αν η συμμετοχή προβλέπεται κατά το στάδιο σύνταξης του σχεδίου ή αποτελεί απλώς μια τυπική διαδικασία μετά την ολοκλήρωση του σχεδίου (δυνατότητα ενστάσεων και προσφυγών). Έτσι, σε ορισμένες χώρες, η συμμετοχή θεωρείται δεδομένη ή συνήθης απαίτηση, ενώ σε άλλες εξακολουθεί ακόμα να υπάρχει μόνο σε επίπεδο ρητορικής ή επίσημης υποχρέωσης, χωρίς απαραίτητα να είναι πραγματικά ευπρόσδεκτη, ή να αναγνωρίζεται ως ζωτικής σημασίας αλλά να εξακολουθεί να αποτελεί στόχο που πρέπει να επιτευχθεί (Wassenhoven, 2008). Σύμφωνα με τον Lane (2006), ο ορισμός του προβλήματος σχεδιασμού, τα είδη της γνώσης που χρησιμοποιούνται στην πρακτική του σχεδιασμού και η σύλληψη του πλαισίου σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για την έκταση της συμμετοχής που προσφέρεται στο κοινό.

Στην Ελλάδα, από τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες υπήρξαν προσπάθειες εμπλοκής του κοινού κατά τη διαδικασία σύνταξης πολεοδομικών μελετών με πρωτοβουλίες των ίδιων των μελετητών, χωρίς όμως σημαντική ενθάρρυνση από τους αναθέτοντες (Υπουργεία, οργανισμοί) ή την ύπαρξη αντίστοιχου θεσμικού πλαισίου, ενώ μόνο στα τέλη της δεκαετίας του 1970 άρχισε να απασχολεί και τον κρατικό τομέα η προβληματική για τη συμμετοχή (π.χ. διαδικασίες σύνταξης και αξιολόγησης Σχεδίου-πλαισίου «Πρωτεύουσα 2000») (Αραβαντινός, 1997: 90). Η θέσπιση της συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία σχεδιασμού έγινε ως γνωστόν στο πλαίσιο της πολεοδομικής μεταρρύθμισης της δεκαετίας του 1980 (Ν. 1337/1983 και Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης), τόσο μέσα από τις προσπάθειες αποκέντρωσης της διαδικασίας σχεδιασμού και της μεταφοράς αρμοδιοτήτων στις τοπικές αυτοδιοικήσεις, όσο και μέσα από την εμπλοκή των κοινωνικών φορέων και την εισαγωγή του θεσμού των «Πολεοδομικών Επιτροπών Γειτονιάς (ΠΕΓ)», ο οποίος όμως δεν εφαρμόστηκε στην πράξη.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 υπήρξε σταδιακή θέσπιση διατάξεων σχετικά με τη δημόσια διαβούλευση και τη δημόσια επικοινωνία και πληροφόρηση, συχνά ως αποτέλεσμα εφαρμογής οδηγιών από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Χρυστάκη, 2011: 35-36). Σημαντικά βήματα έχουν γίνει επίσης και στον τομέα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης με την εφαρμογή διαφόρων συστημάτων (όπως π.χ. η Διαύγεια, το OpenGov και το OpenData, το Μητρώο Ανθρώπινου Δυναμικού του Ελληνικού Δημοσίου, το Κεντρικό Μητρώο Δημοσίων Συμβάσεων κ.α.), τα οποία βελτιώνουν σε έναν βαθμό την πληροφόρηση και προωθούν τη δημοκρατική συμμετοχή.

Εντούτοις, έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι, όσον αφορά ειδικότερα το σχεδιασμό του χώρου, εκτός από τη θέσπιση ορισμένων διατάξεων που προβλέπουν τη διεξαγωγή δημόσιας διαβούλευσης κατά τις διαδικασίες έγκρισης διαφορε-

τικών ειδών σχεδίων και μελετών, ούτε ο νόμος 2508/1997 για τη βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών, αλλά ούτε και ο πιο πρόσφατος νόμος 4447/1916 για τη μεταρρύθμιση, τη συνολική δηλαδή αναδιάρθρωση και απλοποίηση, του πλαισίου χωρικού σχεδιασμού δεν επιχειρήσαν να εξελίξουν περαιτέρω τις διαδικασίες συμμετοχής, ενσωματώνοντας για παράδειγμα πιο σύγχρονες μεθόδους προσαρμοσμένες στην ελληνική συνθήκη.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, ο Χριστοφιλόπουλος (1987) επεσήμαινε ότι ο χωρικός σχεδιασμός στην Ελλάδα παρέμενε ουσιαστικά συγκεντρωτικός, μην αφήνοντας μεγάλα περιθώρια για την ανάπτυξη τοπικών κοινωνιών στις οποίες να ευνοείται η ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών, οι οποίοι έχουν άμεση και σαφή αντίληψη των προβλημάτων της περιοχής τους. Είκοσι χρόνια αργότερα, ο Wassenhoven (2008), συζητώντας τη σημασία της κοινωνικοπολιτικής κουλτούρας στην υιοθέτηση των συμμετοχικών και συνεργατικών πρακτικών και τις στρατηγικές της χωρικής διακυβέρνησης, υποστηρίζει ότι, στην περίπτωση της Ελλάδας, η συνεχιζόμενη πρακτική του πατροναρίσματος και των πελατειακών σχέσεων που κυριαρχεί στις σχέσεις των πολιτών με το κράτος και την κυβέρνηση λειτουργεί ενάντια στην ανάπτυξη μιας γνήσιας και ώριμης κοινωνίας των πολιτών, επιδρώντας αρνητικά στην προοπτική ανάπτυξης της διακυβέρνησης. Οι δύο αυτοί παράγοντες, πολλοί σημαντικοί για την προώθηση των διαδικασιών συμμετοχής και κατ' επέκταση συνδιαμόρφωσης ή/και συμπαραγωγής του αστικού χώρου –από τη μία δηλαδή ένα αποκεντρωμένο σύστημα σχεδιασμού που να προάγει τη συμμετοχή σε τοπικό επίπεδο και από την άλλη η ύπαρξη κουλτούρας συμμετοχής στους πολίτες και τις τοπικές κοινωνίες– εξακολουθούν να αποτελούν ζητούμενα.

Οι Vitoroulou και Yiannakou (2018) επισημαίνουν τη γενική έλλειψη κουλτούρας διακυβέρνησης και ουσιαστικού δημόσιου διαλόγου στον τομέα του σχεδιασμού στην Ελλάδα, πέρα από τις επίσημες διαδικασίες διαβούλευσης που παρέχονται από το θεσμικό πλαίσιο, την έλλειψη δηλαδή ενός εξωστρεφούς συστήματος σχεδιασμού το οποίο θα μπορούσε, σε κάποιο βαθμό, να ευνοήσει τους μηχανισμούς δημοκρατικής συμμετοχής και τις προτεραιότητες και πρωτοβουλίες που προέρχονται από τη βάση. Υποστηρίζουν δε ότι η πρόσφατη επιχείρηση των αποκαλούμενων μεταρρυθμίσεων, στο πλαίσιο των μνημονιακών υποχρεώσεων της χώρας, στερείται οποιασδήποτε θεσμικής καινοτομίας, η οποία θα διευκόλυνε τις πολυεπίπεδες και ανάμεσα σε πολλαπλούς εμπλεκόμενους σχέσεις, προκειμένου να καταστεί δυνατή η υλοποίηση βιώσιμων έργων που θα έχουν παραχθεί μέσα από διαδικασίες «ανάδρασης» με τις τοπικές κοινότητες, θα έχουν ευρεία κοινωνική αποδοχή και θα στοχεύουν σε κοινό όφελος για τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.

Παρά το γεγονός ότι δεν έχουν συντελεστεί στην πράξη σημαντικά βήματα όσον αφορά την ουσιαστική συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία του επίσημου σχεδιασμού σε όλες τις κλίμακες του χώρου, διαφαίνεται εντούτοις μια αυξανόμενη συνειδητοποίηση και ευαισθητοποίηση των πολιτών όσον αφορά τα περιβαλλοντικά ζητήματα, τα ζητήματα ποιότητας ζωής, συλλογικών αξιών και κοινών αγαθών, τα ζητήματα διαμόρφωσης του αστικού χώρου και ιδιαίτερα του δημόσιου χώρου.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, εντοπίζονται αρκετά ενδιαφέροντα παραδείγματα συλλογικής ανάκτησης του δημόσιου χώρου και των κοινών αγαθών από κινήματα βάσης, πρωτοβουλίες πολιτών ή δράσης αλληλεγγύης, κυρίως ως

αντίδραση στη συνεχώς αυξανόμενη τάση εμπορευματοποίησης και ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου, που συχνά περιλαμβάνουν νέες ή εναλλακτικές χρήσεις του αστικού χώρου, επιβεβαιώνοντας έτσι την ιδέα για «το δικαίωμα στην πόλη». Τα παραδείγματα αυτά πολλαπλασιάστηκαν κατά την περίοδο της κοινωνικο-οικονομικής κρίσης, κατά την οποία νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις και προγράμματα λιτότητας οδήγησαν στη σταδιακή αποδόμηση του δημόσιου τομέα, των δημόσιων εξυπηρετήσεων και υποδομών στον αστικό χώρο, καθώς και σε πολλαπλούς αποκλεισμούς ομάδων πολιτών από κοινά αγαθά και υπηρεσίες αλλά και από τον δημόσιο χώρο (Petropoulou, 2011 και 2014, Athanassiou et al., 2015, Πετροπούλου/Petropoulou κ.ά./et al., 2016, Gianniris, 2016, Vaiou and Kalantides, 2016, Christodoulou and Lada, 2017). Λόγω της μείωσης των δημοσίων επενδύσεων, της συνεχούς συρρίκνωσης του κράτους πρόνοιας και των αλλαγών στη λειτουργία του κράτους, ενδυναμώθηκε το ενδιαφέρον της κοινωνίας των πολιτών, η οποία μοιάζει πλέον να αναλαμβάνει πολλαπλούς ρόλους για να γεμίσει το κενό, με αποτέλεσμα την εμφάνιση ενός μεγάλου αριθμού «αστικών πειραμάτων» στην κλίμακα της γειτονιάς και της πόλης (Athanassiou et al., 2015).

6.4.2 Ανάλυση και αποτελέσματα της έρευνας πεδίου: δραστηριοποίηση και συμμετοχή στις 4 κεντρικές πλατείες της Αθήνας

Στο παραπάνω πλαίσιο, οι τρεις (3) τελευταίες ερωτήσεις της Ενότητας III του ερωτηματολογίου (βλ. Πίνακα 6-5), σχετικά με την αντίληψη των ερωτηθέντων για τους υπό μελέτη κοινόχρηστους χώρους, την περιοχή στην οποία εντάσσονται και τις επεμβάσεις ανάπλασής τους, είχαν ως βασικό στόχο τη διερεύνηση της υπάρχουσας και μελλοντικής δραστηριοποίησης και συμμετοχής της συγκεκριμένης ομάδας χρηστών στις διαδικασίες σχεδιασμού και αναβάθμισης των υπό μελέτη πλατειών και συνεπώς των δυνατοτήτων συνδιαμόρφωσης των αστικών επεμβάσεων στην ελληνική συνθήκη.

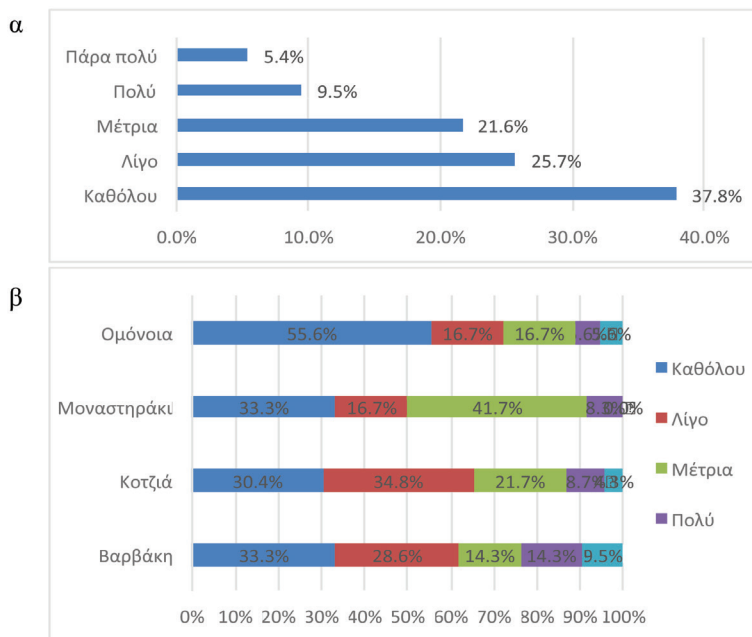
Πίνακας 6-5. Ερωτήσεις σχετικά με τη δραστηριοποίηση και συμμετοχή των ερωτηθέντων σε διαδικασίες σχεδιασμού και ανάπτυξης των 4 πλατειών

38	Δραστηριοποιείστε για την επίλυση των προβλημάτων του κοινόχρηστου χώρου (της πλατείας) ή/και της γύρω περιοχής; Καθόλου, λίγο, μέτρια, πολύ, πάρα πολύ Για τον κοινόχρηστο χώρο: Ατομικά: ..., Συλλογικά: ... Για τη γύρω περιοχή: Ατομικά: ..., Συλλογικά: ...
39	Σε ποιο βαθμό θα συμμετείχατε στις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου, της διαρρύθμισης των χρήσεων ή/και της λειτουργίας του κοινόχρηστου χώρου (της πλατείας), εφόσον κάποιος φορέας σας το ζητούσε; Καθόλου, λίγο, μέτρια, πολύ πάρα πολύ
40	Τι θα προτεινάτε σχετικά με μια τέτοια διαδικασία ώστε να τραβήξει το ενδιαφέρον σας και να συμμετείχατε;

Στην ερώτηση 38, σχετικά με το αν δραστηριοποιούνται για την επίλυση των προβλημάτων του κοινόχρηστου χώρου ή και της γύρω περιοχής, από τους 94 ερωτηθέντες απάντησαν οι 74, ένα ποσοστό δηλαδή 78,7%. Στο σύνολο των 74, οι 28 (37,8%) απάντησαν ότι δεν δραστηριοποιούνται «καθόλου», οι 19 (25,7%) ότι δραστηριοποιούνται «λίγο», οι 16 (21,6%) «μέτρια», οι επτά (9,5%) «πολύ» και οι τέσσερις (5,4%) «πάρα πολύ» (Εικόνα 6-18α). Η πλειονότητα λοιπόν των ερωτηθέντων που απάντησαν στη συγκεκριμένη ερώτηση, ποσοστό δηλαδή 62,2%, δηλώνουν ότι δραστηριοποιούνται σε κάποιον βαθμό, λιγότερο ή περισσότερο, για την επίλυση των προβλημάτων της περιοχής στην οποία εργάζονται καθημερινά. Εντούτοις, το ποσοστό αυτών που εμφανίζονται να έχουν έντονη εμπλοκή, δραστηριοποιούνται δηλαδή «πολύ» και «πάρα πολύ» αγγίζει μόλις το 14,9%.

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει η εξέταση του βαθμού δραστηριοποίησης ανά πλατεία. Όπως απεικονίζεται στην Εικόνα 6-18β, και στις τέσσερις πλατείες, ένα σημαντικό ποσοστό των εργαζομένων που ερωτήθηκαν δεν εμφανίζουν κανέναν είδους δραστηριοποίηση σχετικά με την επίλυση προβλημάτων. Αναλυτικότερα, η πλατεία Ομονοίας εμφανίζει το μεγαλύτερο ποσοστό, δηλαδή 55,6%, ενώ αντίθετα η πλατεία Κοτζιά το χαμηλότερο ποσοστό, δηλαδή 30,4%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις πλατείες Βαρβακείου και Μοναστηρακίου αγγίζουν το 33,3%. Συνολικά, οι εργαζόμενοι που δηλώνουν αξιοσημείωτο βαθμό δραστηριοποίησης, δηλαδή από «μέτρια» έως «πάρα πολύ», αγγίζουν το 50% στο Μοναστηράκι, το 38,1% στη Βαρβάκειο, το 34,7% στην Κοτζιά και το 27,9% στην Ομόνοια. Λαμβάνοντας βέβαια υπόψη την υποκειμενικότητα που υπεισέρχεται στον χαρακτηρισμό του βαθμού δραστηριοποίησης, ανάλογα και με το πώς εκτιμάει κανείς το χρόνο που διαθέτει και τον κόπο που καταβάλει για τη συμμετοχή σε μια ατομική ή συλλογική δράση γενικού συμφέροντος, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο βαθμός δραστηριοποίησης των εργαζομένων ενδέχεται ως έναν βαθμό να εξηγηθεί και από το χαρακτήρα του εμπορίου και των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται περιμετρικά των υπό μελέτη πλατειών. Η παρουσία δηλαδή της αγοράς και του μεγάλου αριθμού μικρής κλίμακας επιχειρήσεων στις πλατείες Μοναστηρακίου και Βαρβακείου μπορεί να σχετίζεται με την εντονότερη ενεργοποίηση των εργαζομένων. Οι πλατείες αυτές, αν και έχουν σαφώς μητροπολιτική εμβέλεια και απευθύνονται στο σύνολο του πολεοδομικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας, χαρακτηρίζονται ταυτόχρονα από μια έντονη τοπικότητα. Διαθέτουν δηλαδή μια ταυτότητα που αναδεικνύει σε μεγάλο βαθμό τα τοπικά παραδοσιακά χαρακτηριστικά της εμπορικής δραστηριότητας στο ιστορικό κέντρο της πόλης, τα οποία ενδυναμώνουν το αίσθημα του «ανήκειν» και της αστικότητας, γεγονός που ενδέχεται να επηρεάζει και το βαθμό εμπλοκής των εργαζομένων στην επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν.

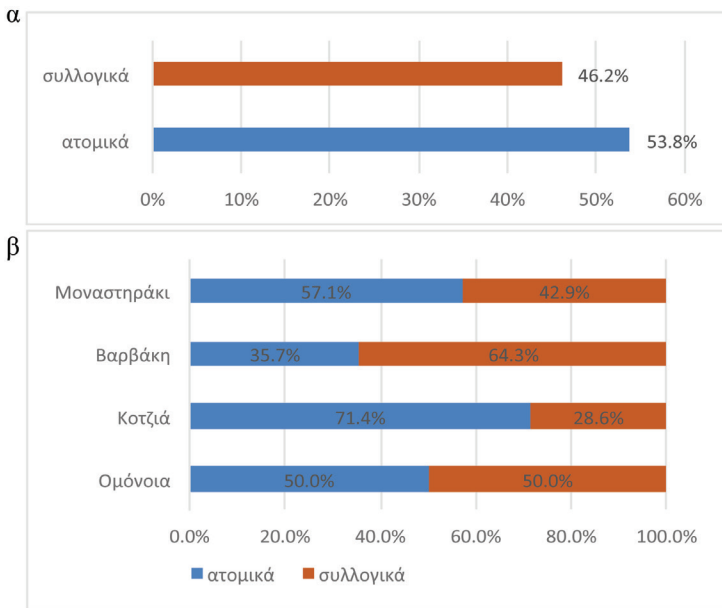
Το δεύτερο σκέλος της ερώτησης επιχείρησε να διερευνήσει τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους δραστηριοποιούνται οι εργαζόμενοι της περιοχής, σε ατομικό ή/και συλλογικό επίπεδο, για την επίλυση των προβλημάτων τόσο του κοινόχρηστου χώρου όσο και της γύρω περιοχής του. Όσον αφορά τον κοινόχρηστο χώρο ανταποκρίθηκαν οι 36 από τους 94 ερωτηθέντες, δηλαδή ένα ποσοστό 38,2%. Από αυτούς, ο ένας απάντησε στο πεδίο της δραστηριοποίησης σε ατομικό επίπεδο ότι «δεν έχει νόημα», οπότε δεν συμπεριλήφθηκε στο δείγμα βάσει του

Εικόνα 6-18. Βαθμός δραστηριοποίησης ερωτηθέντων για την επίλυση προβλημάτων του κοινόχρηστου χώρου/πλατείας ή/και της γύρω περιοχής στο σύνολο των πλατειών (α) και ανά πλατεία (β)

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Α. Βιτοπούλου, 2018.

οποίου έγιναν οι περαιτέρω αναλύσεις. Από τους 35 λοιπόν που ανταποκρίθηκαν θετικά, οι τέσσερις, δηλαδή ένα ποσοστό 11,4% δήλωσαν ότι δραστηριοποιούνται και σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι οι επτά, δηλαδή ποσοστό 20%, δήλωσαν απλά «ναι», ότι δηλαδή δραστηριοποιούνται για την επίλυση προβλημάτων του κοινόχρηστου χώρου, χωρίς όμως να αναπτύσσουν περαιτέρω τον τρόπο με τον οποίο το κάνουν, δείχνοντας έτσι μια αδυναμία ή/και έλλειψη επιθυμίας να συγκεκριμενοποιήσουν τον τρόπο ή τους τρόπους δραστηριοποίησής τους. Από τους επτά που έδωσαν τη μονολεκτική αυτή θετική απάντηση, οι πέντε, δηλαδή το 71,4%, δήλωσαν ότι δραστηριοποιούνται ατομικά, ο ένας, δηλαδή το 14,3%, συλλογικά και ο ένας, δηλαδή και πάλι το 14,3%, και ατομικά και συλλογικά. Έχει ενδιαφέρον ότι και στο σύνολο των πλατειών (Εικόνα 6-19α), η δραστηριοποίηση σε ατομικό επίπεδο (βάσει των 35 θετικών απαντήσεων) αγγίζει το 53,8%, υπερτερεί δηλαδή της συλλογικής δραστηριοποίησης (σύλλογοι, εκδηλώσεις κλπ.), η οποία αγγίζει αντίστοιχα το 46,2%. Τα αντίστοιχα ποσοστά ανά πλατεία (Εικόνα 6-19β) διαφοροποιούν σε κάποιον βαθμό την εικόνα αυτή, καθώς μόνο στις πλατείες Κοτζιά, με ποσοστά 71,4% για την ατομική δραστηριοποίηση και 28,6% για τη συλλογική, και Μοναστηρακίου, με ποσοστά 57,1% και 42,9% αντίστοιχα, παρατηρείται το ίδιο φαινόμενο. Στην πλατεία Ομόνοιας η δραστηριοποίηση σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο κατανέμεται ισομερώς, με ποσοστό

Εικόνα 6-19. Είδος δραστηριοποίησης σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο για την επίλυση προβλημάτων του κοινόχρηστου χώρου/πλατείας στο σύνολο των πλατειών (α) και ανά πλατεία (β)

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Α. Βιτοπούλου, 2018.

50% και για τις δύο περιπτώσεις. Στην πλατεία Βαρβακείου, η παραπάνω εικόνα ανατρέπεται πλήρως, καθώς πλέον η δραστηριοποίηση σε συλλογικό επίπεδο, με ποσοστό 64,3%, υπερτερεί της αντίστοιχης σε ατομικό επίπεδο, η οποία αγγίζει το 35,7%, κάτι που μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός της ύπαρξης του συλλόγου των καταστηματάρχων της Βαρβακείου Αγοράς.

Όπως προαναφέρθηκε, το 1/5 αυτών που ανταποκρίθηκαν θετικά στο σκέλος της συγκεκριμένης ερώτησης δεν ανέπτυξαν ουσιαστικά τους τρόπους με τους οποίους δραστηριοποιούνται. Εντούτοις, όσον αφορά τους τρόπους δραστηριοποίησης σε ατομικό επίπεδο, οι απαντήσεις που καταγράφηκαν στο αντίστοιχο πεδίο μπορούν να ομαδοποιηθούν σε δύο διακριτές κατηγορίες: α) ατομικά διαβήματα προς τις αρχές (Δήμο, Υπουργεία Αστυνομία) για καταγγελίες προβλημάτων και διαμαρτυρίες ή υπογραφή αντίστοιχων διαβημάτων επιτροπών, και β) ατομική συμβολή στην καθαριότητα κοινόχρηστου χώρου (καθαρισμός πεζοδρομίου μπροστά από την επιχείρηση, χρήση κάδων για απόρριψη απορριμμάτων), καθώς και στον καλλωπισμό, τον «ευπρεπισμό» αλλά και τον έλεγχό του (αναβάθμιση χώρου επιχείρησης, παροχή βοήθειας στους ανήμπορους). Επιπλέον καταγράφηκαν και ορισμένες ασαφείς απαντήσεις όπως ότι «πρέπει να υπάρχουν θέματα» ή ότι δραστηριοποιούνται «με διάφορους τρόπους». Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι παρατηρείται μια σύγχυση μεταξύ ατομικής και συλλογικής δραστηριοποίησης,

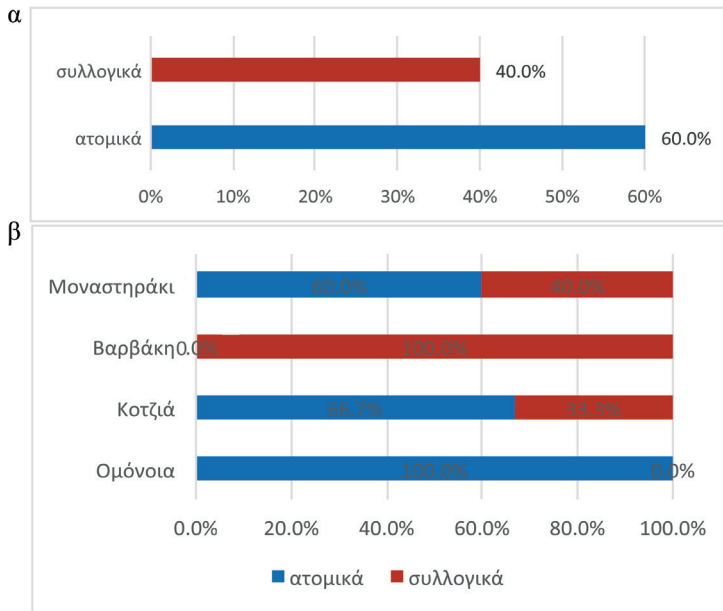
καθώς στο αντίστοιχο πεδίο για τη δραστηριοποίηση σε συλλογικό επίπεδο καταγράφηκαν σε μεγάλο βαθμό απαντήσεις παρόμοιες ή και ίδιες με τις παραπάνω. Συναντάμε δηλαδή και πάλι απαντήσεις που αφορούν τη συνυπογραφή διαβημάτων προς τις αρχές για καταγγελίες προβλημάτων και διαμαρτυρίες, ενώ αναφέρεται και η συλλογή υπογραφών για ζητήματα που προασπίζουν τα συμφέροντα των πολιτών, καθώς και απαντήσεις που αφορούν τη συμβολή στην καθαριότητα του κοινόχρηστου χώρου. Δύο επιπλέον ομάδες απαντήσεων σχετικά με τον τρόπο δραστηριοποίησης σε συλλογικό επίπεδο αφορούν: α) τη συμμετοχή σε συλλόγους, ομάδες και επιτροπές που δραστηριοποιούνται στην περιοχή (σύλλογος καταστηματαρχών, επιτροπές Δήμου, κίνηση πολιτών κέντρου Αθήνας (ΚΙΠΟΚΑ), σύλλογος για τους τους ανθρώπους που έχουν προβλήματα ηπατίτιδας) και β) την επίδιωξη ενότητας, κοινωνικής επαφής και συζήτησης με τους υπόλοιπους χρήστες της περιοχής (Πίνακα 6-6). Η καταγραφή και ομαδοποίηση των απαντήσεων έδειξε επίσης ότι οι τρόποι δραστηριοποίησης είναι μάλλον γενικοί, περιορισμένοι σε αριθμό και φτωχοί ως προς το περιεχόμενό τους, γεγονός που συμβαδίζει με το χαμηλό ποσοστό εκείνων που ασχολούνται σοβαρά με την επίλυση των προβλημάτων του δημόσιου χώρου.

Πίνακας 6-6. Ομαδοποίηση απαντήσεων σχετικά με τους τρόπους δραστηριοποίησης για την επίλυση προβλημάτων του κοινόχρηστου χώρου/πλατείας

Ατομικά	Συλλογικά
Ομάδα Α – ατομικά διαβήματα προς τις αρχές για καταγγελίες προβλημάτων και διαμαρτυρίες – υπογραφή αντίστοιχων διαβημάτων επιτροπών	Ομάδα Α – συνυπογραφή διαβημάτων προς τις αρχές για καταγγελίες προβλημάτων και διαμαρτυρίες – συλλογή υπογραφών για ζητήματα που προασπίζουν τα συμφέροντα των πολιτών
Ομάδα Β – συμβολή στην καθαριότητα και τον καλλωπισμό, αλλά και στον «ευπρεπισμό» και έλεγχο του κοινόχρηστου χώρου	Ομάδα Β – συμβολή στην καθαριότητα του κοινόχρηστου χώρου
	Ομάδα Γ – συμμετοχή σε συλλόγους, ομάδες και επιτροπές που δραστηριοποιούνται στην περιοχή
	Ομάδα Δ – ενότητα, κοινωνική επαφή και συζήτηση με τους υπόλοιπους χρήστες της περιοχής

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016, Α. Βιτοπούλου, 2018.

Όσον αφορά τους τρόπους δραστηριοποίησης των εργαζομένων της περιοχής για την επίλυση των προβλημάτων της γύρω περιοχής των υπό μελέτη κοινόχρηστων χώρων, ανταποκρίθηκαν οι 16 από τους 94 ερωτηθέντες, δηλαδή ένα μικρό σχετικά ποσοστό του 17%. Από αυτούς, ο ένας απάντησε στο πεδίο της δραστηριοποίησης σε ατομικό επίπεδο «καθόλου», οπότε και πάλι δεν συ-

Εικόνα 6-20. Τρόπος δραστηριοποίησης για την επίλυση προβλημάτων της γύρω περιοχής στο σύνολο των πλατειών (α) και ανά πλατεία (β)

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Α. Βιτοπούλου, 2018.

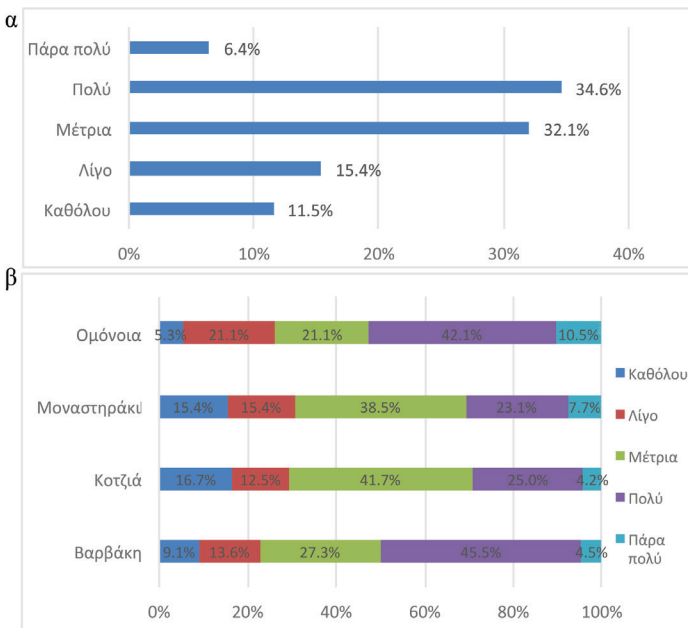
μπεριλήφθηκε στο δείγμα βάσει του οποίου έγιναν οι περαιτέρω αναλύσεις. Από τους 15 λοιπόν που ανταποκρίθηκαν θετικά, οι τέσσερις, δηλαδή ένα ποσοστό 26,6%, δήλωσαν ότι δραστηριοποιούνται και σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο. Να σημειωθεί επίσης ότι οι πέντε, δηλαδή ένα ποσοστό 33,3%, δήλωσαν απλά «ναι», ότι δηλαδή δραστηριοποιούνται για την επίλυση προβλημάτων της γύρω περιοχής, χωρίς όμως να αναπτύσσουν περαιτέρω τον τρόπο με τον οποίο το κάνουν. Από τους πέντε που έδωσαν τη μονολεκτική αυτή θετική απάντηση, οι τρεις, δηλαδή το 60%, δήλωσαν ότι δραστηριοποιούνται ατομικά και οι δύο, δηλαδή το 40%, συλλογικά. Έχει ενδιαφέρον ότι η ίδια αναλογία ανταποκρίνεται και στην κατανομή μεταξύ της ατομικής και συλλογικής δράσης στο σύνολο των πλατειών (Εικόνα 6-20α). Δηλαδή, όπως και στην περίπτωση της δραστηριοποίησης για την επίλυση προβλημάτων στον κοινόχρηστο χώρο, έτσι και για τη γύρω περιοχή, στο σύνολο των πλατειών, η δραστηριοποίηση σε ατομικό επίπεδο (βάσει των 15 θετικών απαντήσεων), η οποία αγγίζει το 60%, υπερτερεί της συλλογικής δραστηριοποίησης που εμφανίζει ποσοστό 40%. Τα αντίστοιχα ποσοστά ανά πλατεία (Εικόνα 6-20β) δεν διαφοροποιούν ουσιαστικά την εικόνα αυτή, καθώς στις τρεις από τις τέσσερις πλατείες παρατηρείται το ίδιο φαινόμενο. Στην πλατεία Ομονοίας μάλιστα παρατηρείται δραστηριοποίηση αποκλειστικά σε ατομικό επίπεδο, ενώ στην πλατεία Κοτζιά και στην πλατεία Μοναστηρακίου, τα ποσοστά της ατομικής δραστηριοποίησης, 66,7% και 60% αντίστοιχα, αγγίζουν

αυτό της ατομικής δραστηριοποίησης στο σύνολο των πλατειών. Εξαιρέση αποτελεί η πλατεία Βαρβακείου όπου η παραπάνω εικόνα ανατρέπεται πλήρως, καθώς παρατηρείται δραστηριοποίηση αποκλειστικά σε συλλογικό επίπεδο, γεγονός που και πάλι μάλλον πρέπει να αποδοθεί στο γεγονός της ύπαρξης του συλλόγου των καταστηματάρχων της Βαρβακείου Αγοράς.

Η καταγραφή και ομαδοποίηση των απαντήσεων σχετικά με τους τρόπους δραστηριοποίησης σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο για την επίλυση προβλημάτων της γύρω περιοχής δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις από αυτές για την επίλυση προβλημάτων του κοινόχρηστου χώρου. Ουσιαστικά, στο πεδίο της δραστηριοποίησης σε ατομικό επίπεδο καταγράφηκαν απαντήσεις όμοιες ή παρόμοιες με αυτές των ομάδων Α και Β, ενώ στο πεδίο της δραστηριοποίησης σε συλλογικό επίπεδο απαντήσεις των ομάδων Α, Β και Γ (βλ. Πίνακα 6-6).

Στην ερώτηση 39 σε ποιο βαθμό θα συμμετείχαν στις διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου, της διαρρύθμισης των χρήσεων ή/και της λειτουργίας του κοινόχρηστου χώρου (της πλατείας), εφόσον κάποιος φορέας τους το ζητούσε, από τους 94 ερωτηθέντες απάντησαν οι 78, ένα ποσοστό δηλαδή 82,9%. Στο σύνολο των 78, οι 9 (11,5%) απάντησαν ότι δεν θα συμμετείχαν «καθόλου», οι 12 (15,4%) ότι θα συμμετείχαν «λίγο», οι 25 (32,1%) «μέτρια», οι 27 (34,6%) «πολύ» και οι 5 (6,4%) «πάρα πολύ» (Εικόνα 6-21). Το 88,5% δηλαδή των ερωτηθέντων που απάντησαν στη συγκεκριμένη ερώτηση δηλώνουν ότι θα συμμετείχαν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό στις διαδικασίες σχεδιασμού εφόσον τους δινόταν η δυνατότητα. Το ποσοστό μάλιστα αυτών που εξέφρασαν πραγματικό ενδιαφέρον, απαντώντας «πολύ» και «πάρα πολύ», αγγίζει το 41%, το οποίο δεν είναι καθόλου ευκαταφρόνητο εάν λάβουμε υπόψη μας τις ανύπαρκτες διαδικασίες συμμετοχής των πολιτών στο πεδίο του αστικού και πολεοδομικού σχεδιασμού στην Ελλάδα, πέρα από τις θεσμοθετημένες τυπικές διαδικασίες διαβούλευσης που προβλέπονται από το αντίστοιχο θεσμικό πλαίσιο.

Εξετάζοντας την αντίστοιχη πιθανότητα συμμετοχής ανά πλατεία, παρατηρούμε (Εικόνα 6-21) ότι και στις τέσσερις περιπτώσεις, τα αντίστοιχα ποσοστά για όσους θα συμμετείχαν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, σε αντίστοιχες διαδικασίες συνδιαμόρφωσης επεμβάσεων αναβάθμισης είναι ιδιαίτερα υψηλά, με μια υπεροχή της πλατείας Ομονοίας με 94,7% και της Βαρβακείου με 90,9%, ενώ ακολουθούν η πλατεία Μοναστηρακίου με 84,6% και η πλατεία Κοτζιά με 83,3%. Αξιοσημείωτα είναι επίσης τα ποσοστά αυτών που δηλώνουν σημαντική πιθανότητα εμπλοκής, δηλαδή «πολύ» και «πάρα πολύ», σε διαδικασίες συμμετοχής, τα οποία αγγίζουν το 52,6% στην πλατεία Ομονοίας, το 50% στην πλατεία Βαρβακείου, το 30,8% στην πλατεία Μοναστηρακίου και το 29,2% στην πλατεία Κοτζιά. Αξίζει να επισημανθεί η διαφορά μεταξύ των υψηλών ποσοστών αυτών που θα συμμετείχαν σε συμμετοχικές διαδικασίες στην πλατεία Ομονοίας, ενώ παράλληλα στην ίδια πλατεία εμφανίζεται, όπως προαναφέρθηκε, και το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών που δεν εμφανίζουν κανενός είδους δραστηριοποίηση σχετικά με την επίλυση προβλημάτων και το χαμηλότερο ποσοστό αυτών που δηλώνουν αξιοσημείωτο βαθμό δραστηριοποίησης, απαντώντας «πολύ» και «πάρα πολύ».

Εικόνα 6-21. Πιθανότητα συμμετοχής ερωτηθέντων στις διαδικασίες σχεδιασμού του κοινόχρηστου χώρου/πλατείας στο σύνολο των πλατειών (α) και ανά πλατεία (β)

Πηγή: Έρευνα ΕΚΚΕ 2016. Επεξεργασία: Α. Βιτοπούλου, 2018.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι προτάσεις των ερωτηθέντων σχετικά με τις συμμετοχικές διαδικασίες που θα μπορούσαν να τραβήξουν το ενδιαφέρον τους. Στη σχετική ερώτηση 40, ανταποκρίθηκαν οι 50 από τους 94 ερωτηθέντες, δηλαδή ένα ποσοστό 53,1%. Εντούτοις οι δύο από αυτούς, οι οποίοι έχουν ούτως ή άλλως δηλώσει ότι δεν θα συμμετείχαν καθόλου σε διαδικασίες σχεδιασμού του χώρου, δήλωσαν ο ένας ότι δεν ενδιαφέρεται για τα κοινά και ο άλλος ότι δεν είναι ειδικός για μια τέτοια συμμετοχή. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι από τους 48 που επιχειρήσαν να διαμορφώσουν μια πρόταση, οι 18, δηλαδή ένα ποσοστό 37,5%, διατύπωσαν προτάσεις που σχετίζονται με το περιεχόμενο μιας μελλοντικής επέμβασης στους υπό μελέτη κοινόχρηστους χώρους και όχι με τον χαρακτήρα ή το περιεχόμενο μιας συμμετοχικής διαδικασίας σχεδιασμού.

Συνολικά μπορούμε να πούμε ότι οι προτάσεις που διατυπώθηκαν σχετικά με τις συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού που θα ήταν ελκυστικές για τη συγκεκριμένη ομάδα ενδιαφερομένων κινούνται σε δύο άξονες: α) ως προς το χαρακτήρα που θα έπρεπε να έχουν και β) ως προς το περιεχόμενο και τον τρόπο διεξαγωγής τους.

Όσον αφορά τον πρώτο άξονα, οι προτάσεις είναι μάλλον αναμενόμενες και αντανακλούν τις αδυναμίες που εμφανίζει ο δημόσιος βίος στην Ελλάδα και τη δυσπιστία που γενικά χαρακτηρίζει τη στάση των πολιτών απέναντι στη δράση και τους στόχους των δημοσίων φορέων. Σύμφωνα λοιπόν με τις απαντήσεις, μια δι-

αδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού θα έπρεπε να είναι ενδιαφέρουσα, σοβαρή, συνεπής, αξιοκρατική, ρεαλιστική, συλλογική και μαζική, αποτελεσματική, να σέβεται τους συμμετέχοντες και να παρέχει κίνητρα για τη συμμετοχή τους, να αποσκοπεί στο κοινό συμφέρον, να μην έχει ιδιοτελείς σκοπούς και πολιτική χροιά.

Όσον αφορά τον δεύτερο άξονα, οι προτάσεις που καταγράφηκαν αναφέρονται κυρίως στις παραδοσιακές μεθόδους συμμετοχικού σχεδιασμού και συνδιαμόρφωσης αστικών επεμβάσεων:

› Ενημέρωση από αρμόδιους φορείς και δημοσιοποίηση σχεδίων μέσω τηλεόρασης, εντύπων και εκδηλώσεων, οργάνωσης ημερίδων και χάπενινγκ.

› Συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια πάνω σε διαμορφωμένες ιδέες και προτάσεις.

› Ενεργή συμμετοχή στο σχεδιασμό και διαμόρφωση οργανωμένου σχεδίου-προτάσεων από τους συμμετέχοντες.

› Συγκεντρώσεις και δημόσιες συζητήσεις-διαβουλεύσεις με τους ιδιοκτήτες των καταστημάτων, τους εργαζόμενους, τους περιοίκους, εκπροσώπους από το δήμο Αθηναίων ακόμα και τη νομαρχία για την ομαδική διαμόρφωση αιτημάτων, την επίλυση προβλημάτων και τη διατύπωση κοινής στρατηγικής.

› Δημιουργία ομάδας-φορέα από εκπροσώπους των διαφορετικών ενδιαφερόμενων ομάδων της περιοχής (επαγγελματίες, επιχειρηματίες, εργαζόμενοι, κάτοικοι) με στόχο περιοδικές συναντήσεις και συζητήσεις σχετικά με τα προβλήματα της περιοχής.

› Οργάνωση εθελοντικών δράσεων.

Αν και δεν ήταν αυτός ο στόχος της συγκεκριμένης ερώτησης, καθώς είχαν προηγηθεί άλλες σχετικές ερωτήσεις, έχει ενδιαφέρον να σημειωθούν εδώ, ανά πλατεία, οι προτάσεις που διατυπώθηκαν ως προς το περιεχόμενο μιας μελλοντικής επέμβασης στις υπό μελέτη πλατείες.

Για την πλατεία Ομονοίας προτείνονται η αστυνόμευση και η άμεση συμβολή της αστυνομίας και του δήμου για τον έλεγχο της παραβατικότητας, η στήριξη των επιχειρήσεων με διάφορους τρόπους, η προσέλκυση νέων ανθρώπων, η δημιουργία πρασίνου, καθώς και η διοργάνωση εκδηλώσεων.

Για την πλατεία Κοτζιά προτείνονται η διαμόρφωση σοβαρών και εφικτών προτάσεων, η βέλτιστη αξιοποίηση του χώρου, η διοργάνωση περισσότερων δραστηριοτήτων με στόχο την αύξηση περαστικών και πελατών, η καθαριότητα και η δυνατότητα σωστής ανακύκλωσης, καθώς και η δυνατότητα πρόσβασης ΑΜΕΑ και παιδιών.

Για την πλατεία Βαρβακείου προτείνονται η αστυνόμευση και απομάκρυνση των χρηστών, αστέγων και προσφύγων, ο έλεγχος της παραβατικότητας και η κατάρτιση σχεδίου υλοποίησής του, ο καθαρισμός και η φύλαξη της πλατείας, η δημιουργία ελκυστικού περιβάλλοντος, η δημιουργία καφετεριών, καταστημάτων με λουλούδια, μικρού αστυνομικού τμήματος, παιδικών χαρών, σιντριβανιού και δημόσιων τουαλετών, η διαφήμιση από τον Δήμο των καταστημάτων της Αγοράς.

Στα ερωτηματολόγια της πλατείας Μοναστηρακίου δεν καταγράφηκαν σχετικές προτάσεις στη συγκεκριμένη ερώτηση.

6.4.3 Συμπεράσματα

Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι η πραγματική δραστηριοποίηση των ερωτηθέντων για την επίλυση των προβλημάτων του δημόσιου χώρου παρουσιάζει σαφώς χαμηλότερα ποσοστά σε σύγκριση με την επιθυμία και την προσδοκία τους να συμμετάσχουν σε διαδικασίες αστικού σχεδιασμού. Πρόκειται κυρίως για δραστηριοποίηση που αναπτύσσεται σε ατομικό επίπεδο και είναι μάλλον περιορισμένη όσον αφορά τους στόχους της αλλά και τους τρόπους με τους οποίους εκφράζεται. Επιπλέον, οι υποδείξεις των ερωτηθέντων σχετικά με τις συμμετοχικές διαδικασίες που θα μπορούσαν να προσελκύσουν το ενδιαφέρον τους δείχνουν ξεκάθαρα ότι δεν είναι εξοικειωμένοι με τις σύγχρονες και εναλλακτικές μεθόδους συμμετοχικού σχεδιασμού και συν-διαμόρφωσης αστικών παρεμβάσεων, ιδιαίτερα εκείνων που προσφέρονται από τις τεχνολογίες της πληροφορίας και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το crowdsourcing, οι διαδραστικές ιστοσελίδες (interactive websites), οι ασκήσεις οραματισμού (visioning exercises) κ.λπ. Επιπλέον, η διατύπωση προτάσεων που αφορούν το περιεχόμενο μελλοντικών επεμβάσεων στις υπό μελέτη πλατείες ως απάντηση σε μια ερώτηση που αφορά τις συμμετοχικές διαδικασίες που θα μπορούσαν να τραβήξουν το ενδιαφέρον των ερωτηθέντων φανερώνει, σε μεγάλο βαθμό, την έλλειψη κατανόησης της ίδιας της έννοιας της συμμετοχής για σημαντικό τμήμα της συγκεκριμένης τουλάχιστον ομάδας δρώντων. Υπάρχει βέβαια και η πιθανότητα παρανόησης της ερώτησης. Να αναφέρονται δηλαδή οι ερωτηθέντες αυτοί στο πού θα έπρεπε να εστιάζει μια αστική επέμβαση στους συγκεκριμένους δημόσιους χώρου ώστε να ενδιαφερθούν και να συμμετέχουν στη διαδικασία.

Παρά λοιπόν τις, έστω και περιορισμένες, δυνατότητες συμμετοχής που προσφέρονται από το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο, τις εξελίξεις στο πεδίο της αστικής διακυβέρνησης και τα ενδιαφέροντα παραδείγματα συλλογικής ανάκτησης του δημόσιου χώρου από κινήματα βάσης και πρωτοβουλίες πολιτών, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαιώνουν τη γενική έλλειψη «κουλτούρας συμμετοχής» και την περιορισμένη εξοικείωση του κοινού με τα ζητήματα αστικού σχεδιασμού στην Ελλάδα. Το σχετικό θεσμικό πλαίσιο δεν είναι επαρκές και οι δυνατότητες συμμετοχής που προβλέπει δεν μοιάζει να γίνονται σαφώς αντιληπτές και κατανοητές από τους πολίτες. Είναι λοιπόν αναγκαίο να εμπλουτιστεί με διαβουλευτικούς και συμμετοχικούς μηχανισμούς και εργαλεία, προσαρμοσμένους στις ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας, που θα ευνοούν την ενεργή και αποτελεσματική συμμετοχή των πολιτών και τη συνδιαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος. Παράλληλα, ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην ανάπτυξη δράσεων (βλ. σχετικές προτάσεις στο Κεφάλαιο 8) για την ενίσχυση της αντίληψης της συλλογικότητας, την αύξηση της ευαισθητοποίησης του κοινού και την επιμόρφωση και εξοικείωση των πολιτών σε ζητήματα σχετικά με τη διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος, καθώς και τις δυνατότητες και τους τρόπους συνενοχής και συνδιαμόρφωσης των αστικών παρεμβάσεων, με στόχο την ανάπτυξη «κουλτούρας συμμετοχής».

Βιβλιογραφία

- Αραβαντινός, Α. (1997). *Πολεοδομικός σχεδιασμός. Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*. Αθήνα: Εκδόσεις Συμμετρία.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of American Institute of Planners*, 34, 216-224.
- Athanassiou, E., Kapsali, M. and Karagianni M. (2015). Citizen's participation in urban governance in crisis stricken Thessaloniki (Greece): Post-political urban project or emancipatory urban experiments?. Paper presented at the *RC21 International Conference on "The Ideal City: between myth and reality. Representations, policies, contradictions and challenges for tomorrow's urban life"*, Urbino, Italy. Διαθέσιμο στο: <http://www.rc21.org/en/wp-content/uploads/2014/12/C2-Athanassiou-Kapsali-Karagianni.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης 15 Μαρτίου 2018)
- Brownill, S. and Carpenter, J. (2007). *Participation and planning, Dichotomies, rationalities and strategies for power*. Oxford: Oxford Brookes University.
- Christodoulou, Ch. and Lada, S. (2017). Urban design in the neoliberal era: reflecting on the Greek case. *Journal of Urban Design*, 22 (2), 144-146.
- Davies, A. (2001). Hidden or hiding: Public perceptions of participation in the planning system. *Town Planning Review*, 72, 193-216.
- Gianniris, E. (2016). The urban social movement of Open Spaces in Athens, Greece (200-214). Στο Χρ. Πετροπούλου/Ch. Petropoulou, Α. Βιτοπούλου/A. Vitopoulou, Χ. Τσαβδάρου/Ch. Tsavdaroglu (επιμ.), *Κοινωνικά κινήματα πόλης και περιφέρειας/Urban and regional social movements* (σελ. 200-214). Θεσσαλονίκη/Thessaloniki: Ερευνητική Ομάδα Αόρατες Πόλεις/Research Group Invisible Cities.
- Healey, P. (1997). *Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies*. Basingstoke and London: MacMillan Press.
- Hillier, J. (1999). Culture, community and communication in the planning process. In C. Greed (ed), *Social town planning* (pp. 221-239). London and New York: Routledge, 221-239.
- Huxley, M. (2013). Historicizing planning, problematizing participation. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37 (5), 1527-1541.
- Innes, J. (1995). *Planning theory's emerging paradigm: Communicative action and interactive practice*. *Journal of Planning Education and Research*, 14, 183-189.
- Kalandides, A. (2018). Citizen participation: towards a framework for policy assessment. *Journal of Place Management and Development*, 11 (2), 152-164.
- Lane, M. (2005). Public participation in Planning: an intellectual history. *Australian Geographer*, 36 (3), 283-299.
- Legacy, C. (2017). Is there a crisis of participatory planning?. *Planning Theory*, 16(4), 425-442.
- Paddison, R. (2009). Some reflections on the limitations to public participation in the post-political city, *L'Espace Politique* [Online], 8 (2), <http://journals.openedition.org/espacepolitique/1393>, accessed 7.7.2018.
- Papagiannakis, A. and Vitopoulou, A. (2015). An urban strategy in time of crisis: Mobility management and low-cost public space design. *Spatium*, 33, 1-7.

- Πετροπούλου, Χρ./Petropoulou, Ch., Βιτοπούλου, Α./Vitoroulou, A., και Τσαβδάρου, Χ./Tsavdaroglou, Ch. (2016). Εισαγωγή/Introduction. Στο Χρ. Πετροπούλου/Ch. Petropoulou, Α. Βιτοπούλου/A. Vitoroulou, Χ. Τσαβδάρου/Ch. Tsavdaroglou (eds), *Κοινωνικά κινήματα πόλης και περιφέρειας/Urban and regional social movements* (σελ. 13-64). Θεσσαλονίκη/Thessaloniki: Ερευνητική Ομάδα Αόρατες Πόλεις/ Research Group Invisible Cities.
- Petropoulou, C. (2011). *Développement urbain et écopaysages urbains. Une étude sur les quartiers de Mexico et d'Athènes*. Paris: L'Harmattan.
- Petropoulou, C. (2014). Crisis, right to the city movements and the question of spontaneity: Athens and Mexico City. *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 18 (4-5), 563-572.
- Σπυράτος, Σ. (2010). *Συμμετοχικός σχεδιασμός και η συμβολή των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών*. Διπλωματική εργασία. Βόλος: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης Πολυτεχνικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
- Σταθακόπουλος, Π. (1988). *Συμμετοχικές διαδικασίες και πολεοδομία – Μορφές και βαθμοί συμμετοχής*. Θεσσαλονίκη: Δελούσης.
- Swyngedouw, E. (2005). Governance innovation and the citizen: The Janus face of governance-beyond-the-state. *Urban Studies*, 42 (11), 1991-2006.
- Swyngedouw, E. (2007). Impossible "sustainability" and the postpolitical condition. In R. Krueger and D. Gibbs (eds.), *The sustainable development paradox: Urban political economy in the United States and Europe* (pp.13-40). New York and London: The Guilford Press.
- Thorpe, A. (2017). Rethinking participation, rethinking planning. *Planning theory and Practice*, 18 (4), 566-582.
- Vaiou, D. and Kalantides, A. (2016). Practices of Collective Action and Solidarity: Recon-figurations of the Public Space in Crisis-Ridden Athens, Greece. *Journal of Housing and the Built Environment*, 31, 457-470.
- Vitoroulou, A. and Yiannakou, A. (2018, in print). Public land policy and urban planning in Greece: diachronic continuities and abrupt reversals in a context of crisis. *European Urban and Regional Studies*.
- Χριστοφιλόπουλος, Δ.Γ. (1987). Συμμετοχή των πολιτών στον πολεοδομικό σχεδιασμό. Μία κοινωνικοπολιτική προσέγγιση. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 67, 136-177.
- Χρηστάκη, Α. (2011). *Η συμμετοχή στο σχεδιασμό: θεωρητικές προσεγγίσεις και πρακτικές*. Ερευνητική εργασία (επιβλ.: Α. Βιτοπούλου). Θεσσαλονίκη: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης Πολυτεχνικής Σχολής ΑΠΘ.
- Wassenhoven, L. (2008). Territorial governance, participation, cooperation and partnership: a matter of national culture?. *Boletín de la A.G.E.*, 46, 53-76.